

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Stromy jako dílo
přírody i člověka
Valašsko v poezii
Lisovčiči na Moravě
Kronika selského rodu
Nožířství na Valašsku

Hugo Baar

malíř Valašska a Kravařska
Historie zalesňování krajiny

Osudy lidí a věcí

Objevování ve fotografii

Jindřicha Štreita

Hlína v rukou Ladky

Machalové

Magický labyrint štěstí

26

květen
2011/1

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Navštívit

Zámecký park ve Vsetíně

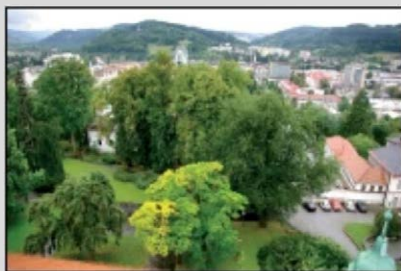
se rozkládá na ploše asi 8.500 m² na Horním městě ve Vsetíně pod zámek. Spolu se zámek a kostelem je zapsán jako Kulturní památka České republiky, ačkoli přímo park nemá dlouhou historii. Založen byl až v polovině 19. století jedním z posledních majitelů zámku, rytířem Josefem z Wachtlerů (1831 - 1857). Nejprve měl podobu květinové zahrady, která zkrášlovala blízké okolí zámku.

V květinovém parku byly postupně vysázeny exotické dřeviny. Svou rozlohou přechází až na druhý břeh řeky Bečvy. Tato dolní část parku s rybníčkem se dodnes nazývá Panskou zahradou.

V parku roste několik zajímavých okrasných stromů a keřů, které představujeme na fotografiích. Ze severního Iranu pochází dub velkokvětý (*Quercus macranthera*). A roste zde také několik člověkem vyšlechtěných kultivarů našich domácích dřevin – převislý jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior* cv. *Pendula*) a mohutné exempláře červenolistého a převislého buku lesního (*Fagus sylvatica* cv. *Atropunicea*, *Fagus sylvatica* cv. *Pendula*).

Z běžně pěstovaných domácích dřevin dále v parku najdeme např. jirovec maďal (*Aesculus hippocastanum*), dub zimní (*Quercus petraea*), javor klen (*Acer pseudoplatanus*), smrk ztepilý (*Picea abies*) a lípu srdčitou (*Tilia cordata*). Lípy zde tvoří významný prvek – alej kolem chodníku mezi kostelem a zámek. Keřové patro tvoří kromě několika druhů rododendronů také naše domácí keře ptačí zob obecný (*Ligustrum vulgare*) a tis červený (*Taxus baccata*).

Jana Tkáčiková

Celkový pohled na park ze zámecké věže

Foto: M. Ošfádal

Korkovník amurský (*Phellodendron amurense*) získal své jméno díky silné a zároveň měkké a pružné kůře připomínající korek. Dříve sloužil jako náhražka pravého dubu korkového pro výrobu zátek. Pochází ze severovýchodní Asie, kde roste přirozeně v horách na podmáčených místech kolem potoků.

Brzy na jaře kvetou jedny z nejkrásnějších dřevin parku. Jsou to magnólie, pojmenované na počest francouzského botanika Pierra Magnola (1638-1715). Za své české jméno šácholan vděčí našemu národnímu obrozenci Janu Svatopluku Preselovi (1791-1849), který je nazval podle jejich plodenství – šáchu. U magnólií je v současné době vyšlechtěna pestrá paleta kříženců a kultivarů. Nejkrásnějším, nejnámějším a u nás nejčastěji pěstovaným křížencem je šácholan Soulangeu (*Magnolia x soulangiana*).

Keře rododendronů, česky pěnišníků, patří v době květu v parku k tomu nejhezčímu. Sytá zelená barva jejich listů a výrazné barvy květů jsou zárukou nádherné barevné kompozice. Nejlépe se jim daří, když rostou na kyselé půdě a v polostínu, často v blízkosti jehličnanů.

Liliovník tulipánokvětý (*Liriodendron tulipifera*) je častou dřevinou našich parků a zahrad. Pěstován je nejen kvůli nápadným květům, které se objevují na koncích větví v květnu až červnu a připomínají květ tulipánu. Zajímavý je též kvůli listům a jejich barvě, která na podzim přechází od zelené do výrazné zlatožluté.

Foto: T. Kašper

Ořešák černý (*Juglans nigra*) je blízký příbuzný známého a oblíbeného ořešáku vlašského, na kterém rostou chutné ořechy. Severoamerický ořešák černý také rodí ořechy, ty jsou ale nejedlé. Přesto mají využití. Vyrábí se z nich zajímavé ozdoby. Ořechy přírodním rozřezáním odhalí zajímavé tvary a struktury, protože mají uvnitř velmi tvrdé a členité vnitřní přepážky.

Foto: T. Kašper

Buk lesní je běžný domácí druh. Je to rozložitý strom s hustou korunou, která dává tolik stínu, ve kterém může růst jen málokterá rostlina. V parcích jsou pěstovány uměle vyšlechtěné kultivary. Ve vsetínském parku roste kultivar s převislými větvemi (*Fagus sylvatica* *Pendula*) a také červenolistá forma buku (*Fagus sylvatica* *Atropunicea*).

Pestrá valašská krajina patří mezi svými českými družkami k nejkrásnějším. Její vnitřní kouzlo se jako stěží postihnutelná aura vznáší nad chalupami se záhumenky, poličky a pastvinami, remízky a lesíky. Pozorné oko člověka z daleka i místního odhalí onen jednotící prvek, který jí vtiskuje tvář stabilní a dynamickou, historickou a moderní. Tajemství netkví v ničem obyčejnějším a zároveň nejvzácnějším – ve stromech.

Lidé a stromy žijí a stojí už od pradávna těsně vedle sebe. Bez košaté lípy je stěží si představit valašskou chalupu s perlagoniemi za okny. Přestože už stromům neřežeme větve na zkrmení, jsme spíše rádi za stínek, vůni a ševlení větru v listoví, krajina na stromy stále chudne. A to hlavně na osamocené stromy, které tvoří krajinu přehlednější a lidské duši přátelštější.

Už jen na černobílých fotografiích rostou stromy-sloupy, ořezávané na letinu. Na pastvinách často udusila osamocené mohutné stromy jejich vlastní omladina, či padly pilami pro zcelení pozemků. Mizí i stromy u domů, chodníků, náporu aut ustoupily aleje u silnic – padají z nich větve a na podzim listí. Hysterický záťah na staré stromy v posledních letech, zdá se, vrcholí. Mizením starých stromů – nositelů paměti krajiny chudneme na duši všichni.

Valašská krajina stojí na rozcestí. Břímě rozhodnutí, jakou cestou se vydá, spočívá na každém z nás.

Lukáš Spitzer

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valašsko, příspěv. org.; IČO 00098574

Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz

Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková

Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák

Redakční rada: Ing. Milan Půček, MBA, PhD., PhDr. Tomáš Baletka, PhD., Mgr. Daniel Drápala, PhD., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Václav Michalička, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, PhD., RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., RNDr. Lukáš Spitzer, Eva Urbachová

Fotograf: Milan Ošťádal

Příprava pro tisk: František Valer, Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977

Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž

26. číslo vychází 18. května 2011 v nákladu 400 výtisků

Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 31. 10. 2011)

Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovské muzeum ve Velkých Karlovicích, Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

Redakce děkuje svému čtenáři Zdeňku Vaňkovi z Prahy za sponzorský příspěvek na vydání časopisu.

- 1 Obsah, tiráž, **Stromy zakořeněné v lidských duších** (Lukáš Spitzer)
- 2 **Horská krev** (Oldřich Zemek)
- 3 **Čím je pro mne Valašsko?** (Helena Chybová, Břetislav Dadák)
- 4 **Výpravy polských lisovčiků proti Valachům** (Igor Jalůvka)
- 11 **Mikuláš Filgasovi, manželce a potomkům jeho...**
(Jana Volfová-Hovořáková)
- 13 **Čtyři staletí gruntu Jadrničků ve Stříteži, 1611 – 2011** (Eva Žárská)
- 16 **Nožičství na Valašsku** (Mikuláš Pernitzký)
- 21 **Hugo Baar, malíř Valašska a Kravařska** (Josef Maliva)
- 28 **Krutá sudička a štedré múzy Petra Čapáka** (Olga Mehešová, Hana Jabůrková)
- 29 **Ohlédnutí za interaktivními výstavami: V tom vsetínském zámku, Zvěřinec v galerii** (Hana Jabůrková, Olga Mehešová)
- 30 **Historickým objektivem: Stromy – pamětníci starých časů ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko** (Hana Jabůrková)
- 32 **K zalesňování na Valašsku** (Jana Tkáčiková, Lukáš Spitzer)
- 35 **Od všeckého trošku:**
K autorství tzv. Památky o kuruckých vojnách (Petr Odehnal)
- 36 **Jedna téměř zapomenutá kapitola z historie vsetínského nemocničního kaple** (Václav Popelka)
Půldruhého století stará historie rožnovského domu čp. 204 v Palackého ulici (Richard Sobotka)
- 37 **Vsetínský zámecký park v historických proměnách** (Hana Jabůrková)
- 38 **Vzpomínka na hraběte Rudolfa Kinského a jeho předky** (Jiřina Fabiánová)
- 39 **Osudy lidí a věcí** (Jiřina Fabiánová)
- 40 **Moje Valašsko a moje maminka** (Tomáš Sousedík)
Cimbálová muzika Bukovinka a písně Daniela Slobody (Markéta Müllerová)
- 41 **Perníkové srdce z Valašska jako královský svatební dar** (redakce)
Z redakční pošty: Poznámka čtenáře J. Vetchého z Růž'dky k článku P. Dostálka „Léčení střelným prachem“
- 42 **Na besedě: Po dukátech dom** (Michal Janiš)
- 43 **O Valašsku na Valašsku:**
Hračky z Nového Hrozenkova (Jiřina Veselská)
Marie Baťová – první dáma Zlína (Hana Jabůrková)
Objímal jsem růži – básně M. Šimurdy (Tomáš Mikulaščík)
- 44 **Adresy Jakuba Chrobáka** (Dalibor Malina)
Oživení české prózy přichází z Valašska (Dalibor Malina)
- 45 **Vzpomínáme:**
Památce mého otce Františka B. Dadáka (Břetislav Dadák)
Bohumil Zbránek – Ještě jsem tady... (Dalibor Malina)
- 46 **Za Pavlem Dorčákem** (Josef Kramář)
Odchody českých fotografů - krátká vzpomínka na Milana Borovičku a Miloslava Štíboru (redakce s využitím webových stránek)
- 48 **Odešla nám Vanda Kolmačková** (Hana Jabůrková, Tomáš Mikulaščík)
Naši jubilanti:
K osmdesátinám Karla Pavliščíka (Alena Prudká)
- 50 **„Stále je co objevovat...“ rozhovor s fotografem a pedagogem Jindřichem Štreitem** (Hana Jabůrková)
- 52 **Koneckonců... Historický kaleidoskop Boba Zbránka** (Hana Jabůrková)

Obálka:

Navštivte: Vsetínský zámecký park (Jana Tkáčiková)

V ateliéru: Keramička Ladislava Machalová (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: Magický Labyrint štěstí (Olga Mehešová)

Foto na přední straně obálky: Hugo Baar: Krajina v máji, akvarel, 49,5 x 50 cm; Luděk Peřina: Fotograf Jindřich Štreit; Perníkové srdce pro Prince z Walesu Williama a Kate Middleton (foto archiv SOŠ J. Sousedíka, Vsetín); M. Ošťádal: Příbory fy Bratři Bubelové, sbírky MRV, Vsetín; J. Tkáčiková: Karpatská dubohabřina na jaře - les Hložec u Milotic nad Bečvou, 11. 4. 2008

Horská krev

Oldřich Zemek

*„Už nejsou, nejsou chlapi takoví,
jací tu žili na kotárech kdysi!“
Co pravíš, Juro? Kdekdo v kraji ví,
že ty máš jejich pohled, jejich rysy.*

*Zbojnickou odvahu máš v čele,
zbojnické kníry nosíš odjakživa,
zbojnické srdce máš, je z ocele
a láskou k Beskydám se rozehřívá.*

*Páteř jak jedle rovnou máš
a osmero svých křížků lehce neseš,
ty ještě vesele si zazpíváš,
ty ještě robíš na poli i v lese.*

*Ty ještě s cérečkou se zatočíš,
jak ogar dupneš, výskneš znenadání,
a že jsi novým křížkem hrobu blíž,
na to si věru nepomyslíš ani.*

Ze sbírky *Písně života*, 1963

Básník **Oldřich Zemek** (30. 7. 1893 Tupesy – 24. 10. 1967 Praha) působil jako zaměstnanec Národního muzea v Praze. Jako rodák ze Slovácka se stal i obdivovatelem Valašska, jeho hor, lidu i kultury. Přátelil se zde především s umělcem Emilem Hlavicou, pravidelně zajížděl do Velkých Karlovic na Soláň, účastnil se kulturního života kraje (valašské národopisné slavnosti). Valašsku věnoval své sbírky baladických básní *Horské sny* (1944) a *Krása odvahy* (1954).

H. Jabůrková

Čím je pro mne Valašsko?

Mgr. Helena CHYBOVÁ, archeoložka Muzea Kroměřížska v Kroměříži

Valašsko – to je můj rodný kraj a především Vsetín, místo mého šťastného dětství a dospívání. Života běh mne nakonec přivedl do nedalekého Zlína, odkud denně odjíždím „za práci“ do muzea v Kroměříži, a o víkendech se vracím k mamince do rodného Vsetína. Ta dvě místa, Kroměříž a Vsetín, se stala nejmilejšími, co znám. Je pravda, že Hanácké Athény mne okouzily jedinečnou atmosférou genia loci této barokní perly východní Hané. Ovšem na prvním místě, jak jinak, pro mne zůstává krajina mého mládí a vzpomínek. Vzpomínek na rodinné nedělní výlety na Dušnou, Cáb, Soláň, Benešky a Tanečnici, na túry po hřebenech Javorníků s nádhernými výhledy a scenériemi tenkrát, před půl stoletím, ještě nedotčenými všemi těmi civilizačními nešvary. Vzpomínek na mého tatínka a jeho náročnou zvěrolékařskou praxi, při které jsem hravě zdolávala strmé chodníčky k samotám pasekárů, kde mnohde ještě svítili petrolejkami. Jejich opuštěná a polorozpadlá obydlí časem zachránili chalupáři, mnohé z těch krásných valašských dřevěnic však nenávratně zmizely (k mému úžasu nedávno zbořili roubenou komoru s pavlčkou a seník, pozůstatek usedlosti ve dvoře ve vsetinské Rokytnici). Stejný osud potkal před třiceti lety také můj rodný dům a celou uličku Na Kopečku na Horním městě. Název ulice sice zůstal, ale v místech Kopečku, oné malebné vsetinské „Zlaté Uličky“ s původní domkářskou zástavbou s předzahrádkami a dlažbou z „kočičích hlav“, dnes stojí paneláky a nevzhledná betonová opěrná zeď. Prudký svah Kopečku býval místem našich dětských her a divokých sánkovaček, při kterých tuhla krev v žilách zoufale brzdicích

sánkařů, ale i leckterému řidiči v někdejší ostré zatáčce u Masarykova pomníku na Palackého ulici (kupodivu tu nikdy nedošlo k úrazu). Kopeček s kulisou Maštalísek v pozadí, to je i vzpomínka na sladkou vůni jasmínů v předzahrádce našich sousedek slečen Fischerových a jen o kousíček dál rostoucí, neméně opojně vonící lípy, z jejíhož sušeného květu vařila moje stařenka výborný čaj. Ty lípy už dávno zmizely a stařenka, potomek starého hornovsetinského řeznického rodu Gerlichů, již bezmála půl století odpočívá na místním hřbitově. Díky ní a mamince zůstaly uchovány starodávné podobizny prastarých, památných sklenice zvaná „gerliška“ i zažloutlé rodinné listiny psané kurentem, jejichž záhadný obsah mne už od školních let fascinoval (touha po poznání kořenů mne nakonec přivedla nejen naučit se je dešifrovat, ale i k hlubšímu zájmu o minulost a dějiny vůbec).

„Hornák“, tedy vsetinské Horní náměstí jako další teritorium mého dětství, to byly nejen oblíbené houpačky na železných řetězech kolem barokních soch (kolikrát jsme si tu skřípli prstíky i zadnice!), ale také tajemná Maštaliska, hluboká kašna s vodotryskem a křišťálově čistou vodou přitékající z Jabloňové a stará radnice s ponurou vstupní chodbou, kde až do poloviny 60. let minulého století mělo sídlo okresní muzeum. Dobře si vybavuji původní muzejní expozici s dioramaty rozměrů dětského loutkového divadélka s „výjevy“ ze života v pravěku i starý flašinet, jehož zvuky doprovázely zasvěcený výklad pani Urbachové. Etnografka pani Eva Urbachová, spolu s tehdejšími řediteli muzea RNDr. Bohumilem Peroutkou, zůstávají v mých vzpomínkách muzejníky par excellence, před nimiž s úctou hluboce smekám. V nelehké době a ve skromných podmínkách totiž dokázali to, co dnes leckde celé týmy pracovníků (včetně „archeologických“ výprav vlastivědného kroužku na Zámčisko u Klenova, Pulčinský hrad nebo za tvůrci a nositeli tradičních řemesel na Valašsku).

Čas mého dětství, který odměřovalo odbíjení zámeckých věžních hodin a zvonek na vízce staré radnice, je dávno pryč. Už nikdy neuslyším zvuky povozů a koňských spřežení posledních hornoměstských soukromě hospodařících zemědělců a bývalých živnostníků, ani pokřik svérázného sklenáře Pilečky. Tatam je holičská officina i trafiká pana Maliňáka, zmizel starý Sychrov a chalupy „za zámkem“... Bože, jak moc se toho změnilo! Ale tak už to je.

„Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal“, jak říkali naši moudří předkové. A já mohu jen dodat - Bohu díky za to, že mi bylo dáno prožít šťastné dětství uprostřed nádherných valašských kopců a mezi našinci, kde je dobrým zvykem, že i neznámý kolemjdoucí Vás pěkně pozdraví. Rámec další etapy mého života patřil už větší dílem jiné krajině jinak půvabné, krajině východní Hané.

Nevím, nakolik těch pár nesouvisle poskládaných, až příliš nostalgicky laděných vzpomínek vystihlo podstatu položené otázky. Vždyť ono je to především o pocitech, a ty jsou většinou nesdělitelné. V mém případě k nim patří i vzácné chvíle, kdy s chutí sáhnu po oblíbené knize svého dětství, Kobzáňových „O zbojníkoch a pokladech“. Miluji toto dílo zejména pro jazyk vyprávěče, jadrné a přítom tak libozvuč-

né valašské nářečí, mistrovsky vystihující tajemnou atmosféru dávných příběhů, charakteristiku zemitých postav i prostředí. Přiznám se, že takové okamžiky jsou pro mne pohlazením po duši, stavem jakési vnitřní harmonie, návratem ke kořenům - prostě tam, kam patřím. Na Valašsko a - na Vsetín.

Ve Zlíně 23. února 2011

Helena Chybová

Břetislav DADÁK, muzejní výtvarník, publicista, úpravce knih a časopisů

Tak za prvé jsem se na Valašsku narodil. I když jsme se víckrát stěhovali, pořád jsem měl v křestním listu: 6. 5. 1936, Liptál. Velice jsem byl zvědavý na svou rodnou dědinu a často jsem nahlížel do map, kde jsem obdivoval jména „U Janičků“, „U Kovářů“, „U Vaculů“ atd., díval se na vrstevnice a představoval si, kde by se mi líbilo.

Poprvé jsem vezl maminku do Liptálu v Aerovce 662 přihlásit výrobu hraček do družstva Lipta. Tam jsem při přejezdu Sirákova uviděl kus louky, který se mi v pěti letech ve snu při prozpěvování popěvku „Pasol Jano tri voly“ objevil před očima. Když jsem se svěřil matce, odpověděla jen krátce, že mě tady vozila v kočárku.

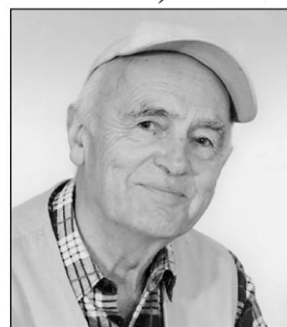
Naplnlo se mi má tužba po Valašsku naplnila v roce 1962, kdy jsem už věděl, že chci pracovat v muzeu, které se zrovna přejmenovávalo na Vlastivědný ústav Vsetín, a začalo stěhování ze Staré radnice do zámku, odkud se právě odstěhovali vojáci. A najednou jsem byl i s rodinou Vsetiňák.

Dodnes kdykoliv jedu někde vlakem, sedám si k čistějšímu a nepočmáranému oknu a těším se na krásu valašské krajiny. A vždycky děkuji osudu, že můj prapradědeček Florián vyženil mlýn v Bystřici p/H, a tak se Dadáci, původně z Ptení na Hané, přes Bystřici pod Hostýnem a Kelč dostali do Valašského Mezíříčí – tedy na Valašsko. Rád chodím pěšinkami našich kopců, kde se i neznámí lidé navzájem zdraví s usměvavou tváří, a srdečně se zdravím i s obyvateli našeho městského paneláku.

Jsem vděčný osudu, že ještě mohu pokračovat v práci i na našem časopisu.

Na Vsetině 4. dubna 2011

Břetislav Dadák

Rembrandt van Rijn: Polský jezdec

Výpravy polských lisovčků proti Valachům

Igor Jalůvka

„Rycerska služba ojczyźnie zmazuje winy.“ / Udatná služba vlasti odčiňuje vinu.
(krédo lisovčků)

Lisovčci byli v povědomí Moravanů známi coby polští kozáci, kteří se prohnali Moravou počátkem února 1620, kdy spěchali na pomoc ohrožené Vídni. S tím jsou spojeny i události v Holešově a známá kauza s Janem Sarkandrem. O dalších výpravách lisovčků proti valašským vzbouřencům v letech 1623-24 jsou však informace pouze kusé. Předkládaná studie se pokouší za pomoci komparace zápisů z řady moravských měst s polskou historiografií tyto méně známé události třicetileté války osvětlit.

Naši Valaši

Moravští nekatolíci Valaši byli ochotni spojit se proti Habsburkům a gubernátorovi Moravy, kardinálu Ditrichštejnovi, s kýmkoli. Tito rebelové pocházeli většinou z bývalých Valdštejnem vyženěných panství Vsetín a Lukov. Na něm budoucí generalissimus zaváděl tvrdou katolizaci života již od roku 1609, byť sám byl katolíkem spíše vlažným. Majetkových a vlastnických práv povstalci vůbec nedbali. Plenili zejména na biskupských statcích a na panstvích katolických pánů. Vsatští i rožnovští Valaši podporovali císaři nepřátelská vojska při jejich vpádech na Moravu (Bethlenovy Uhry, slezská vojska vedená emigranty, Mansfeldovy vesměs dánské praporec a posléze Švédy) nejen přímo – vojensky, ale i zásobami, oděvy, obuví a solí, které byl zvlášť velký nedostatek. Snad nejvýznamnějším z vůdců vzbouřených Valachů byl Valdštejnův synovec Jan Adam z Víckova. Ten byl v květnu 1622 souzen v nepřítomnosti hrdelním soudem nad moravskými

odbojníky pod předsednictvím Ditrichštejnovým. Byl odsouzen ke ztrátě hrdla, jeho památka byla prokleta a statky zkonfiskovány. Jako hejtmani Valachů vystupovali často vesničtí fojtové. Významné bylo spojení mezi moravskými Valachy a slovenskými horaly na opačné straně hranice. Jednalo se o nevolníky z Rákóczyho panství, zejména ze slovenské Lednice a z Púchova. Proti rebelujícím Valachům ale nedokázal ani František Ditrichštejn až do své smrti nic. Marně se vláda snažila bojovat proti Valachům jejich vlastními zbraněmi.

Na druhé straně stáli katolíci Valaši, kteří žili v severním pásmu Beskyd. Byli to Valaši panství hukvaldského, tedy Valaši z tzv. předních hor, usazení ve vesničkách v oblasti Ondřejniku, Palkovických hůrek, Královy hory a Kazničova, a Valaši z tzv. zadních hor, což bylo nemnoho pasekářů a salašníků z oblasti Smrku, Kněhyně, Stolové, Nořiči, Radhoště, Javorníka a od Smrku na jih až po uherskou hranici. Těsně v jejich sousedství žili Valaši panství frýdeckého z těšínského knížectví

Slezska. Mnozí z nich, tzv. vybranci, v nejtých dobách strážili na jablunkovských šancích horské přechody a průsmyky do Uher. Bez nadsázky je nutno říci, že po stránce věrnosti císaři (a kardinálovi) můžeme pokládat za nejspolehlivější Valachy na panství hukvaldském, a to především ty z „předních hor“.

Středem zájmu širokého okolí se pro svou pevnost a příhodnou polohu stal hukvaldský hrad. Býval kardinálovou oporou. Aby hrad na počátku české války neobsadili zpupní císařští vojáci, byla i sem umístěna družina sestavená z katolických Valachů. Valašské hličky z Kozlovic či Myslíka byly vysílány ke strážní službě na vrch Hradisko. Jednalo se o drobné opevnění na jednom z vrcholů Palkovických hůrek. Toto těžko přístupné místo bylo dle archeologického výzkumu již od 14. století obsazováno „za časů zlých“ jako předsunutá strážní pozorovatelná středověkého hradu, odkud se zpravidla ohněm, kouřem nebo rychlými posly předávaly zprávy na hukvaldský hrad. Organizace služby na Hradisku spadala toho času nejspíš pod pravomoc kozlovického valašského vojvody. Ale hukvaldské panství, na rozdíl od horských panství položených jižněji, nebylo panstvím „valašským“, nýbrž biskupským.

Roku 1622 již drželi na Moravě prapor odboje jen Valaši. Císařští komisaři si stěžovali, že „lidé více k Valachům a nepříteli náchylni jsou“. Komisařům se však podařilo uvést zpět všechny vrchnosti, které Valaši a poddaní během léta 1621 – za první velké revolty Valachů – vyhnali. Mezi nimi byl i Valdštejn a meziříčský Jetřich z Žerotina, který si vysloužil císařskou přízeň tím, že jako protestant zradně zajal 32 valašských buřičů. Valdštejn jich část držel na Vsetíně, kde dal pro výstrahu popravit dva z jejich vůdců. Ve srovnání s velkou popravou osmnácti Valachů, pověšených koncem února 1623 v Olomouci, byla jeho justice mírná. Kardinálu Ditrichštejnovi však nestačilo ani to, a tak měla v dubnu v Olomouci reprízu valašská exekuce, při níž bylo krutě popraveno dalších třináct rebelů. Kardinál se cítil bezpečný a vypravil se do Říma. Ale Valaši se počátkem roku opět počali bouřit. Ditrichštejn proto před odjezdem varoval své podřízené, aby si na ně dali pozor, neboť „z takové malé jiskry veliký oheň pojíti může“. Cílem valašských

Polský král Zikmund III. Vasa

Józef Brandt: Lisovčáci, střelba z luku

útoků byly opět biskupské statky na východní Moravě. Pak přišly na řadu državy Albrechta z Valdštejna, panství Lukov a Vsetín. 28. ledna 1623 vpadli valašští svobodníci do Fryštáku, pobrali dobytek a vypálili stavení úředníkům dosazeným katolickou vrchností. To poděsilo okolní šlechtice natolik, že se domáhali ochrany císařských posádek. Pro celou Moravu měli císařští jen asi 10 000 žoldnéřů. V červnu 1623 Albrecht z Valdštejna, jako vždy dobře informovaný, svá neklidná moravská panství prodal. Novou vsetínskou vrchností byl Zdeněk Žampach z Potnštejna. Bylo to právě včas, protože nálada byla jako před bouří. Valdštejn byl velitelem vojska umístěného v Čechách, ale brzy se na Moravu jako nejvyšší strážmistr ve své vojenské funkci vrátil.

Polská pomoc

Jak již bylo řečeno, pro celou Moravu měl císař pouze 10 000 vojáků. Proto se Ferdinand II. pokusil zaangažovat pro vojenskou pomoc polského krále. Koncem jara 1623 vyslal do Polska, s císařskými pověřovacími listinami, svého agenta, již osvědčeného „diplomatického experta“ pro Polsko generála hraběte Michala Adolfa Althana. Ten se obrátil přímo na lidi, kteří měli v Polsku značný politický vliv, jako byl královský vrchní maršálek (v podstatě ministr války) Mikuláš Wolski. Tímto tahem se Althan snažil připravit v Polsku půdu pro souhlas s vojenskou pomocí, neboť dobře věděl, že polský král nemá absolutistickou moc a bez rozhodnutí sejmů souhlas udělit nemůže.² Přes to všechno neměl Althan dobrou výchozí pozici. Počátkem roku 1623 totiž přijal polský sejm usnesení, jež zamezovalo vojensky vycvičeným osobám nechat se dobrovolně najímat. To se vztahovalo i na osoby pevně nezařazené do společnosti, loupeživé, zběhy a osoby stojící mimo zákon (ve staré polštině *swawolne*, tedy konající svévolně). Válka s Ruskem byla sice před pěti lety ukončena, ale v zemi byl stále nadbytek ozbrojenců z dříve rozpuštěných jednotek, přivykých na vojenský život a neohodlajících se podřídit životu mírovému. Mezi takové žoldnéře patřili i lisovčáci.

Je skutečností, že až do doby napoleonských válek hrozily matky v německých zemích svým neposlušným dětem, že když nebudou hodné, vezmou si je „polští kozáci“.³ Původně to byli příslušníci litevských loupeživých tlup, které využily zmatků rusko-polských válek (1604-1618) ve svůj prospěch. Myšlenka vytvořit z takových lidí dobrovolnou jednotku a poslat ji z Litvy co nejdále do ruského vnitrozemí se tehdy zrodila v mysli litevského hejtmána Jana Karla Chodkiewicze, jehož velení podléhaly veškeré polsko-litevské jednotky na smolenské frontě. Tak mohl jeho podřízený, rytmistr Alexandr Josef Lisowski, 12. ledna 1615 vyhlásit, že ti z loupežníků, kteří s ním půjdou bojovat proti Rusům, budou sice sloužit bez nároku na žold, avšak ti, již zůstanou, budou bez milosti vystaveni útoku samotných královských jednotek.⁴ Po Lisowského smrti (11. října 1616) se ve velení lisovským korouhvim vystřídal několik volených velitelů. Ani tito *zagóńcycy* však nebyli schopni zabránit zběsilému plění a surovostem, které provázely veškeré lisovské akce a přesuny krajem. Již v Rusku si stěžoval hejtmán Chodkiewicz polskému králi, že by bylo třeba zakázat lisovčákům drancování, zabíjení *chlopů* (nevolníků) a vykrádání chrámů, z čehož lze usuzovat, že to dělali častěji než jiní. Lisovčáci bývali později v habsburských a říšských zemích nazýváni „polskými kozáky“. Nemají však vůbec nic společného s oddíly záporožských (ukrajinských, můžeme zde říci polských) či donských (ruských) kozáků. Jízda se totiž v polsko-litevském vojsku dělila na husarskou (těžkou) a kozáckou (lehkou). Protože lisovčáci byli jezdci, kteří bojovali bez ochranné zbroje, jednalo se dle polské vojenské terminologie o kozáckou jízdu, ač žádnými kozáky vlastně nebyli.

Na královském dvoře ve Varšavě existovala tzv. křesťanská milice, spolek, jejímiž členy byla polská královna Konstancie Habsburská (teta a zároveň nevlastní matka královny Vladislava), bavorská šlechtična Ursula Gienger zvaná Meierin, dvorní dáma a žena se značným politickým vlivem, ministr války Mikuláš Wolski, knížata a maltezští rytíři bratři Radziwiłłové a jiní. Jejich snahou bylo co nejvíce připoutat politiku polského krále k Vídni, ne-li přímo zapojit polsko-litevský stát do třicetileté války po boku katolické ligy. Proti těmto snahám stálo nekompromisní stanovisko polských a litevských magnátů v sejmů, kteří naopak nechtěli Polsko zatáhnout do evropských mocensko-náboženských sporů. Sféra jejich zájmu byla totiž namířena proti Rusku, protože vlastnili rozsáhlé statky na východě a ty se snažili mocensky a územně pojistit. Král Zikmund III. zaujímal vcelku neutrální postoj: podřizoval se sice politice a rozhodnutím sejmů, ale zároveň zavíral oči nad verbováním lisovčáků agenty vídeňského dvora.

Althanova mise byla dobře zajištěna penězi a proti tomu byla bezbranná i jakkoli upřímně vedená rétorika polských senátorů. Althan – jako znalec polského prostředí – uplácel, kde mohl a koho mohl. Kontakt s lisovčáky se mu podařilo navázat za vydatné pomoci Zikmunda Karla Radziwiłła a Mikuláše Wolského.

Lisovčáci

Velitelem prvního pluku byl snad nejslavnější lisovčák Stanislav Stroynowski (kolem 1581-1626). Původně byl studentem jezuitské koleje ve Štýrském Hradci, ale kněžský talár brzy zaměnil za meč. Jak se domnívá polský badatel Magnuszewski, mladý rytíř byl na vychování u dvora Matyáše ve Vídni či Rudolfa v Praze. Později se účastnil válek v Moldavsku a bojoval i ve slavné bitvě u Klušina roku 1610, kde Poláci na hlavu porazili spojené rusko-švédské síly. Ještě téhož roku ale přešel pod korouhev Lisowského. Pod Lisowským válčil v Rusku v letech 1615-1616 a po jeho smrti přijal účast ve výpravě královny Vladislava proti Moskvě. Jeho hvězda však počala stoupat teprve v době nájezdu na severní Sedmihradsko roku 1619. Po bitvě u Humenného získal rytmistr Stroynowski funkci lisovského strážného (*strażnik wojskowy*) a po vítězné bitvě proti Turkům roku 1621 u Chotimi ho vojévůdce Stanislav Lubomirski doporučil zvolit za hejtmána lisovčáků. Vídeňskému dvoru i královskému místodržícímu v Praze Karlu z Lichtenštejna byl velice dobře znám jako rytmistr lisovčáků v souvislosti s první výpravou do císařských zemí v letech 1620-1621 proti českým a moravským stavům a svou účastí u Bílé hory, jako hejtmán v tažení proti Kladsku a v následné výpravě do říšských zemí roku 1622.

1. června 1623 se Stroynowského lisovčáci ve svém táboře u slezského Hlohova zavázali plnit články vojenského řádu. Stanislav Stroynowski se nechal titulovat plukovníkem Jeho císařské milosti a jemu podřízené vojsko bylo nazváno Polské císařské vojsko (*Wojsko Polskie Cesarza*). Články kázeňského řádu měly ale v první řadě ochraňovat život a majetek obyvatel polského království. Co se týče postupu v císařských zemích, řád zdůrazňoval, že „vojsko ostudou velkou trpí křivdami učiněnými některým katolíkům“. Pokud by se někdo takových křivd dopustil, měl být potrestán smrtí a jeho majetek měl propadnout církvi. V případě způsobení újmy protestantům spadali pod ochranu pouze ti, kteří zůstali věrni císaři, „toż ma się rozumieć i o wszystkich wiernych cesarskich, choć heretykach“. Trest smrti hrozil za znásilnění (*gwałt*), a to bez ohledu na vyznání oběti, ale musela být vznesena žaloba. Zvláštní pozornost byla věnována opilství.

Druhému z pluků, které najal Michal Althan, měl velet jakýsi Lanikowski. Ale mnoho lisovčáků pobývajících dosud v Rusku ho nepřijalo za svého velitele a s najímáním byly problémy. Požadovali, a nakonec jim bylo vyhověno, aby pluku velel Baltazar Jilji Kalinowski.

O jeho původu se toho mnoho neví. Jakýsi Kalinowski přetahoval pod své velení dobrovolníky na jaře 1615 na úkor náboru do korouhvi Lisowského. Nevíme, jaké byly vztahy mezi ním a Lisowským, ani zda se jedná o „našeho“ Kalinowského. Ale možné to je, protože měl rovněž kriminální minulost. Podle výnosu sejmů z března 1619 byl Kalinowski králem odsouzen ke ztrátě občanské cti za spáchané loupeže na území Polska („w Ojczyźnie lupiestwa czynił“). Kalinowski se podobně jako Stroynowski účastnil první výpravy do

habsburských zemí roku 1620 i protiturecké výpravy na jižní Ukrajinu o rok později. Po této bitvě však Kalinowského vyloučil, doslova vyhnal (*vypędził*) z královského vojska litevský vojevůdce Jan Karel Chodkiewicz a stal se tak „dvojnásobně nežádoucím“. Co se týče shora dosazeného hejtmána lisovčičů Lanikowského, je více než pravděpodobné, že i on měl podobnou zločineckou minulost jako Kalinowski.⁵ Jistý rytíř Lanikowski se dostal do tureckého zajetí během nešťastné bitvy u Tutory na podzim 1620, ale jeho identita je také nejistá.

Ulohou Lanikowského patrně bylo plnit funkci jakéhosi císařského náměstka, který i když přímo nevelí, má ve své působnosti udržování kontaktů s vnějším světem. Na příslušníky pluku Kalinowského se přirozeně nevztahovaly stanovy vojenského řádu Stroynowského, a to se – jak později uvidíme – také odrazilo v jejich činech. Avšak pluk si vynutil nejen slib vyplacení *abdanku* (*gratyfikacja*) ve výši měsíční částky, ale i výplatu žoldu na dva měsíce předem, jakmile překročí hranice, a potvrzení podmínek, za kterých by dostali královskou milost v případě svévolného opuštění služby.

Zpráva o verbování do císařských zemí oživila beznadějí účastníků již rozpuštěných formací, včetně všech, kteří viděli ve válce příležitost pro zbohatnutí a beztravný život. Kromě najatého vojska se hromadily při hranicích i skupiny všelijakých dobrodruhů, zběhů a lidí, kteří byli postaveni mimo zákon, kteří se neřídili nikým a ničím, a ti čekali na vhodnou chvíli, aby vtřhli do sousední země.

Druhá lisovská výprava do habsburských zemí (Połujański a Kalinowski)

První výprava lisovčičů se udála od února 1620 do jara 1621 a zahrnovala trojdenní průtah Moravou a boje se stavovskými vojsky v Dolních Rakousích, na jižní Moravě a v jižních i středních Čechách, včetně bitvy na Bílé hoře.

Druhá výprava lisovčičů do habsburských zemí je historicky dosud málo objasněna. Sami polští novodobí historikové zabývající se lisovčičky (Magnuszewski a Wisner) udávají o výpravě protichůdné informace a světlo do tmy nevnašejí ani historické zápisy z moravských měst. Jisté je, že 29. května 1623 překročily polsko-slezskou hranici jednotky rytmistra Benedikta Połujaňského a ve stejné době i Baltazara Kalinowského. Podle Wisnera však velel Połujański jen asi 500 mužům a nezamířil na Moravu, ale zůstal ve Slezsku. Tam byly jeho korouhve včleněny pod pravomoc císařského plukovníka Karla Hanibala Donína a plnily spíše represivní funkci. Połujański byl další veterán z výpravy „*na cesarskiej*“ v letech 1620-1621 i z protiturecké výpravy z podzimu 1621. Patrně přetáhl pod své velení mnoho lisovčičů Stroynowského, kterým nevyhovoval přísný vojenský řád tohoto rytíře. Podle Magnuszewského však Połujański táhl společně s Kalinowským a Lanikowským na Moravu. Polsko opouštělo koncem května údajně 16 korouhví, na Moravě však bylo vázáno na 6 000 jezdců, což je třikrát až čtyřikrát více.

Ještě větší rozpory jsou ohledně pluku Stanisława Stroynowského. Magnuszewski píše,

že Stroynowski koncem května rozhodně nemohl vyrazit proti Moravě, protože jeho korouhve ještě nebyly početně naplněny. Mustrování prováděl v Dolním Slezsku, u Hlohova. Avšak poté, co Kalinowski přibyl na Moravu, císař již nestál o to žítit dalších 10 000 polobanditů, kteří čekali ve Slezsku na jeho pozvání (*list przypowiedni*). Proto Stroynowskému službu vypověděl, což se pro tak velké vojsko rovnalo porážce. Stroynowčiči se chtěli nechtě „muse-li“ dát do plundrování slezských zemí. V červenci 1623 se zúčastnili nájezdu na ženský klášter v Trzebnici. Takovéto činy zapříčinily ve Slezsku svolání zemské hotovosti. S její pomocí uštědřil porážku Stroynowského jezdcům zembický kníže Jindřich Václav, a to 7. září u Dąbrowa (na Opolsku). Ještě v září lisovské bandy okupovaly slezské město Nisu a opustily jej, teprve až si vydobily 12 000 zlatých. Wisner však o těchto událostech mlčí a naopak píše, že již 19. června 1623 dostal Stroynowski rozkaz táhnout na Moravu. Tam údajně rozvinul své korouhve v okolí Kroměříže, Zlína a Lipniku.

Jisté je, že v létě 1623 lisovčiči pobývali na jihovýchodní Moravě, na Zlínsku, jak dokumentuje i Josef Polišenský. Řádění lisovčičů na jihovýchodní Moravě připomíná i zápis vložený do báně nově opraveného valašskoklobouckého kostela v roce 1690: „*Léta Páně 1623 udeřili Kozáci na město Klobouky, zbili hospodářů 70, krom jiného lidu.*“ Tehdy se však již valašští povstalci uklidnili, jejich akce dočasně ustaly. Další zdroj hovoří o tom, že se Kalinowského jezdci přesunuli blíže k Brnu, pod Hustopeče. Co se týče činnosti pluku Kalinowského, je nesporné, že jeho pobyt v císařských zemích trval neobvykle krátce, neboť pluk se již 28. září 1623 navrátil do Polska. Nepochybně se k samotným lisovčičům dosud nedonesla zpráva o Bethlenově ofenzivě. Přítomnost Kalinowského jezdců byla potvrzena v Osvětimi, Kentech a okolních vsích. Když král požadoval, aby svinuli zástavy a rozešli se, formálně se tomu podřídili. Kalinowski oficiálně pluk rozpustil (tedy oddělil zástavu od dřevce), ve skutečnosti se ale jezdci přesunuli kamsi na Volyň a Podolsko, kde vyčkávali. Kalinowski měl totiž velmi dobré kontakty s ministrem války Mikulášem Wolským, což byl v podstatě agent císařského dvora. Císař Ferdinand již 19. května věděl, že se vrchní velitel českých stavů Jindřich Matyáš Thurn vypravil do Istanbulu dojednat Bethlenovu ofenzivu. Jak psal Wolski: „*Tę wiadomość mamy, że graf z Turnu wrócił się z Turek i snać z pomocą przeciwno cesarzowi.*“ (Hrabě Thurn se tam po dlouhé měsíce pokoušel s pomocí nizozemských a anglických diplomatů získat sultánův příslib pomoci pro Gabriela Bethlena a celou protihabsburskou koalici.) Lanikowski dokonce rozkázal mužstvu, aby se nevracelo domů, a sliboval mu novou výpravu, měl zaručené zprávy, že se u Košic soustřeďovaly velké Bethlenovy síly pro tažení na Vídeň. Lisovčiči tak očekávali, že budou opět povoláni na *službę habsburską*. Skutečně se tak brzy stalo.

Sedmíhradský kníže Gabriel Bethlen

Bethlenova ofenziva na Moravu

Podle plánů, vypracovaných na haagském dvoře Fridricha Falckého, měla být na podzim 1623 ohrožena Vídeň útokem vedeným ze západu i z východu. Nejvíce se sázelo na intervenci Kristiána Halberstadtského do habsburských zemí, kde se měl spojit s uherskou armádou sedmíhradského knížete Gabriela Bethlena, v níž měl mít výraznou účast i hlavní vojevůdce Fridricha Falckého – Jan Jiří Krnovský. Ale z celkového pohledu se akce na západě rozvinuly velmi pozdě a ke všemu vojsko Kristiána Halberstadtského utrpělo 6. srpna 1623 zdrcující porážku v bitvě u Stadtlohnu a bylo Tillym zahnáno na severozápad. Vojenské výsledky západních protestantských sil se rozhodně nevyvíjely podle plánu. Zklamany vévoda Arnošt Mansfeld dokonce rozpustil svůj sbor a přijal nabídku benátské republiky vstoupit do štábu její armády. V tuto chvíli byl jediným spojencem generálních stavů v Haagu sedmíhradský kníže Gabriel Bethlen, podporovaný slezským knížetem Janem Jiřím Krnovským a Jindřichem Matyášem Thurnem. Dokonce se počítalo i se spoluprací s Turky.

Bethlen se rozhodl obnovit boje s Habsburky. Turky se mu sice nepodařilo získat k přímé spolupráci, ale jakmile získal slibovanou pomoc, udeřil. Bylo už po žních, proto bylo snadné dát dohromady početnou armádu. Pěchotu tvořila asi třítisícová turecká posila a později se dostavily i turecké a tatarské jízdní oddíly. Bolavou stránkou Bethlenovy armády však bylo zoufale slabé dělostřelectvo a nedostatek kvalitní techniky. V srpnu 1623 tak mohl vyrazit ze Slezska do čela patnácti až dvacetitisícového vojska a brzy stanout na uherské půdě u Košic (13. září). Pak vyrazil na západ dvěma proudy.

První proud pod velením Jana Jiřího Krnovského spěchal vstříc spojencům ze Slezska a Moravy, tedy i moravským Valachům. Koncem října se usadil ve Valašském Meziříčí. To již ale byli lisovčiči Kalinowského měsíc nazpět v Polsku. Brzy byl Krnovský podpořen sborem 8 000 Uhrů Jindřicha Matyáše Thurna, který rovněž vpadl na Moravu, když obešel beskydské šance ze severu. V oblasti Bohumína si

Jan Jiří Krnovský

uherští vojáci počínali tak zběsile, že zde můžeme vytušit snahu emigrace a Krnovského po odvetě za bělohorskou porážku.

Druhý proud Bethlenovy armády, mnohem silnější, se vydal na západ podél uhersko-turecké hranice. Cestou zaútočil na Filakovo a vypálil Novohrad, přičemž tentokrát nemarnil čas dobýváním opevněných hornouherských měst Nových Zámků, Komárna a Bratislavy. Oba proudy se pak spojily u Trnavy, kterou 17. října dobyly. K Trnavě přitáhl také bosenský paša Ibrahim s turecko-tatarskými pomocnými oddíly. Čekáním na tuto posilu se Bethlen, stejně jako za výpravy v roce 1621, opozdil. Císař stačil urychleně přesunout na ochranu Vídne z německých zemí oddíly neapolského markýze Jeronýma Caraffy z Montenegro. Císařovy pozice v Uhrách byly silně otřeseny, Habsburkům zůstal věrný jen Mikuláš Esterházy s posádkou v Nových Zámcích. Vrchní velení pěchoty bylo svěřeno nejvyššímu strážmistru Albrechtu Valdštejnovi, který byl zároveň Montenegrovým zástupcem.

Po překročení moravsko-uherské hranice v polovině října se Bethlen dostal ke Strážnici a Skalici. Montenegro a Valdštejn se utkali s předvojem Bethlenovy armády u Skalice. Srážkou ztratili císařští kontrolu nad celkovou situací a stáhli se před uherskou přesilou k Hodoninu. Valdštejn měl za úkol zastavit protivníkův nápor, ale než začali velitelé uvažovat o nutnosti odpoutat protivníka od přechodů přes řeku Moravu, zahájil Bethlen další fázi tažení a 28. října 1623 celou císařskou armádu v Hodonině obklíčil. Rychlá Bethlenova jízda si tak otevřela cestu k loupeživým výpadům do vnitrozemí Moravy. Turecké, tatarské a uherské jednotky za nastalého zmatku pronikaly do okolí Brna, Olomouce, Znojma, Velkého Meziříčí i Nového Jičína. Kořistnické nájezdy do Dolních Rakous vyvolávaly paniku ve Vídni i v Praze. Dosavadní úspěchy dodávaly stavovské emigraci jiskru naděje na lepší budoucnost, takže se hrabě Thurn nechal strhnout k výroku, že „se postará o to, aby hus svatomartinskou v Praze jedl“. Jen kníže Jan Jiří Krnovský se u Hodonína nechal zastupovat, protože u Trnavy onemocněl a na Moravě působil ze svého stanu ve Valašském Meziříčí. Obklí-

čeným císařským u Hodonína časem scházelo všechno, co bylo k obraně nutné: munice, potraviny a především naděje na pomoc zvenčí. Začali porážet a jíst i vlastní koně. V Bethlenově štábu se obecně vědělo, že generálové Valdštejn, Marradas a Montenegro jsou na pokraji celkového zhroutení, ale k dobytí města bylo třeba dělostřelectva, sapérů (vojáků, kteří podkopávali hrady a umísťovali tam nálože), jakož i dobře vycvičené pěchoty. 30. listopadu 1623 byl vypleněn Zlín pomocnými oddíly Turků a Tatarů, jimž padla za oběť nejen pevná kostelní věž s věcmi, jež si do ní uložili sousedé, ale také řada domů a usedlostí, ba i samo obyvatelstvo. Kolik lidí, především dětí, dívek a žen bylo ze Zlína a okolí odvečeno, se již nedá zjistit. Z celé Moravy jich bylo podle soudobých odhadů asi 10 000. Do začátku zimy jezdily plenící oddíly kolem, dokud Bethlen jako obvykle neztratil trpělivost a nezačal s císařskými vyjednávat o příměří. Schylovalo se k zimě a on město ne a ne dobyt. Za tohoto stavu věci obě strany uvítaly nabídku uherského palatína Stanislava Thurza na zprostředkování příměří. Uherská šlechta byla v tomto boji na rozdíl od doby přede dvěma lety vcelku neutrální. Bethlen si byl vědom své mezinárodní izolace, a tak 5. listopadu 1623 přistoupil ke kompromisním návrhům. Ty byly ratifikovány až tzv. druhým vídeňským mírem 8. května 1624. Torzo císařské armády v Hodonině bylo zachráněno před potupnou kapitulací a velitelé obou stran se 29. listopadu 1623 dohodli na klidu zbraní.

Třetí lisovská výprava do habsburských zemí (Stroynowski a Kalinowski)

Jelikož se v říjnu a listopadu 1623 jiná císařská vojska na Moravě nenacházela, přinutilo to Ferdinanda II. opětovně povolát najatou posilu lisovčičů jako nejrychlejší možnou pomoc svému vojevůdci Jeronýmu Caraffovi z Montenegro a zabránit uhersko-turecko-tatarským oddílům, aby pustošily podstatnou část Moravy.⁶

Dle Magnuszewského dorazil do Varšavy císařský posel s najímacími listy pro Stroynowského a další lisovské velitele začátkem listopadu. Král nejprve nechtěl o Stroynowském nic slyšet a podsouval vyslanci zcela naivní argumenty. Ministr Wolski ale dokonale sehrál svou úlohu, aby mohl Stroynowski vyrazit na Moravu co nejdříve. Jeho pluk měl shromáždiště u města Bytom.

Také Kalinowského lisovčiči se začali stahovat z Volyně, každá korouhev samostatně. Královský podkoní Kryštof Zbaraski hodnotil bojové kvality jeho jezdců velice nízko. Navíc bylo v pluku Kalinowského devět rytmistřů pochýbného původu. Během přesunu se s plukem údajně kontaktovalo na 15 císařských kurýrů. Jejich shromáždištěm bylo město Piotrków. Tam se 30. listopadu 1623 konala štábní porada (*kolo generalne*), načež se pluk opětovně odebral na Moravu. Podle Polišínského vyrazili lisovčiči na Moravu z Těšína, ale není zřejmé, zda se to týká obou pluků nebo pouze pluku Kalinowského, a není ani jisté, zda oba pluky vyrazily současně.

Mezitím však došlo k již vzpomenutému uzavření příměří císařských s Gabrielem Be-

thlenem. Sám fakt o stahování pluků lisovčičů měl Bethlena znejistit. Kníže se patrně obával, aby mu polští jezdci nevpadli do zad ze strany hor, jak se to stalo v listopadu 1619 v bitvě u Humenného. Tomuto názoru napovídá skutečnost, že Bethlen si osobně vymínil, že o podmínkách příměří s císařem se neodkladně dozví i polský král: „*O závěrech mírové smlouvy bude uvědomen polský král, a to by jej mělo zavázat k mírovému postupu.*“ Taková formulace se mohla týkat jedině lisovčičů. Ti skutečně zamýšleli vpadnout do Uher přes Beskydy, ale od tohoto záměru upustili, poněvadž hraniční průsmyky byly včas obsazeny Bethlenovým vojskem. Bezprostředně po uzavření příměří tak byla politická situace taková, že nikdo nedokázal rozpoznat, zda se schyluje k novému míru nebo k další válce. Situaci se snažil zachránit Jan Adam z Víckova, který se v zimě 1623-1624 odebral do Haagu jako vyslanec Bethlena se snahou udržet „*lživého knížete*“ v rámci protihabsburské koalice.

Lisovčiči byli ve vleku všech těchto událostí. Na Moravu vpadli až v prosinci 1623, kdy již Hodonín obležený nebyl a byl dohodnut klid zbraní. Vyslané posily již byly víceméně zbytečné. Tu a tam ještě narazily na opožděné skupiny Turků a Uhrů, které se vracely z nájezdů do střední Moravy.⁷

Valašští povstalci, na jejichž zaručenou pomoc spoléhal sedmihradský kníže či spíše moravští emigranti, však nevyužili Bethlenova podzimního vpádu na Moravu. Těžko bylo možné vidět v plenících Turcích, Tatarech či Uhrích spojence. Ke všemu Turci a Tataři brali odevšad zajatce, především mladé silné muže, pro janičářský výcvik. Z potravin horalů zabavovali především zásoby tvarohu a brynzy. K Bethlenovi se tak roku 1623 nepřidala na Moravě už ani drobná protestantská šlechta, měšťané nebo Valaši. Snad měšťané byli tu a tam spolupráci nejpřístupnější. Víme, že hraničný měšťan Lukáš Kremz, novojičínský rodák, během vpádu Gabriela Bethlena roku 1623 „*najímal valašský lid*“ pro nepřítele. Tehdy vyvázl pouze s půlročním vězením.⁸

Oba pluky „*polských kozáků*“ tak vlastně převzaly svůj původní úkol v souvislosti s Althanovou misí, aby potíraly valašské vzbouřence a další rebelující nevolníky. Obecně vzato, lisovčiči byli v habsburských zemích daleko nápadnější než západoevropští jezdci. Jejich vyholené hlavy s kníry, kožešinové čapky, dlouhé pláště uherského typu, červené kalhoty a okované boty ze žluté kůže způsobily, že jezdci tvořili nevšední zjev na všech mimopolských bojištích. Kronikář jednoho českého města je dokonce nazval „*pestrým kvítím ze zahrady císařské*“.

Z korespondence kardinála Ditrichštejna se dovidáme, že o Vánocích toho roku ležel na hukvaldském panství početný sbor polských kozáků, povoláných na pomoc císařskému vojsku. Koprivničtí před nimi opět „*zalezli do dír*“. Využili nepochybně čtyř stejných úkrytů v okolí obce jako před čtyřmi lety, kdy se lisovčiči v únoru 1620 řítily na Vídeň. Podle Bärnerovy kroniky Nového Jičína „*29. prosince 1623 po pět dní táhlo kolem mnoho tisíc Poláků a nadělali mnoho ukrutenství a vražd*“. A z dějin Valašského Meziříčí a městečka Krásna:

„V prosinci téhož roku (1623) opět 12 000 (!) kozáků na Moravu přišlo, kteří též v Meziříčí a v okolí se rozloživše zase mnohých škod nadělali.“⁹ 1. ledna 1624 byl již pluk spatřen v okolí Hranic. V registrech biskupského města Kelče zase nalezneme zprávu, že na přelomu let 1623-24 na Kelči pobýval praporec polských kozáků pod velením rytmistra Tomáše Skoralského.¹⁰

Ze Záhoří pochází také zpráva o zavraždění Jana Choryňského z Ledské a na Loučce, kterého polští kozáci roku 1624 zabil. S lisovčíky se táhla pověst, že každého na potkání zabíjejí. Často se tak opravdu stávalo, hlavně aby nebyly vyraženy jejich rychlé přesuny: denně byli schopni urazit až 150 kilometrů! Polští autoři také píší, že lisovčíci doráželi své raněné nebo nemocné spolubojovníky. To se také stávalo, alespoň v Rusku v letech 1615-1618, rovněž z důvodu nevyzrazení jejich činnosti. Další nesprávně pochopený a interpretovaný názor je, že lisovčíci předčili na svých výpravách jiná žoldácká vojska v bezohledném plenění, jelikož nepobírali žold. Původní nařízení Lisowského skutečně stanovilo podmínky služby bez žoldu, ale tehdy se jednalo o výjimečnou situaci. Lisovčíci byli vždy naverbováni za patřičný žold, problémy však nastávaly s jeho pravidelnou dodávkou. Co se týče lisovských pluků, kterým se věnujeme v této studii, císař Ferdinand II. jim garantoval v létě 1623 vyplacení žoldu ihned po překročení polských hranic, ale později bylo obtížné spojení se samostatně působícími korouhve, roztroušenými v moravských horách. Na rozdíl od jednotek císařského vojska, kdy velitelé odváděli vojska do zimního ležení a vypláceli jim ušlý žold, lisovčíci pojem „zimní kvartýr“ neznali. Permanentně se nacházeli na nepřátelském území. Museli se užívat a navíc přežít zimu. Je pochopitelné, že málokterý sedlák jim něco dal dobrovolně. Nic jiného než rabování jim nakonec nezbylo. Nedá se tedy říci, že plenili, poněvadž

nepobírali žold, ale protože ho pravidelně nedostávali. Co se ale týče násilnosti a plundrování, to prováděli opravdu důkladně. Důkazem je tato věta z hranických análů: „*Snad nejhůře vedli si Poláci r. 1624, kteří spálili předměstí, domy bořili a plundrovali, dřívím ze střech topili, měšťany sužovali a předčili tak své předchůdce Španěly, Neapolitány i Uhry z r. 1623.*“ Jinde čteme, že „*bratrský špitál, z velké části dřevěný, byl zničen už počátkem roku 1624 Poláky.*“ Bylo by pro lisovčíky jistě ideální použít špitál v mrazivých měsících počátku roku jako kasáren. Katoličtí Poláci ho ale zničili právě proto, že byl bratrský, a zároveň proto, aby ho neobydlet protivník. Nicméně tím nepopírám, že ho mohli nějakou dobu obývat, než ho opustili a přesunuli se jinač.¹¹ Gruntovní knihy či registra gruntovní města Hranic uvádějí příčinu mnoha pustých a spálených gruntů takto: „*Letha Páně 1624, za času ležení v městě lidu polského, ten grunt vyloupen a spálen a tohle místo pusté zůstalo.*“

Vypálení Štramberka

Přestože byla mrazivá zima, prchalo před Poláky obyvatelstvo do lesů, kde pak hynulo hladem a zimou. To se stalo konkrétně u Hranic, kde pak bylo v okolním lese nalezeno na 200 zmrzlých osob. 21. února 1624 vypálili lisovčíci Štramberk a přilehlé vesnice Ženklaavu a Rybí. Ve světle historických souvislostí můžeme uvažovat, co k tomu lisovčíky vedlo. Z vojenského hlediska se obydlí vypalovala proto, aby nemohla být použita jako následná ohniska odporu, tedy opětovně použita protivníkem. Patrně tak lisovčíci učinili, aby se tam neusidlili valašští vzbouřenci.

Je také známo, že Ditrichštejn Nový Jičín a nepochybně i celé novojičicko-štramberské panství neměl příliš v lásce. Důvodem byla luterská převaha ve městě, kterou novojičičtí měšťané

i radní demonstrovali před Bílou horou. Ditrichštejn Novojičickým nikdy neodpustil. To, že lisovčíci vypálili tři obce právě novojičicko-štramberského panství, mohlo souviset i s tím, že Ditrichštejn, kterému šlo o ochranění před lisovčíky zejména jeho vlastních rodových a biskupských statků, mohl na „rebelantské panství“ lisovčíky nějak navnadit. Je třeba si uvědomit, že k vypálení došlo v době, kdy ve Vídni byla delegace novojičických měšťanů, protestující proti kardinálovu návrhu věnovat novojičicko-štramberské panství jezuitům.

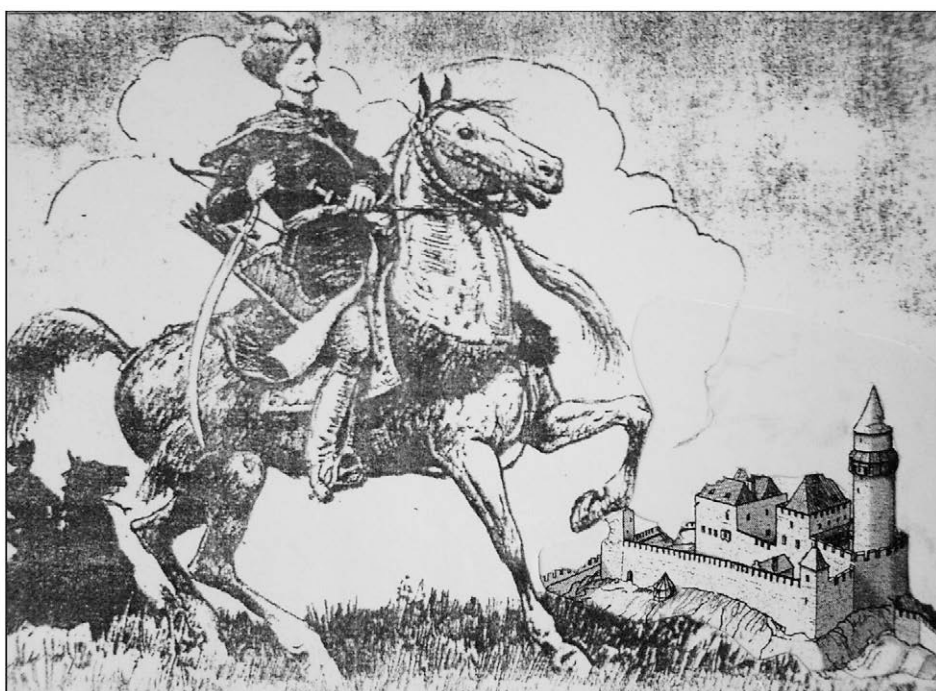
I když Stroynowského korouhve byly patrně rozmístěny na Zlínsku a Kroměřížsku, zatímco Kalinowského spíše na Lipensku, Kelečsku a Hranicku, tedy severněji, nelze ani s jistotou tvrdit, či korouhve zmíněné obce vypálily. Lisovčíci byli totiž, jak známo, velice operativní, i když v tomto případě měl každý pluk, zdá se, přidělen určitý „operační prostor“.

Podrobné mapování výskytu lisovčíků na východní Moravě a charakter jejich činnosti či bojových zvyklostí napovídá vcelku i na to, že to mohlo být ještě trochu jinak. Například ani na protestantském Hranicku v zimě 1623-1624 lisovčíci záměrně nevypalovali celé vesnice, jen opuštěné domy, zpuštělé a opuštěné grunty a domy bořili za účelem získání dříví, kterým si topili. Za stejným účelem mohly být i ve Štramberku či v jeho okolí vypáleny jen grunty zpuštělé s opuštěnými chalupami, nikoli celé městečko.¹²

Z té doby se ve Štramberku nezachovaly žádné zprávy.¹³ Proto nezbývá než věřit kronikám. Ty prozradily, že „*21. února 1624 pomoc – válečný lid z Polska – táhnoucí na pomoc Ferdinandu II. drancovali a sužovali lid a krajinu a vypálili Štramberk, Ženklaavu a Rybí. Ve Štramberku zůstalo naživu jen sedm sousedů a jediná kráva. Město Štramberk skrze vojsko bylo vyplundrováno všecko, v nic a popel obráceno bylo a nic než toliko pevnost neb zámek, do kterého se obyvatelé retterirovali, v své celosti zůstalo a obsazen byl.*“

To, že se za třicetileté války válčilo během zimních měsíců, bylo zcela výjimečné. Koncem října nebo v listopadu totiž obvykle vojevůdci odváděli svá vojska do zimního ležení, na tzv. zimoviště. Jen málo větších bitev bylo svedeno na podzim. Turci válčili jen do svátku sv. Demetra. V prosinci až březnu se nebojovalo téměř vůbec, což bylo u obyvatelstva známo. Samozřejmě se to netýkalo vzbouřených Valachů a jiných povstalců: ti právě nepřítomnosti vojsk během zimy využívali. Na rozdíl od této zásady ale Poláci dorazili na Moravu právě v prosinci 1623. Lisovčíci, roztroušení po korouhvích po opuštěných selských usedlostech, byli odkázáni sami na sebe. Zabrali tak zpuštělé grunty a chalupy (například v již zmíněné Kelči, v Hranicích, ale určitě i jinde). Kromě starosti o jídlo si především museli zatopit, a tak velké ohně mohly být na dálku zaměněny za vypalování.

Lisovčíci se na Moravě chovali přesně tak, jak se choval jejich velitel Lisowski v roce 1615 v Rusku. Tehdy vypálil množství ruských měst a vesnic. I ostatní velitelé po Lisowského smrti bojovali metodami teroru a spálení země. Ostatně sami polští historikové nazývají lisovské výpravy „*wyprawy terrorystyczne*“.

Lisovčíci na Bílé hoře u Štramberka

Odvětná akce proti Stroynowskému

V té době leželi lisovčiči po vesnicích i na panství meziříčském. Koncem února 1624 vyslal jak Kalinowski, tak Stroynowski několik korouhví do hor proti Valachům. Poláci získali drobná vítězství, ale utrpěli i zdrcující porážku, například začátkem března 1624. Tehdy byly ve svém táboře přepadeny a úplně zničeny minimálně dvě korouhve pod velením samotného Stroynowského. Moravské zápisy uvádějí, že oddíly polských kozáků se právě připravovaly na trestnou výpravu do hor proti Valachům. Celé akci velel mladý Václav Janušík z Kostelce. Byl to syn kosteleckého mlynáře Jana Štíky (odtud Janušík), který přišel o život, když jeho mlýn vyloupili lisovčiči před čtyřmi lety. Václav se pak přidal ke vzbuřeným Valachům a brzy velel vlastní družině jako schopný hejtman. Dokázal zorganizovat výtečně fungující výzvednou síť, prostřednictvím které dostával hlášení o pohybu vojenských oddílů i rozmístění posádek a jejich táborů v okolí. Jedno z tajných stanovišť, kde si vzbuřenci předávali zprávy, bylo ve Zlíně „na kavatě“. Tam totiž žila jedna z Václavových sester – Kateřina (jejich matka a pět sourozenců dříve umrzlo v lesích, když tam prchli před císařskými žoldáky). Zápisy z jednotlivých měst si však protřečci v tom, kde přesně k bitvě došlo: uvádějí Fryšták, Kostelec u Zlína nebo jen nepřesně Vsetínské vrchy. Bylo prý zaskočeno a rozprášeno sedm korouhví Stroynowského, čítajících 700-1 000 jezdců. Podle moravských zdrojů měla být tehdy pobita až téměř polovina z nich – na 500 lisovčičů. Udávaný počet ztrát ale kritizují polští historikové jako silně nadnesený, jelikož jedna korouhev měla asi sto jezdců; piší o dvou úplně zničených korouhvích. Tento první úspěch Valachů však způsobil, že radikalizovaní Valaši začali vyhánět polské posádky ze sousedních měst a městeček, z Lukova, Fryštáku a Kostelce.

Kolem 10. března tak došlo k útoku Valachů i na Poláky v samotném Zlíně. Důkazem toho jsou zlínské soudní zápisy z doby pozdější, kdy se zlínská sousedé navzájem obviňují, že si roku 1624 brali schované věci, ba že ti, kteří z města utekli do hor, se spojili s valašskými svobodníky a s nimi se účastnili útoku na polskou posádku ve městě. „Bylo těch Zlínských, kteří sou Poláky bili a kořistmi jejich se dělili, tolik, že páni starší všechny ty spory a vzájemná obvinění závazkem odvedli a v nic obrátili, když se všichni zavázali, že na ty věci už nebudou vzpomínat.“ Polská posádka se však asi vrátila, protože se konstatuje, že „půl roku nemohli být sousedé pro Poláky ve městě. A když někdy po konci května odjáhli, zůstalo po nich mnoho domů, které od lidu polského ohněm zkázu vzaly“.

Jistý Marcin Broniewski již v dubnu v Polsku referoval o počínání Stroynowského pluku proti poddaným na Zlínsku: „*To pewna, że ich niemało, zwłascza z pułku Stroynowskiego, cesarscyz ludzie uplenili*“. Jak je vidět, v autentických zápisech tehdejšího Polska ani v polské historiografii (s výjimkou Magnuszewského) nejsou moravští Valaši specifikováni jako „Woloszynowia“. Používá se také obecného pojmu *zbuntowane chłopstwo* (vzbouření nevolníci), *heretykowie* (protestanti) či *wrogi ce-*

sarza (nepřátelé císaře). Magnuszewski, čerpající z Políšenského, sice moravské Valachy připomíná, avšak za ohnisko jejich vzpoury (namísto Vsetína, Lukova či Rožnova) mylně pokládá Valašské Meziříčí.

Kromě nepřátel se ale lisovčiči potýkali také s existenčními problémy a především s hladem. 22. února 1624 udává Ditrichštejn ve svém dopise císaři, že „*mnoho vsí i městeček zpusťlo, poněvadž obyvatelé spásu hledají před vojskem, zvláště polským, v lesích*“. Kardinál si trpce stěžoval na loupeživé počínání lisovčičů, kterým trpěly zejména jeho rodové i biskupské statky. Dále požadoval, aby minimálně šest korouhví lisovčičů bylo odveleno do Rakous. Jakási korouhev (pravděpodobně ze Stroynowského pluku) táhla počátkem roku 1624 dále k Vídni, ale Ferdinand nebyl zřejmě nadšen jejím příchodem a neměl ani dost peněz na její vydržování. Proto ji stále zdržoval na Moravě. Císař, který 29. listopadu 1623 uzavřel s Bethlenem tříměsíční příměří, vážně uvažoval o uvolnění lisovčičů ze služby, ale – jako dříve – neměl pro ně peníze na vyplacení zoldu. Na kardinálovu naléhavou stížnost proto celkem bezradně odpověděl, že by polské kozáky ihned propustil, kdyby je jen měl čím zaplatit. 12. března 1624 proto psal kardinálovi, že osvobození Moravy od přítomnosti kozáků závisí na získání padesáti tisíc florénů. Kardinál 18. března odpověděl, že nejenže nemá takovou částku, ale že sám denně upadá do nových dluhů. Dále sděloval stížnosti, jako například 1. dubna, kdy psal o zpusťování statků Kroměříž a Holešov, a 14. června, kdy hovořil o zničení několika desítek dvorů Poláky. Dne 24. července královský kancléř Zdeněk Lobkovic oznamoval císaři další zpusťování holešovských statků. K částečně opevněnému Přerovu se lisovčiči nedostali, v dějinách města nejsou o nich zaznamenány žádné zprávy ani k roku 1620, ani 1623-24. Podle kardinálovy korespondence čítal polský sbor asi 15 000 mužů a 20 000 koní, což byl nemalý problém pro zásobování. Tehdy Baltazar Jiljí Kalinowski jménem svého dočasného titulu – nejvyšší prefekt císařského vojska polského – uvědomil olomouckou městskou radu, že jeho vojáci trpí nedostatkem jídla a pití, a žádal, aby je poskytl. Jeho žádosti bylo vyhověno, neboť později poslal vozy pro potraviny a žádal také, aby měšťané přidali nějakou tu bečku piva.

Ale o samotných bojových „úspěších“ Kalinowského pluku toho v archivech moc není. Můžeme jen předpokládat, které korouhve patřily pod jeho velení. Některé patrně přešly horskými průsmyky do Horních Uher. Lisovčiči byli spatřeni v okolí Trenčína, ale největší zlo napáchali u Nového Mesta nad Váhom. Tam se snažili přivlastnit si dobytek pasoucí se na loukách. To se jim však nepovedlo, a tak vtrhli do města a město vyplenili. Podle polských zdrojů lisovčiči větší části měšťanů setli hlavu. V dějinách Nového Mesta je pro rok 1624 uvedeno, že císařští vojáci tehdy vtrhli do města a na 500 měšťanů povraždili. Ona „větší část“ bude tedy odpovídat uvedenému počtu 500, poněvadž lisovčiči byli v podstatě žoldáci bojující za císaře. Žádná jiná císařská jednotka se tehdy v okolí Nového Mesta nad Váhom nepohybovala. Údajně neušetřili ani obecní lid shromážděný v kostele. O tom, že by mohlo

jit o korouhve Kalinowského, svědčí absence morálky těchto žoldáků. Protože incident se udal po 8. květnu 1624 (uzavření míru mezi Bethlenem a císařem), hrozilo vypovězení čerstvě podepsaného míru.

V půlce června 1624 lisovčiči stále pobývali na Moravě. Ale nějaké korouhve přešly Moravskou bránu a utábořily se v okolí Šternberka a Bruntálu. Tou dobou tudy projížděl z Nisy do Vídně polský kralevic Vladislav spolu s biskupem vratislavským Karlem Habsburským. Jakési korouhve se u Bruntálu údajně pokoušely kralevice unést, ale je to nejspíš nepravdivá zpráva. Ve Šternberku nějací vyslanci lisovčičů prosili kralevice o audienci, protože se dověděli, jak únorový sejm rozhodl naložit s lisovčičky. Avšak u Šternberka lisovčiči zle řádili. Poláci zde rabovali a plenili v takové míře, že se dostali do ozbrojeného konfliktu dokonce se spřízněnou císařskou posádkou valdštejnského pluku vedenou obristem Wittenhorstem.

Zločin a trest

Bylo zvláštní ironií osudu, že úspěch císařské služby, který prodloužil existenci lisovčičů jako ozbrojené formace, zároveň uspišil konec tohoto společenství. Zpráva o vyslání dvou pluků ze země totiž způsobila v Polsku vlnu obav. Za prvé: jestliže by sejm zbavil lisovčičky rytířské cti, distancoval by se tím vlastně venek od jejich činů. Za druhé: vyvstala obava, aby Poláci svými činy ve službách císaře nevyprovokovali odvetu Sedmihradská nebo dokonce samotné osmanské říše, se kterou mírová smlouva uzavřená roku 1621 u Chotimi dosud nebyla stvrzena vladaři. Za třetí: především hrozilo nebezpečí, že pokud budou lisovčiči existovat, budou nové vlny loupeží, drancování, násilností a opětného oslabení vnitřní bezpečnosti.

Pro samotné Polsko a polský sejm tak byla existence lisovčičů větším břemenem, než jaký z nich byl užitek (Polsko bylo stále v podstatě neutrální zemi, a přestože měl polský král za manželku císařovu sestru, stálo Polsko oficiálně mimo evropský konflikt). Proto během zasedání sejmu, který se sešel ve Varšavě 11. února 1624, uznal jeho maršálek (předseda), břežský pán Jan Łowicki, že „*najimáni wojáků do cizích služeb bez vědomí panovníka, a o to více bez vědomí sejmu, je nepřipustné*“. Bylo to zakotveno v usnesení *Narizení o obraně země vzhledem k rozbrojníkům*. Vyplyvá z toho, že sejm byl znepokojen kriminálními činy lisovčičů nikoli na císařském území, ale na území polském, ještě během přesunu k hranicím země. Je tedy naivní předpokládat, že korouhve lisovčičů se při svém přesunu polským územím pohybovaly spořádaně a slušně a teprve za hranicemi začaly loupit.

Král se o uzavření míru a jeho podmínkách dověděl až 23. května 1624. Uzavření míru mělo nejen na královském dvoře, ale v celé polské společnosti velkou odezvu. Sejm požadoval urychlený návrat lisovčičů. Pluk Stanislava Stroynowského se ale podařilo odvolat teprve v červenci. Na výplatu zoldu měli čekat při hranici se Slezskem. Poslední korouhve se však vrátily do Polska teprve před koncem září 1624. Podle kronik mnoha měst a měs-

želi polští kozáci ještě dlouho po vesnicích východní Moravy, čekající před svým odchodem do Polska na výplatu dlužného žoldu, bez něhož nechťeli odejít. Například meziříčští měšťané nemohli z obav před hladovějícími vojáky opustit město, aby si po vesnicích nakoupili zásoby a potraviny. Dopisy kardinála Ditrichštejna to také potvrzují: „Poláci byli propuštěni z císařského vojska k vyplacení žoldu na panství Starý Jičín, ale leželi tu od počátku května 1624 do konce září. Měli naloupeného mnoho šatstva mužského i ženského, šperků, peněz a chovali se jako dábli. Po jejich odchodu vypukly nakažlivé nemoci.“

20. června 1624 vyslal král Zikmund vstříc pluku Baltazara Kalinowského svého tajemníka Samuela Targowského. Ten měl praporcům zastoupit cestu ještě před vstupem do Polska. Setkal se s nimi „kdesi na Moravě“. Přečetl královo poselství, ve kterém panovník nařizoval, aby neprodleně po překročení hranice vydali osoby nejvíce provinilé. Jejich korouhve měly být rozpuštěny. Na nejbližším obecním úřadě, tak jak to nařizoval řád, měli sepsat hlášení o účasti ve výpravě. Poté se měli rozjet do svých domovů a tam očekávat rozhodnutí sejmů, jenž se měl brzy sejít. Lisovčiči podmínky přijali a plukovník i rytmistři sepsali a podepsali požadované hlášení. Vydali provinilce – jistěže ne plukovníka, ale několik rytmistů: Mięsobowského, Włakowského a Wesolowského, z mužstva pak Jezierského, Wiśniewského a Wojtkowského, kteří byli uvězněni na osvětimském zámku. Jak bylo naloženo se zbylými lisovčiči, není známo. Poslední věrně lisovčiči později kolem sebe soustředil opět Kalinowski. Byli včleněni do útvaru Gottfrieda Jindřicha Pappenheima, jednoho z těch, které na výsluní doby dostala válka. Pod Kalinowského velením došli do italské Ligurie, kde po boku španělských regimentů bojovali o markrabství Zuccarello. Sám Kalinowski, jehož jednotky měly na svědomí nepochybně neporovnatelně více válečných zločinů a zvěrstev než Stroynowského, odešel po ukončení bojů do pruských služeb, kde jeho stopa mizí.

Pluk Stanislava Stroynowského byl s největší pravděpodobností rozpuštěn jako trest za provádění loupeže. Plukovník se stal zajatcem zembicko-olešnického knížete Jindřicha Václava. Pravděpodobně se jednalo o odplatu za nájezd jeho lisovčičů na ženský klášter v Trzebnici v červenci 1623. Slezský kníže však vysloveně nevěděl, co si s ním má počít. Obrátil se proto na polského krále, ale ten se 28. října 1624 zřekl odpovědnosti za člověka, který – jak napsal – byl podle výroku sejmů psancem. Král sice navrhl jeho propuštění, ale za účelem plukovníkovy deportace k císaři, „w którego służbie przeczciez pozostawal“. Tak se nakonec i stalo. Stanislav Stroynowski dostal svobodu, pobýval na různých místech, ale počátkem léta 1626 byl zavražděn. Jeden z příslušníků rodu Dzialyńskich plukovníka zastřelil v osadě Pakoosci, jednalo se o blíže neznámé vyřizování účtů. Dzialyński se později hájil, že ho vlastně popravil a že konal ve shodě se závěry sejmů. Ale z oslavné básně napsané anonymním autorem na počest Stanislava Stroynowského vyplývá, že hlavní pohnutkou Dzialyńského činu byla naděje na bohatou odměnu, což bylo ostatně též ve shodě s původním prohlášením sejmů.

Co říci na závěr? Polská populace je známá vřelejším vztahem ke své vlastní historii než populace česká. Jakási polská charakteristika lisovčičů tvrdí, že „lisovské korouhve patřily k vůbec nejlépe vycvičeným jednotkám z doby třicetileté války“. Toto tvrzení by mohlo být pravdivé, já ale přidávám ještě jedno: lisovčiči patřili k nejlépe vyškoleným loupežníkům, násilníkům a vrahům všech válečných dob...

Juliusz Kossak: Lisovčič

POZNÁMKY

1 Ještě na Moravě byl jeho kočár přepaden tlupou ze služby propuštěných loupeživých neapolských žoldáků. Ti jej sice nechali odjet, ale veškeré stříbro, co měl u sebe, mu sebrali.

2 Skutečně Zikmund III. ani v nejmenším nehodlal zavléct Polsko do viru třicetileté války, zatímco jako příslušník královského rodu Vasa stále pošilhal po ztracené švédské koruně. Wolski byl proto pro Althanovy plány vhodnou osobou, neboť byl zároveň pokládán za jednoho z nejdůvěrnějších rádců a přátel samotného krále.

3 „Die polnische Kosaken“. Podobně například v Anglii po roce 1950 až do pádu komunismu ve východoevropských zemích káraly matky své ratolesti se slovy „přijdou na tebe Rusové!“.

4 Lisowski byl coby plukovník na vrcholu své vojenské kariéry v roce 1609, kdy velel pěti tisícům mužů jako podřízený tušínského cara Lzidmitrije II.

5 Zachoval se totiž dopis, ve kterém krakovský magnát Jiří Zbaraski uvádí, že pokud Kalinowski, stejně tak jako Lanikowski, nepozbude veřejně občanské cti, je to jen proto, že královská kancelář otálí s vydáním seznamu zločinců.

6 Je třeba podotknout, že polský král hrál tak trochu dvojí hru. Když Gabriel Bethlen vytáhl v srpnu proti Vídni, papež prostřednictvím říšského vyslance vyzval jak krále Zikmunda, tak polské senátory, aby vyslali vojsko císaři na pomoc. Zikmund III. to oficiálně odmítl; rekrutaci lisovčičů však pověřil privátní osobou.

7 Polský historik Dzieduszycki sice píše, že lisovčiči napadali – až po Košice! – Turky a Tatary, kteří odváděli z Moravy do Uher tisíce zajatců, ale ve světle nových poznání je tato informace nepodložena. Zaručené jsou jen zprávy o výskytu lisovčičů v župách západního Slovenska. Dzieduszyckého omyly uvádí na pravou míru W. Magnuszewski.

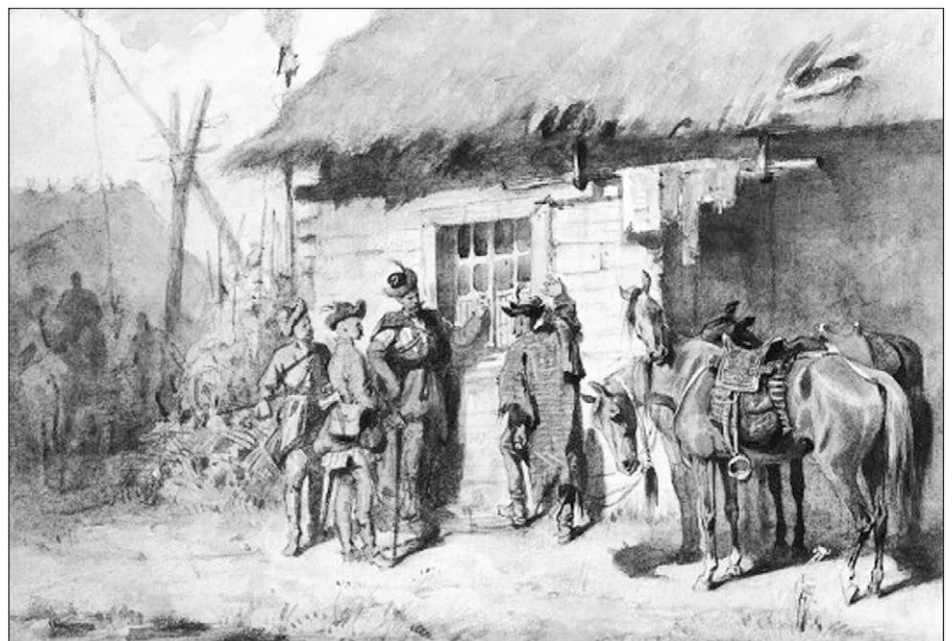
8 V rebélii mansfeldské o tři roky později, během dobývání Hranic mansfeldsko-emigrantskými vojsky, byl Kremz „za napomáhání vydání města nepříteli“ spolu s dalšími odbojníky na hraničkém náměstí veřejně popraven.

9 Údaj o 12 000 kozácích nemusí být nijak přehnaný, ponevadž za pět dní projde opravdu hodně jízdního vojska. Je pravděpodobné, že po dobu vyčkávání Kalinowského pluku na Volyni se podařilo nalákat na „službu cesarsku“ další dobrovolníky či vojáky z předešlých polských tažení proti Rusku či osmanské říši.

10 Toto jméno se však v polské historiografii neobjevuje. Není zřejmé, zda onen rytmistř Tomáš Skoralski, jehož uvádějí kelečské kroniky, a rytmistř Adam Skorulski z pluku Stroynowského, o kterém mluví pro změnu polské zdroje, byl jednou a touž osobou, anebo se jedná o bratry, či jde pouze o shodu příjmení. Nelze totiž vyloučit zkomolení křestního jména i příjmení tehdejšího písařem.

11 Je zajímavé, že po třicetileté válce katolický kníže Zikmund Maxmilián z Ditrichštejna, synovec kardinála, bývalý bratrský sbor restauroval.

12 Podobné zveličování či nepřesnosti byly v městských zápisech v minulosti běžné. Například na Hukvaldech se spravovalo od roku 1760 již z nového zámku v podhradí. Není ale pravda, jak se pouze na základě jednoho zápisu neustále píše, že „starý hrad zachvátil požár 5. října 1762“. Ani archeologický výzkum poškození ohněm nepotvrdil. Toho dne sice na „starém zámku“ hořelo, ale pálily se pouze hromady prohníhlých polcí z vrchnostenských kanceláří, vyřazené listiny a spousty kartonů, fasciкул a účetních knih, které byly nashromážděny za celá staletí v zatuchlých hradních komorách a na půdách.

Józef Brandt: Lisovčiči

13 Tyto údaje uvedl Bohuslav Blažek v publikaci Z archivu města Štramberka (1928), převzal je asi od gruntovního Žerdíka. Informace byla poskytnuta s laskavým svolením vlastivědného pracovníka ve Štramberku Josefa Adamce.

PRAMENY A LITERATURA

Státní okresní archiv Nový Jičín, f. Juroška, Bohuslav, P., i. č. 92 (překlad spisu Hanse Bärnera Kronika Nového Jičina 1607-1647).

700 let valašské obce Kozlovice. Kozlovice 1994.

Blažek, B.: Z archivu města Štramberka. Ročenka zálohy Štramberké. Příbor 1928.

Dangl, V.: Bitky a bojiská v našich dejinách. Bratislava 2005.

Dějiny Města Kelče. Olomouc 2004.

Dějiny Ostravy. Ostrava 1967.

Domlivil, E.: Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna. Brno 1877.

Dostál, F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962.

Dvořák, R.: Dějiny Markrabství moravského. Brno 1906.

Fialová, V. (ed.): Kronika holešovská, 1615-1645. Holešov 1967.

Fukala, R.: Sen o odplatě (dramata třicetileté války). Praha 2005.

Indra, B.: Důležité doplňky k článku Boh. Indry: Ke vpádu Lisovčiků na Moravu 1620. In: Naše Valašsko 9, 1946, s. 46-47.

Indra, B.: Dům a špitál hranických bratří. In: Záhorská kronika 23, 1940-1941, s. 81-86.

Indra, B.: Hranice za války švédské. In: Záhorská kronika 20, 1937-1938, s. 24-26 a 41-43.

Indra, B.: Ke vpádu Lisovčiků na Moravu 1620. In: Naše Valašsko 8, 1943, s. 73-77.

Indra, B.: Mansfeldská rebelie města Hranic. In: Záhorská kronika 22, 1939-1940, s. 84-88.

Indra, B.: Morové rány v Hranicích. In: Záhorská kronika 17, 1934-1935, s. 12-15.

Indra, B.: Památky uchované v báni radniční věže hranické. In: Záhorská kronika 12, 1929-1930, s. 53-55 a 85-88.

Jalůvka, I.: 390 let od tragických událostí na Moravě – polští lisovčáci a Sarkander. In: Měsíčník města Příbora, 2-5/2010.

Kočí, J.: Boje venkovského lidu v období temna. Praha 1953.

Kramoliš, Č.: Registra gruntovní města Hranic 1554 až 1800. In: Záhorská kronika 13, 1930-1931, s. 74-76; 15, 1932, s. 5-6, 48-50 a 83-84.

Magnuszewski, W.: Z dziejów elearów polskich. Varšava – Poznaň 1978.

Matějek, F.: Morava za třicetileté války. Praha 1992.

Moravské Kravaňsko, Příbor 1898.

Otto, Karel: K datování vpádu Lisovčiků na Moravu r. 1620. – Jejich zastávka v Ostravě. In: Naše Valašsko 9, 1946, s. 46.

Peřinka, F. V.: Paměti z věžových bání. In: Selský archiv 7, 1908, s. 96-100.

Polišenský, J.: Třicetiletá válka a evropské krize 17. století. Praha 1970.

Sláma, F.: Dějiny Těšínska. Praha 1889.

Turek, A.: Hrad a panství Starý Jičín. Nový Jičín 1978.

Vojenské dějiny Československa, 2. díl. Praha 1986.

Vojkovský, R.: Hukvaldy – hrad východně od Příbora. Dobrá 2004.

Wisner, H.: Lisowczycy. Varšava 2004.

Zapletal, F.: Hranice a jejich zámek. In: Záhorská kronika 16, 1933-1934, s. 78-84 a 115-119; 17, 1934-1935, s. 22-28, 37-48 a 82-87.

Historická podoba luženského mlýnu

fotoarchiv MRV Vsetín

Mikuláši Filgasovi, manželce a potomkům jeho...

Jana Volfová-Hovořáková

Mikuláš Filgas, bývalý fojt v Polance, se od 29. září 1682 stal svobodníkem v Lužné, kde získal mlýn a pilu, spolu s výsadami, jakými bylo osvobození od placení peněžitých dávek a vykonávání robotních povinností.

Se svou rodinou Filgas přesídlil do nového bydliště a velmi aktivně se snažil co nejvíce rozmnožovat své získané malé „panství“, samozřejmě především pro své potomky. Jak vyplývá ze stížností poddaných brumovského panství, jeho vlastní finanční zdroje nebyly zřejmě dostatečné, takže si vypomáhal pomocí půjček od bohatých měšťanů z Vizovic.¹ Po-dařilo se mu tak získat další nemovitosti, avšak splacení jeho dluhů vázlo a problémy z toho vzniklé přešly v plné míře na jeho nástupce, syna Mikuláše Filgase mladšího.

Dva Mikulášovy mlýny

První velký nákup uskutečnil Mikuláš Filgas starší dne 15. července roku 1689 na zámku ve Vsetíně. O průběhu celého, patrně dost složitého obchodního jednání vypovídá listina hraběte Jiřího Illeszházyho, jenž považoval za potřebné podrobně vypsát a vyjasnit všechny tehdejší okolnosti, jako by předjímal, že o „podluženský mlýn“ se v budoucnosti povedou urputné spory mezi původními majiteli, rodinou Slovákových, a Filgasovými potomky.

„My, hrabě Jiřík Illeszházy (...) uvozuje všem vůbec, že přijduce před nás Mikuláš Filgas, fojt luženský, strany mlýna Martina Slovákového pod Lužnou ležícího, poslušně tuto zprávu nám dal, že předjmenovaný mlynář do

velikých dluhův upadnuvše, nemajíce odkud věřitelův svých spokojit a vyplatit, tenže mlýn svůj pod Lužnou ležící do prodaje postoupit přinucen jest, na kterýž jeho ihned pobízel, aby ho odkúpil, on však ale bez povolení našeho a oficírův našich nikoliv toho učiniti nechtěl. Mlynář pak, byvše pak od věřitelův svých súžen, nadepsaný mlýn do Lidečka Jurovi Trudovi zaprodal a hned hotových peněz padesáti rýnských od něho vyzdvihl, což vyrozumivše fojt náš luženský, ihned to v nebytosti naší ode mě, oficírům našim vsetínským oznámil.“²

Mikuláš Filgas měl o výhodnou koupi mlýna tak velký zájem, že požádal úředníky, aby nebrali peníze od Jury Trudy z Lidečka, ale sám ihned složil oněch 50 zlatých. Hrabě Illeszházy dokládá, že jakmile přijel na Vsetín, opět jej Filgas navštívil s žádostí, aby mu zakoupení mlýna povolil. Stalo se tak po naznačeném a patrně tvrdě vyjednávaní, které skončilo výhodně především pro vrchnost: „Těmuž Mikulášovi Filgasovi, fojtovi našemu luženskému, manželce jeho a dítkám na vše budoucí časy podstupujeme a odbavujeme, za kteroužto naši lásku a milost jemu prokázánú ihned on také nám nad sumu dle smlůvy mlynářovi Martinovi z Lužné (...) ještě sto a dvacet rýnských nad dal a odvedl.“³

Mikuláš dosáhl svého, zaplatil celkovou sumu 170 rýnských a mlýn se ocitl v jeho

vlastnictví. Určitě byl tenkrát přesvědčen o tom, že se jedná o vynikající investici, neboť tento mlýn vrchnost hodnotila jako „na dobré vodě ležící“.⁴

Z nedatované listiny hraběte Mikuláše Illeszházyho vydané v roce 1689 (nebo krátce po tomto datu)⁵ vyplývá, že hrabě prodal Mikuláši Filgasovi ještě další mlýn a valchu v Lidečku, a to za „padesáte zlatých rejnských“. Zdali Filgasovi tento nově nabytý majetek skutečně spravovali, či jestli jej výhodně prodali, o tom prameny mlčí.

Louka Pláňava

V rozhojňování svého majetku pokračoval Mikuláš Filgas také pronájmem louky od vrchnosti, za kterou platil 10 zlatých ročně. Jmenovala se Pláňava a ležela nad panským šenkem v Lužné. Tato informace pochází z písemné prosby o prominutí dávek Mikuláše mladšího Filgase, jak se sám označoval.

Panský šenk v Lužné stavěla vrchnost v roce 1711, což vyplývá ze stížnosti obce Lačnov na neúměrné robotní zatížení. Ve výčtu všech povinností je uvedena také tato stavba, při které museli obyvatelé Lačnova pomáhat.⁶

Mikuláš mladší ve své prosbě odkrývá neutešené poměry, v jakých rodina žila po roce 1708, a svou neschopnost platit dávky z pronájmu louky obhajuje tím, že „i po smrti mého nebohého otce já jakožto jeho vlastní syn v takovém nájmu neb platu jsem zůstával, že pak skrze nešťasný rebelantský pád téměř o všechno svoje mění a hospodářství příjduce neměl jsem toho dostatečného způsobu, neboť svých blízko domu majících luk a vypravených rolí čím zasívat, ta pak Pláňava na straně buduce, po tom nešťasném pádě pořádně za 3 léta bez mého nejmenšího jí užívání tak zůstávala, kterou rok při roku lidi a poddaní zdejší pasením svého dobytka (...) užívali (...) a kvalitovně na mě svodili“.⁷

Mikuláš, jenž měl podle otcova záměru nejen užívat nabytý majetek, ale dále jej zvětšovat, se však po ničivém vpádu rebelantů ocitl na pokraji existenčního boje. Po celé tři roky byl stěží schopen obdělávat svá pole, neměl z čeho platit pronájem louky, řešil problémy se zadrženými platy od vrchnosti, tlačili na něj věřitelé a „podluženský mlýn“, za který ročně platil čtyři rýnské a za nerobotování dva rýnské, nepřinášel zisky, naopak, i ten byl za nájezdu kuruců spálen.

Postavení v obci

„Pakliže by potřeba jeho k opravování aneb stavení, mlejna, pily, valchy a domů se ukazovala, bude povinna jmenovaná dědina Lužná jemu v penězech na pomoci býti (...)“⁸ tak stanovil hrabě Jiří Illeszházy, když v roce 1685 potvrzoval Filgasovo svobodné fojtství. Skutečnost se ovšem nepochybně vyvíjela zcela jinak. Pro obyvatele Lužné, již tak zatížené různými platy, jistě nebyly příjemné další povinnosti vyplývající z potřeb nového fojta a podle toho se patrně k němu chovali. Nevíme toho příliš mnoho o tom, jak vnímali Mikuláše Filgase staršího, ale jeho syn si určitě právem

stěžoval na ty, kteří jej nerespektovali a zájemně, zcela beztestně mu svým dobytkem spásali louku Pláňavu.

Ostatně, podobně jako se vedlo někdejšímu fojtu Mikuláši Filgasovi v Polance, vedlo se i fojtu Mikuláši mladšímu v Lužné, přestože ten ve zdejší komunitě vyrůstal. Lze tak opět usuzovat z matricních zápisů, které naznačují jistou sociální izolaci rodiny.⁹

Mikuláš mladší se svou ženou Kateřinou byli v letech 1707-1714 za kmotry dětem ze sedmi luženských rodin, Mikuláš jen jednou svědčil na svatbě. Oni sami měli pro své děti kmotry Poláchovy ze Střelné. Z toho lze usuzovat, že Kateřina Filgasová mohla z této rodiny pocházet a že ani ona neměla v Lužné rodinné zázemí. Její druhý partner, Jan Trochta z Francovy Lhoty, se po sňatku s ní ujal úkolu fojta, manželka a poručníka sirotků s takovou vehemencí, že se podepisoval přímo jako Jan Filgas.

Manželé Trochtovi velmi rychle vytlačili jiné kmotry a ujímali se této funkce tak cílevědomě, že to budí dojem, jako by si tím své sousedy chtěli zavázat. Přesto si i Jan Trochta musel vrchnosti stěžovat na to, jak Lužňané svévolně porušují jeho práva: „Já některý rýnský peníz na handel máselný mezi poddané, v potřebách všelijakých postavené, sem rozpůčil a poddané založil, že pak ode mě v tomž handlu v dědině naši někteří se nacházející překážku činiti protiv nadání Filgasovi a potomkům jeho danému se opovažují...“¹⁰

Děti Filgasovy

Z dětí Mikuláše Filgase a Kateřiny přežili tři chlapi. První z nich, Mikuláš, se poprvé oženil roku 1722 s Kateřinou, dcerou Štěpána Barona z Lužné, a Doroty, dcery Matěje Zelišky ze Zdechova. Druhý sňatek slavil v roce 1730, a to s Annou, dcerou Kašpara Michala z Polanky, jehož otec Jan Michal byl polanský šenkýř, a protože Kašparovo jméno znělo neobvykle, jeho potomci je získali jako příjmení (rodina Kašparova v Polance a později i v Lužné).

Karel Filgas
(31. 5. 1888 – 22. 7. 1962)

Filgasův mlýn v Lužné, č. p. 69

Mlynářská rodová linie Mikuláše Filgase sídlila v Lužné čp. 69.

V roce 1728 se ženíl Jan Filgas a jeho manželkou se stala Anna Němčíková. Zápis v matrice je strohý, takže je obtížné určit její původ. Po Janově smrti roku 1738 se Anna znovu provdala za Matouše Srbu z Polanky, i ten byl někdy označován jako Filgas. Syn Jiřího a Anny, Jan Filgas, založil linii, která žila na domě čp. 1.

Nejmladší Jiří Filgas si v roce 1733 vybral za nevěstu Kateřinu Mikulínovou z Francovy Lhoty. Podruhé se oženil roku 1764 a vzal si Rozinu, dceru Václava Životského ze Vsetína. Jiří je v matrikách, stejně jako jeho bratři, označován jako svobodník, navíc byl hostinským v Lužné čp. 71. Založil linii Filgasů v Lužné na čísle 11.¹¹

Až pravnucci Mikuláše Filgase nejstaršího si začali brát ženy z luženských rodin, rod sílil a rozrůstal se, takže na konci 19. století nacházíme jeho potomky nejen ve 29 luženských staveních, ale také v Polance, Lidečku a v Pozděchově.

POZNÁMKY

1 Volfová-Hovořáková, J.: Příběhy rodiny Filgasovy z Lužné. In: Valašsko 25, 2010/2, s. 7-9.

2 ŠOA Bytča, f. Illeszházy-Dubnica, panství Brumov, Lužná.

3 Tamtéž.

4 Tamtéž.

5 SOKA Vsetín, f. Archiv obce Lužná, i. č. 1b.

6 ŠOA Bytča, f. Illeszházy-Dubnica, panství Brumov, stížnosti poddaných, Lačnov.

7 ŠOA Bytča, f. Illeszházy-Dubnica, panství Brumov, stížnosti poddaných, Lužná.

8 MZA Brno, f. Nová sbírka, G 2, karton 637.

9 ZA Opava, f. Matriky, i. č. 2504, sign. VK IV 1.

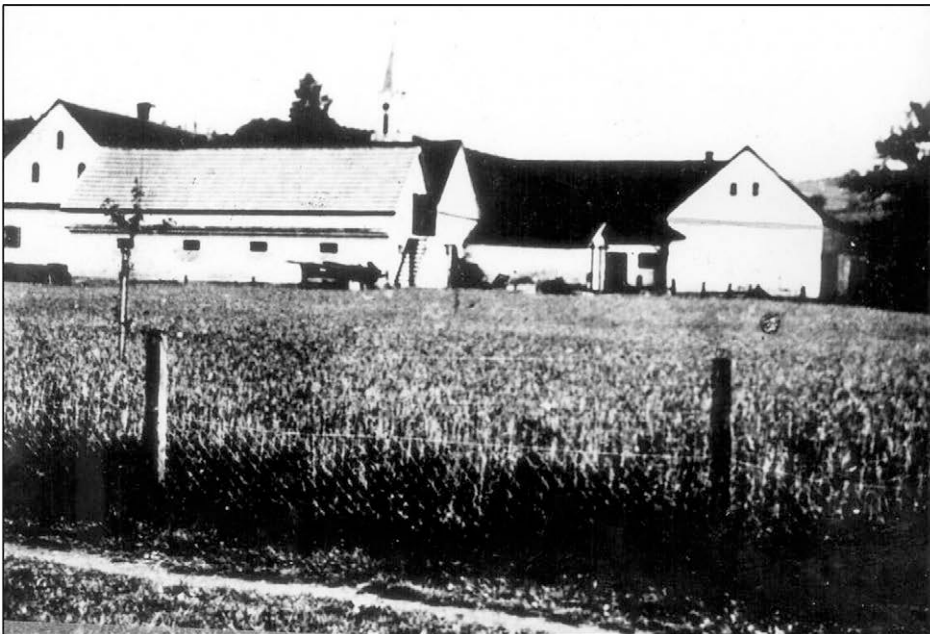
10 ŠOA Bytča, f. Illeszházy-Dubnica, panství Brumov, stížnosti poddaných, Lužná.

11 ZA Opava, f. Matriky, i. č. 2506, sign. VK IV 3.

Svatba posledního mlynáře z rodu Filgasů – Josefa Filgase mladšího (4. 3. 1923 - 25. 3. 1988)

Grunt Jadrníčků v roce 1933

foto z rodinného archivu

Čtyři staletí gruntu Jadrníčků ve Stříteži 1611 – 2011

Eva Žárská

Grunt je zastaralý výraz pro selský statek. Byl převzat z němčiny, v níž substantivum der Grund má význam širší – pozemek, půda, podstata, základ. Pro současnou generaci s určitým podílem jadrníčovské krve je grunt, jenž dodnes stojí ve Stříteži, symbolem základu ovlivňujícího početné potomstvo, které už ví něco i o genetice.

Dlouhá historie obyčejného gruntu může být zajímavá, neboť až na Valašsko a jeho obyvatele, po dlouhá období izolované od center dění, dopadaly následky poddanství, válek, změn režimů i nepřízně počasí.

Během čtyř staletí se na gruntu vystřídalo dvanáct generací. Je pozoruhodné, že v časech, kdy bída, velmi vysoká novorozenecká úmrtnost a nakažlivé nemoci dokázaly zdecimovat početné houfy dětí, které byly ve valašských rodinách do 20. století obvyklé, se v každé generaci narodil a dospěl syn, nositel rodového jména Jadrníček. I když ne do posledního písmenka, poněvadž příjmení se teprve ustalovala.

Odkud přišel a kdy se rod Jadrníčků ve Stříteži usadil, není známo. Prvým majitelem gruntu, který byl součástí panství Žerotinů, byl Martin Jadrného. Narodil se kolem roku 1580 a zemřel 27. 10. 1655. Byl prostředním synem Martina Jadrného, majitele dvou chalúpek, (zemřelého r. 1607). „Letha 1611 v auterý po památce svatého Rzehorze przi posudku za purmistra Jana Nováka a jeho radních Martin Jadrného kaupil jest grunt svůj od Jana Záru-by... za 60 zlatých.“ (citace z kupní smlouvy na grunt z r. 1611).

Martin byl dobrým hospodářem, neboť již roku 1618 celou částku uhradil. Jako vážený občan byl čtyřikrát zvolen purkmistrem a dvakrát byl rukojmí za dobré hospodaření. Hospodařil 46 let, tedy po celé období třicetileté

války. Zda se zúčastnil valašských povstání, nevíme. Kronikář Stříteže soudí, že Střítežané žádní velcí odbojníci nebyli. Zůstal členem jednoty bratrské, která měla ve Stříteži sbor a prostou modlitebnu. Měl osm dětí. Nejstarší dva synové, Mikuláš a Ondřej, v těžkých pobělohorských dobách zběhli z rodného gruntu a usadili se v městečku Fryšták, kde založili jednu z četných rodových odnoží. Z této větve pocházel Ludvík Jadrníček, absolvent vídeňské akademie, který po osm let vyučoval výtvarnému umění habsburské prince a princezny.

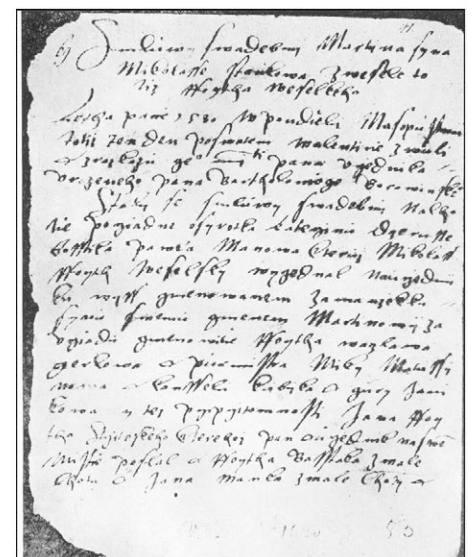
Roku 1657 převzal statek jeho syn Jan Jadrník (asi r. 1620 - 1. 2. 1679). V zemi zpustošené třicetiletou válkou klesala cena gruntu až na třetinu a narůstal útlak náboženský i ekonomický. Stal se 3x purkmistrem a 4x rukojmí za dobré hospodaření. Jako nevolník se bez souhlasu majitelů panství - Žerotinů nemohl oženit, stěhovat, koupit nebo prodat majetek, dát syna do učení či ho poslat do škol (pro dívky v té době něco podobného vůbec nepřicházelo v úvahu). Naopak, musel v určené dny chodit na robotu i s potahem, strpět hrubosti, někdy i týrání drábů, snášet častou svévoli panských úředníků, platit dávky, odevzdávat část úrody a plnit další povinnosti pro poddané obvyklé. Měl 8 synů a 5 dcer, z nichž většina v dětském věku zemřela.

Zůstal věrný církvi bratrské. Domnívám se, že přes své nízké společenské postavení uměl on i jeho otec minimálně číst. Jednota bratrská

kladla velký důraz na vzdělávání svých členů, aby byli schopni samostatně číst Bibli králíkovou a bratrské tisky. V období rekatolizace byl i s rodinou perzekvován. Při akcích nazývaných obnova víry (reformací-prvá r. 1660, druhá po r. 1670) se v seznamu kacířů objevuje i poznámka „Johannes Jadrník a reformatione non est confesso“.

V r. 1680 převzal rodinné hospodářství Jan Jadrníčků (16. 4. 1657 – 12. 8. 1721) V matrice narozených je zaznamenáno narození pouze tří dětí, i když ze zápisů v matrice svatební lze usuzovat, že jejich počet byl až trojnásobný. Jeho syn Jan (asi r. 1673 -1. 3. 1723) z neznámých důvodů nepřevzal majetek, ale stal se pouze „dodržovatelem“ gruntu pro nejmladšího bratra Martina. Dle matrik měl ze všech Jadrníčků nejvíce dětí. S prvou ženou pět, s druhou 6 chlapců a 6 děvčátek, celkem tedy 17.

Martin Jadrníček (asi r. 1700 – 29. 1. 1780) se stal hospodářem v r. 1724. Neregulovaná Bečva tehdy měnila často koryto, řečiště bylo mnohem blíže obydlené části obce, než je tomu nyní. Pravidelně se rozvodňovala a záplavy odnášely nejen úrodu, ale celé kusy polí. Z tzv. rektifikačních aktů r. 1749 vyplývá, že většina polí Martina Jadrníčka byla vodou zcela zruinována, nedotčena zůstala sotva polovina z celkové výměry. Voda vymílala hluboké jámy, které bylo nutno s velkou námahou zasypávat kamením a zavážet ornici. Některé tůně zůstávaly a stíněné křovisky nevysychaly. Dařilo se v nich rybám, žábám i jiné vodní havičce. Na přástkách (na gruntu byl i tkalcovský stav) a při draní peří byly zdrojem četných vyprávění a pověstí o vodníkovi. Přes své nízké společenské postavení a době byl Martin poměrně vzdělaný. Působil též jako lidový léčitel. K zápisu o smrti své ženy poznamenal „Martini Jadrníček – medicus.“ Neúčastnil se selských povstání, přesto dokázal za obec protestovat proti záměrně nepravdivě vedeným údajům o plnění robotních povinností. Se svou ženou měl celkem 15 dětí, z toho pouze 3 dcery. Nesmírně toužil, aby jeho nástupcem byl nositel stejného jména, avšak všech 7 synů, kterým bylo postupně dáno jméno Martin, v útlém věku zemřelo, takže r. 1759 převzal grunt syn Jura Jadrníček (14. 3. 1735 -7. 8. 1794). Měl

Svatební smlouva z roku 1580 se zminkou o Janu, fojtu střítežském

před sebou takřka nad lidský úkol, neboť ztráta orné půdy a luk způsobená povodněmi dosahovala až 80 %. Kromě vysilující práce na obnově vlastních pozemků musel beze zbytku plnit i povinnosti robotní: od Vánoc do sv. Jiří (24. 4.) každý týden jeden a půl dne, od sv. Jiří do Vánoc vždy jednou osobou pěšky po dva dny v týdnu. Kromě toho vrchnosti odváděl naturální dávky a peněžité poplatky až 6 zl. Dále desátky pro římskokatolického faráře. Toto a další nespravedlnosti, například rozšíření pěších robot o roboty s potahem, kumulování robot do období žní apod., přiměly Juru Jadrnička podepsat s dalšími představiteli obce německy psanou suppliku, kterou vrchnost nevyšlyšela. Přitom usilovně obnovoval zdevastovaná pole.

Po vydání tolerančního patentu a patentu o zrušení nevolnictví v r. 1781 odkoupil r. 1783 od vrchnosti grunt za 36 (rýnských) franků. Při sepsání smlouvy zaplatil pouze prvou splátku - 8 fr. Zavázal se, že do r. 1788 dlužnou částku vyrovná, což nedokázal. Až jeho syn po dlouhých 26 letech grunt vyplatil. Nemusel již žádat o povolení k sňatku, ke studiu dětí či stěhování, avšak k zacházení se svým vlastnictvím musel získat „přivolení vrchnosti“ a zůstaly mu i četné robotní povinnosti. Měl 11 dětí, z toho 3 dcery, z nichž dospělosti dosáhli pouze 4 sourozenci. Nepřihlásil se k víře svých předků. Vedle mnoha nepřijemností a obstrukcí vyšetřovací komisí to přinášelo nemalé finanční náklady. Kromě vydržování vlastního kazatele zůstala evangelikům povinnost nadále odvádět všechny dávky římskokatolickému faráři. Po zvážení těchto okolností, vzdálenosti evangelického sboru na Velké Lhotě i nemožnosti, aby jako nekatolik zastával veřejné funkce, pracoval na úřadech apod., zůstal členem církve římskokatolické.

Josef Jadrniček (5. 12.1771 – 22. 6. 1829) převzal grunt r. 1800. O tomto majiteli gruntu se zachovalo málo dokladů. V matrikách narozených je jeho žena Marina roz. Randůsková, uváděna jako porodní bába (od r. 1822 do r. 1837). Ze 7 dětí 4 zemřely v dětském věku, syn Michal ve 22 letech na tuberkulózu, která byla zřejmou příčinou smrti i jeho otce. Hospodařil v období napoleonských válek.

Teprve jeho syn Josef Jadrniček (17. 1. 1799 – 3. 9. 1876), který převzal grunt r. 1826, se stal prvním svobodným sedlákem, neboť se dožil tzv. konstituce z r. 1848, to jest úplného zrušení roboty. Do té doby musel na robotu 78 dnů v roce s „dostatečnou osobou“ a odvádět naturální i peněžní dávky. Za úplné vyvázání z robotních povinností zaplatil 52 zl. 15 kr.

Grunt převzal jako svobodný, což bylo neobvyklé. V odstúpním listu o předání gruntu se velmi podrobně popisují povinnosti nabyvatele. Důvodem byl zřejmě jeho silný a dlouholetý milostný vztah k Anně Fabiánové z Velké Lhoty, která pocházela z tamní přední evangelické rodiny. Mezi rody nepanovala nenávisť, ale naprostá nemožnost obou stran ustoupit ve věci církevní příslušnosti, která byla pojímána velmi vážně. Tuto nepřekonatelnou překážku řešili houževnatí valašští milenci bez jedu a díky. Od r. 1828 se jim postupně narodily čtyři nemanželské děti, k nimž se jejich otec dle matričních zápisů vždy hlásil. Jen velká láska dokázala řadu let snášet silnou nelibost a vy-

čitky obojích rodičů, unést odsudky, posměch a pohoršení okolí, které dopadalo především na Annu a děti. Toto dilema nakonec vyřešila tak, že po smrti otce i pro neústupnost svého milého přestoupila na katolickou víru, aby dětem svatbou (1833) získala legalizaci původu a zajištěnou existenci. Zdá se, že Jadrničci se vždy ženili z lásky, i když důkladně zvažovali všechny důsledky svého rozhodnutí. Neexistovaly záchytné sociální sítě a každý se musel o sebe a své potomstvo postarat sám. Josef byl dlouholetým členem obecního výboru. S Annou měli celkem 8 dětí. Po její smrti se v 57 letech oženil s Annou Baslovou, která byla o 30 let mladší.

R. 1853 se stali majiteli gruntu Michal a Anna Jadrničkoví (Michal 9. 2. 1830 – 23. 2. 1899). Od této doby se vedle jména majitele uvádí i jméno jeho ženy. O Michalovi víme, že byl miláčkem své matky, která mu až do své smrti říkala něžně Michálku. Hovořovala s ním i o víře a s knihami, které přinesla z domova, ovlivnila jeho vnímání protestantské spirituality.

Jako všechny děti musel vypomáhat při pracích, které zastal. Do 18 let zakoušel robotu, na kterou chodil až k Lešné nebo Choryni. Vedle dovedností nutných pro práci v zemědělství zvládl tkání i pletení rukavic, které mnoha občanům Stříteže sloužilo jako hlavní zdroj obživy. Byl nadaný, rád veršoval, dokonce sepsal Knížku rýmovní, která obsahuje jakousi sbírku moudrostí prostého valašského lidu: „Dluh má nohy, pole oči, les uši, na ty tři věci pozor mítí sluší.“ Cenná je též kniha každoročního vyúčtování hospodaření na gruntu č. 61, jehož byl dodržovatelem pro osiřelého Fr. Martinka. Zachovala se i Knížka řečí, písní a proslavů při svatbách.

Tak jako kdysi jeho otci, i jemu se zalíbila evangelička, výrazná, bystrá a fyzicky velmi zdatná Anna Volková. Při svatbě r. 1854 byla sepsána podrobná svatební smlouva. Nevěsta přinesla velké věno, které se prakticky rovnalo hodnotě celého gruntu - 220 fr. ve stříbrě, dále 4 krávy, jednu jalovici a 4 ovce mimo běžnou výbavu. Zůstala však evangeličkou, což její tchán nelibě nesl. Tedy opět svatba z lásky. Snad bylo dobře, že tenkrát netušil, že po několika letech manželství se jeho syn připojí k vyznání své ženy. 72 let po vydání tolerančního patentu nebyla už změna církevní příslušnosti natolik výjimečná. Přesto museli oba manželé překonávat průtahy, problémy a snášet nadávky do kacířů. Na dveřích zašovského římskokatolického kostela byla po tři týdny vyvěšena cedule (údajně klatba vydaná olomouckou konzistoří): „Tomuto odpadlíku a prašivě ovci může kdokoli škodit na cti i majetku jakýmkoliv způsobem beztravně.“

Střítežané však zcela svobodně zvolili tohoto odpadlíka do obecního výboru. Po dvě období dokonce za starostu, když po r. 1861 (protestantský patent) mohli i nekatolíci zastávat veřejné funkce a stali se konečně plnoprávními občany. V tomto období prošel další náročnou zkouškou. Při stavebních úpravách budov naléhavě potřeboval krátkodobou půjčku. Vypůjčil si z obecní pokladny s vědomím a souhlasem představitelů obce 60 zlatých a částku později poctivě vrátil. Obecní pokladník (nebyl to střítežský rodák) vypožoroval,

že nemá doklad o zaplacení, který pro něho sám vystavil, a počal ho veřejně osočovat, že peníze zpronevěřil. Dokonce na něho podal žalobu, což tento poctivý a oblíbený člověk nesmírně těžce nesl. Trápení trvalo měsíce a aféra začínala nabývat nebezpečných rozměrů, když jedna z dcer nalezla ve starém kabátě pohřešovanou stvrzenku. S pláčem klesl na kolena a děkoval Bohu, že ho vysvobodil z takové pohany. Pokladník o svou funkci přišel.

S manželkou Annou měli 7 dětí, z nichž pět dosáhlo dospělosti a v životě se dobře uplatnilo. S druhou ženou Emilií měl jednoho syna. Usilovně po celý život pracoval, přestavěl rodinný statek, zvelebil a rozšířil rodový majetek. Dle svědectví vnuka prožil naplněný život a klidně se odebral ke svému Bohu, v něhož pevně věřil.

Roku 1883 převzal rodinný grunt Josef Jadrniček (22. 1. 1857 – 10. 9. 1935). Byl vynikajícím, pečlivým a pokrokovým hospodářem. Zatímco v jeho dětství se obilí ještě žalo srpem a mlátilo cepy, vybavoval hospodářství postupně stroji. Nakupoval kvalitní semeno i pro sousedy, propagoval a zaváděl moderní způsoby přímnojení. Za cenu nesmírně drahé a tisíců fůr kamení a hlíny obnovoval povodněmi poškozená pole. Zvětšil výměru rodinného gruntu. Opravil a rozšířil hospodářská stavení. To vše přes zhoršenou ekonomickou situaci v průběhu 1. světové války a velkou finanční ztrátu způsobenou r. 1903 krachem Mikyškovy Občanské záložny ve Val. Meziříčí. Přišel o těžce uspořené 4000 K – tehdy značnou sumu.

Ani na gruntě nebyval chléb uložen volně, ale vždy na okřínu (ošatce), aby se zachytily i drobečky, a uzamčen. Když se neurodilo dostatek rži (žita), pékával se chléb z ječmene a tatarky (pohanky). Až do zimy nosily děti plátěné oblečení a chodily bosé. Boty se šetřily a kupovaly vždy větší, aby déle vydržely. Přesto se hodně a s chutí zpívalo.

Rodiče dbali na vzdělání svých synů. Jako dvanáctiletý byl poslán „na handl“ k sedlákovi Schuliggovi do Suchdola (r. 1869 – 1870). Kromě výpomoci v hospodářství chodil do školy, aby zvládl, i písemně, tehdy potřebnou němčinu. Bylo tradicí valašských evangeličků posílat syny do německých evangelických vesnic v pohraničí. Vznikly tak letité vzájemné vazby. Díky jim se po druhé světové válce střítežští evangeličci rozhodli v období odsunu ulehčit situaci německých evangeličků tím, že si je vyžádali na výpomoc v hospodářství, což tehdejší předpisy umožňovaly. Tuto akci by byla potřeba písemně zpracovat co nejdříve, neboť brzy nebude pamětníků. Učil se i hře na varhany a řadu let pak hrál při bohoslužbách. Neděle se světla přísne, v mládí chodil do kostela ještě v kroji. Byl členem staršovstva a 23 let kurátorem českobratrského evang. sboru ve Stříteži. Hodně četl, psal básně, přispíval do odborných časopisů. Pro spoluobčany, kteří se s ním často radili, byl jakýmsi vesnickým advokátem, psal žádosti a vyplňoval úřední listiny. Pomáhal nezištně i „závitkám“ – svobodným matkám, které tehdy byly vystaveny všeobecnému odsuzování. 42 let byl členem obecního výboru, dále předsedou místní školní rady, předsedou místní Raifeisenky, asi 16 let výběřčím daní, přísazným

odhadcem nemovitostí, r. 1912 zakládajícím členem Hospodářského družstva ve Val. Meziříčí, zakládajícím členem Rolnické záložny, čelným představitelem Agrární strany. Často přednášel a veřejně se angažoval, ale stranickou kariéru odmítl. Přispíval i do odborných zemědělských časopisů.

Se svou ženou Rozínou (roz. Volkovou 2. 11. 1858), laskavou a pohostinnou, tvořili zázemí pro širokou rodinu. Menší i velká rodinná setkání bývala krásná, měla nevšední hloubku a jejich účastníci na ně vděčně až do stáří vzpomínali. Z 8 dětí šest zemřelo. Dorostli pouze dva vysoce nadaní synové, z druhého manželství s M. Dobšovou třetí syn, který se stal později odborným učitelem Ústavu pro hluchoněmé ve Val. Meziříčí.

Roku 1919 převzal grunt Jan Jadrníček (11. 8. 1893 – 2. 10. 1977), kronikář rodu. Dlouhá léta trpělivě vyhledával a shromažďoval veškeré doklady týkající se rodinné historie a my díky jemu můžeme nahlédnout hluboko do minulosti. Přestože měl mimořádné předpoklady pro studium, rodiče rozhodli, že studovat bude starší bratr, který se jevil jako tělesně slabší. Zůstat doma a hospodařit netoužil. Chtěl studovat medicínu, ale podřídil se vůli rodičů. Doba, v níž žil, byla v mnohém zcela převratná a peripetie jeho života by zasluhovaly obšírnější zpracování. Proto bude možno uvést některé skutečnosti jen heslovitě. Svě nadání a znalosti využíval i při vedení statku. Pokračoval ve svém sebevzdělávání, sledoval zejména způsoby vedení moderního hospodaření. Podnikl studijní cestu do Německa, navštěvoval přednášky na brněnském vysokém učení zemědělském, kde později občas přednášel. V rámci různých zemědělských spolků, jejichž byl členem, byl zván k přednáškám v Čechách i na Moravě. Jako jeho otec byl členem a funkcionářem Agrární strany. Na svém gruntu choval státem uznané stádo plemenných prasat. Podporoval družstevní myšlenku, dokonce byl autorem brožury Družstevní zpeněžení jatečného dobytka v ČSR. Na gruntě byla velká knihovna trvale doplňovaná a používaná. Zajímal se o vážnou hudbu. Podílel se na zpracování sedmisvazkového díla - Kniha o Stříteži svého bratrance Fr. Dobše. Největší jeho láskou bylo umění výtvarné. Stěny velké světnice byly zcela pokryty obrazy a v několika řadách naskládány i na podlaze. Když v padesátých letech vládnoucí strana rozhodla, že ho o tento poklad připraví, účastnil se aukcí a některé obrazy kupoval zpět. Nejcennější ukrýval u spolehlivých přátel a příbuzných. Za války se s velkou vehemencí i rizikem exponoval při záchraně životů členů rodiny Štěpánových z Bordovic u Hodslavic, kterým v r. 1944 hrozil trest smrti.

Po r. 1948 odmítl vstoupit do JZD. V r. 1951 mu byla za neplnění předepsaných záměrně nesplnitelných dodávek uložena vysoká pokuta. Téhož roku bylo hospodářství dáno do nuceného nájmu (bez placení nájemného), nejprve MNV Střítež, později místnímu JZD. Manželům nebyl přiznán nárok na důchod.

Styl jeho života musel na vesnici tehdejších let působit občas provokativně, přesto nedošlo k násilnému vystěhování celé rodiny, jak to bylo v padesátých letech velmi časté. Příčinil se o to místní učitel Zd. Novotný. Zjistil, že na

schůzi, která byla záměrně svolána na nedělní dopoledne, kdy většina občanů bývá v kostele, bude dodatečně zařazen bod nuceného vystěhování rodiny Jadrníčkovy. Informoval proto některé rodiny a Střítežští se zachovali skvěle. Mnozí místo do kostela šli na schůzi. Tehdejší funkcionáři nenašli při nečekaně vysoké účasti odvahu tento bod zařadit, ani nést sami celou odpovědnost za tak ohavný čin.

Za nezaplacení pokuty a po nezdařeném pokusu o emigraci čekalo J. Jadrníčka vězení. Využil svých vynikajících znalostí psychiatrie a místo komunistického lágru volil pobyt v psychiatrické léčebně. Asi v r. 1952 byla na Vsetíně výstava „To jsou oni“, povinně navštěvovaná školní mládeží. J. Jadrníčkovi zde byl věnován jeden panel. K fotografii hlavy bylo přimalováno obrovské břicho, z tašky a kufru se sypaly peníze a šperky, vše doprovázeno hanlivým komentářem o našmeleném majetku a nepovedené emigraci.

Tyto skutečnosti měly samozřejmě dopad na osudy dětí. Starší dcera z prvního manželství a nejstarší dcera z druhého manželství mohly ještě bez překážek vystudovat vysokou školu. Nejstarší z bratrů a budoucí dědic gruntu - Jan - nemohl uskutečnit plánované studium, jak je uvedeno níže. Mladšímu z bratrů po absolvování gymnázia nebylo umožněno dále studovat, ale musel nastoupit voj. službu u PTP, později v ostravských dolech. Nejmladší syn byl donucen předčasně ukončit studium na vysoké škole veterinární. Byl povolán na vojnu a jako politicky nespolehlivý rovněž zařazen k PTP. Až v šedesátých letech mu bylo dovoleno dálkově vystudovat zemědělskou fakultu.

Na Jana Jadrníčka (1926-2007) převedl v r. 1975 jeho otec pole a hospodářská stavení za podstatně jiných okolností než u generací předešlých. Na své budoucí postavení se počal připravovat studiem na hospodářské škole v Rožnově p. Radhoštěm. Na rodném gruntě pracoval až do r. 1951, kdy, jak bylo uvedeno, ho komunistický režim dal do nuceného nájmu. Poté směl pracovat pouze v dělnických profesích. Část hospodářského stavení

přestavěl na moderní byt. R. 1953 se oženil s Vlastou, roz. Bušovou, s níž v harmonickém manželství vychovali 4 děti.

Nejmladší generace Jadrníčků žije bohudíky v podstatně jiné době než rodiče a prarodiče.

Jiří Jadrníček (nar. r. 1963), představitel nejmladší generace, provedl citlivou rekonstrukci starého stavení, které v r. 1868 vystavěl jeho pradědeček. Neobhospodařuje půdu, která byla v rámci restituce navracena a zůstává zatím v pronájmu. Co přinese budoucnost? Netušíme. Ani nebudeme otevírat dosud velmi „živé svazky“ členů posledních dvou generací.

Závěrem zamyšlení kronikáře rodu J. Jadrníčka z jeho obsáhlého díla Potomci Josefa Volka ze Solance (r. 1975):

„Ve vysokém věku v blízkosti konce se zamýšlím nad marností všeho usilování jedince, rodiny, rodů i všeho lidstva. Tím spíše a hloub, co příslušník starého selského rodu. Považoval jsem se za držitele naší dědičné země, jehož první povinností je – nejen ji udržet, ale i zvelebit a předat svému následníkovi, jako se to dělo po staletí. Po dvou světových válkách přišli bolševici, a co Habsburci nedokázali za tři sta let, to dovedli vkrátku jejich nynější nástupci.

Kde je dnes selství, regenerační element národa? Kde je dnes selství, které po staletí proti krutému útlaku udrželo jazyk i nejlepší selské tradice? Kde jsou dnes možnosti selských rodů žijících a hospodařících po staletí na kusu vlastní země, kde trvaly a žily selské ideály a tradice? Bolševici vyvrátili selství z kořene...

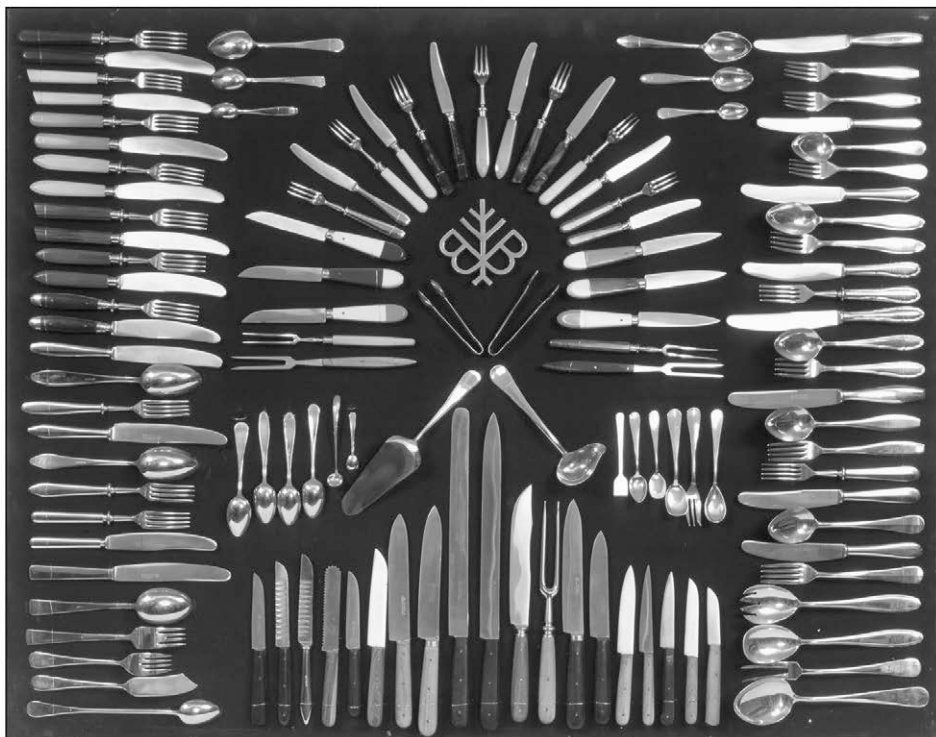
Čtoucím připomínám, že ve společenství osudů lidských rodů krevně i duševně spřízněných, ve vzájemné dobropřejnosti, službě i oběti tkví velká pomoc k unesení břemene našeho života na této zemi.“

Autorka děkuje rodině Jadrníčků ze Stříteže, zvláště panu ing. M. Jadrníčkovi za zapůjčení rodových dokumentů.

Některé údaje byly čerpany ze sedmisvazkového díla Františka Dobše Kniha o Stříteži

Kronikář rodu Jan Jadrníček se syny a manželkou v roce 1947

Tablo výrobků fy Bratří Bubelové ve sbírkách MRV Vsetín

foto M. Langer

Nožičství na Valašsku

Mikuláš Pernitzký

Vsetín

Valaši žijící v okolí Vsetína začali v 17. století vyrábět jednoduché zavírací nože bez pružiny, podobné, jaké se v té době vyráběly v Čechách, na Slovensku, v Polsku i Rakousku. Valašské nože se postupně začaly od ostatních nožů vyráběných mimo oblast Valašska odlišovat. Byly vyráběny v mnohem pestřejší modelové škále než kudly z jiných oblastí. V 19. století už některé z nich vzhledově nepřipomínaly jednoduché kudly, ale běžné zavírací nože. Svě nože Valaši nazývali křiváky. Tento výraz postupně přenesli na všechny zavírací nože bez ohledu na to, zda šlo o jednoduché zavírací nože bez pružiny, nebo moderní zavírací nože s pružinou a popřípadě i s pojistkou proti samovolnému zavření čepelu. A tak v 60. letech 20. století mi můj otec pochválil, jaké mám pěkné křivača, když jsem si poprvé koupil dětský zavírací nožik – rybičku.

Křivača byl malý zavírací nožik a naopak křivačisko byl velký zavírací nůž. V otcově případě to byl mikovácký fixir se střípkami z imitace parohoviny, mosaznými příložkami, velkou čepelí, pilkou na „zámký“ a vývrtkou, který si tenkrát koupil za neuvěřitelně vysokou sumu 96 korun československých. Ale to jsem přeskočil téměř sto let, a tak se vrátím zpět do 2. poloviny 19. století.

Obyvatelé Valašska vyráběli křiváky především v zimním období a s nepatrným výdělkem je prodávali podomním obchodníkům,

nebo faktorům, kteří jim poskytovali úvěr, často za velmi nevýhodných podmínek.

Domácí výroba valašských křiváků byla ve 2. polovině 19. století nejvíce rozšířena ve třech obcích politického okresu Valašského Meziříčí. Byly to obce Růždka (dříve Rouštko), Bystřička a Ratiboř.

Domácí výroba nožů v té době poskytovala obživu téměř jednomu tisíci pracovníků. Výrobou nožů si přivydělávali i bohatší Valaši a některým poskytovala výdělek celoročně. Vyrábělo se přibližně 30 druhů nožů od malých kudliček a různých jednoduchých zavíracích nožů až po velké pevné nože určené pro použití v kuchyních nebo profesionálním řezníkům.

Výrobu organizovali faktoři poskytující domácím pracovníkům materiál pro výrobu nožů na úvěr.

Výdělky byly malé, nejzdatnější nožiři pracující v průměru 15 hodin denně vydělali hrubého maximálně 70 krejcarů za 1 den, z toho jim zůstalo čistého 40 – 50 krejcarů (v roce 1892 byla měna a 70 krejcarů se měnilo za 1 korunu a 40 haléřů). Nože vyráběli 5 dnů v týdnu, šestý den odnášeli přes kotáry (kopce) hotové nože k faktorovi a brali si od něho nový materiál. Neděle byla určena k návštěvě kostela. Tak pracovali staří, mladí, malé děti i těhotné ženy. V letních měsících se ještě plahočili na poli. Vše dělali ručně v malých kovárnickách, které byly u každé nožičské chalupy. V kovárnickách bylo ohniště – výheň, malá kovadlina a u chalupy stál ruční brus.

Materiální situaci valašských výrobců zhoršovalo i to, že jim rakouské úřady nechťely vydat živnostenské oprávnění k výrobě nožů, protože neměli výuční listy. Co na tom, že někteří domácí výrobci nožů vyráběli nože desítky let a práci se naučili od svých otců, kteří byli také nožiři, a oni zase uměli nože dělat od svých dědků - valašsky staříčků.

Je jasné, že výrobci kudel nemohli dostat živnostenské oprávnění, jaké měli kvalifikovaní nožiři – řádní absolventi nožičského učení, kteří vykonali předepsané tovaryšské zkoušky. Ale mohli před odbornou komisí předvést svůj um a dostat omezené živnostenské oprávnění vymežující přesně, jaké nože směji vyrábět. Mohli se potom postavit na vlastní nohy, získat úvěr u banky a polepšit si, ale rakouská byrokracie byla v tomto ohledu velmi nepružná.

Situace se obrátila k lepšímu až v 70. letech 19. století, kdy se čtyři vsetínské podnikatelé obchodující s křiváky domluvili a založili vlastní obchodní společnost nazvanou:

MESSER – INDUSTRIE EXPORT GESELLSCHAFT

Společnost vlastnili tito podnikatelé: Josef Pokorný, Vsetín–Horní město 145, Jan Jarošek, Pod Zakopaniců 269, J. Herman, Vsetín–Dolní město 347 a Benjamin Esterák, Štěpánská ulice 398. Díky nakumulování finančního kapitálu se jim podařilo vítězit nad konkurencí z řad ostatních obchodníků a podchytit velkou část domácích výrobců nožů. Nakoupené nože – valašské křiváky neprodávali jenom na Moravě a v Čechách, ale vyváželi je i do zahraničí. Místem největšího zahraničního odbytu bylo Rumunsko.

Šlo o natolik významnou obchodní nožičskou firmu, že se dokonce zúčastnila velké mezinárodní výstavy ve městě Melbourne v Austrálii. The Melbourne International Exhibiton začala 1. 10. 1880 a skončila 30. 4. 1881, navštívilo ji jeden a půl miliónu lidí z celého světa.

V Austrálii uzavřela vsetínská firma několik obchodních kontraktů a několik tisíc nožů v zemi protinožců prodala.

Pro neshody mezi společníky kolem roku 1882 tato obchodní společnost zanikla.

Dva z bývalých společníků Josef Pokorný a Jan Jarošek společně provozovali obchod zbožím koloniálním ve městě Vsetíně v domě č.p. 303, který patřil Josefu Bubelovi.

Josef Pokorný chtěl vyrábět nože továrně, a proto roku 1883 společně s Janem Jaroškem založili novou obchodní společnost nazvanou:

JAROŠEK A POKORNÝ DÍLNA NA ZBOŽÍ NOŽIČSKÉ NA VSETÍNĚ

Společnost byla zapsána v obchodním rejstříku Krajského soudu v Novém Jičíně pod číslem 155/1 dne 15. 5. 1885.

U zápisu v rejstříku bylo uvedeno datum zahájení činnosti 1. 7. 1886, ale už v roce 1883 tato společnost vystavovala nožičské zboží na výstavě v Přerově.

V roce 1887 Jan Jarošek ze společné firmy vystoupil a v prosinci 1887 byla firma Jarošek a Pokorný vymazána z obchodního rejstříku Krajského soudu v Novém Jičíně.

Josef Pokorný společně se svým bratrem Karlem Pokorným založil novou firmu nazvanou:

F. Hlavica: Valcha u Rokytenky, akvarel, papír, 170x280 mm

ze sbírek MRV, Vsetín

BRATŘÍ POKORNÝ PRVNÍ MORAVSKÁ DÍLNA ZBOŽÍ NOŽÍŘSKÉHO A OCELOVÉHO NA VSETÍNĚ

Ypsilon na konci slova Pokorný není překlep, firma se skutečně jmenovala Bratří Pokorný. Do obchodního rejstříku byla firma zapsána až v roce 1889, a tak nevíme, jak dlouho Josef Pokorný po odchodu Jana Jaroška nožírnu provozoval sám.

Továrna ve svých počátcích sídlila v bývalé soukenické valše, které se říkalo „stará valcha“. Budova z roku 1773 patřila R. Diesselovi, od kterého si ji oba společníci pronajali.

Po smrti majitele prodala vdova budovu vsetínskému velkostatku a od velkostatku ji 19. 6. 1888 koupili bratři Pokorní.

Byla to větší valašská chalupa se šindelovou střechou a vodním kolem pohánějícím brusné a lešticí kotouče. Nožírskou továrnu nijak nepřipomínala. V roce 1889 bylo vodní kolo zrušeno. V roce 1910 byla „stará valcha“ pro celkovou zchátralost zbořena. V té době už stály nové tovární budovy na druhé straně říčky Rokytenky.

Ve staré valše byla pouze vlastní výroba. Sklad hotových výrobků a kancelář sídlily v domě 303, ve kterém měli oba společníci i obchod.

Sortiment zboží, které se zde v prvních letech vyrábělo, nebyl velký. Základem výroby byly dva typy nožů: „polský nůž“ – kuchyňský nůž, který svým tvarem značně připomínal otevřený valašský křivák a „zelinářský nůž“, tzv. „solingr“.

Kromě těchto dvou typů nožů vyráběli i velké tzv. „vojenské nůžky“. Hotové odlitky na nůžky se nakupovaly ve slévárnách a na Vsetíně se pouze brusily a nýtovaly. Také vyráběli hrubé břitvy s prostými dřevěnými střenkami, které se exportovaly až do Afriky.

Kvalitní pásovou ocel na výrobu čepelí nakupovali bratři Pokorní přímo v Solingenu.

V roce 1892 přišel do továrny zkušený nožírský

odborník Franz Dittrich z Mikulášovic (Nixdorf), který ve Vsetíně zavedl a osobně řídil výrobu kapesních nožů. Zprvu se dělaly dva druhy nožů se železným kováním a rohovými střenkami. Tyto nože se dělaly v několika velikostech s jednou nebo dvěma čepelími. Vsetínské zavírací nože byly levné, a proto je rádi prodávali drobní prodejci o poutích a jarmarcích.

Od roku 1892 se začaly také vyrábět masivní řeznické nože s čepelí o délce 22 cm a uzenářské nože na šunky a salámy o délce čepelí 30 cm.

Továrna přestala odebírat pásovou ocel ze Solingenu z důvodu vysokého cla a začala ocel nakupovat ve Štýrsku od firmy Bratří Bohlerové – Gebrüder Bohler Steyr.

V roce 1892 bylo v obchodní nabídce firmy 208 druhů nožů, 33 druhů břitev, 87 druhů kapesních nožů dovážených ze Solingenu, 7 druhů kapesních nožů vyráběných ve Vsetíně, několik typů křiváků vyráběných podomácku valašskými křiváčkáři, 35 typů kuchyňských a řeznických nožů ve 114 různých provedeních (délka čepelí – materiál rukojeti).

Dále firma nabízela několik typů různých příborů ve 101 různém provedení.

Přesto díky špatné obchodní politice byla firma Bratří Pokorný ztrátová a musela už v roce 1890 přibrat za tiché společníky firmu Bratří Bubelové.

Firma BRATŘÍ BUBELOVÉ byla založena čtyřmi veřejnými společníky: Janem Bubelou starším – vsetínským měšťanem, Josefem Bubelou starším – vsetínským měšťanem, Josefem Bubelou mladším – vsetínským obchodníkem a Karlem Bubelou – obchodníkem v Bzenci.

Karel Bubela byl také neaktivnějším členem rodinné společnosti, a proto byla firma Bratří Bubelové nejprve zaregistrována dne 5. 10. 1872 u Krajského soudu v Uherském Hradišti a její hlavní sklad byl v Bzenci. Dne 13. 5. 1873 byla firma zaregistrována znovu, tentokrát u Krajského soudu v Novém Jičíně a sídlem firmy byl od tohoto data Vsetín. Karel Bubela se do Vsetína přistěhoval v roce 1876. Počáteční kapitál firmy v roce 1872 byl 50 000 zlatých, ale rychle se zvyšoval. Také společníci firmy se v průběhu let měnili, ale vždy to byli rodinní příslušníci.

Firma Bratří Bubelové zprvu obchodovala především se dřevem a měla své aktivity v celé rakousko-uherské monarchii. Bratří Bubelové byli ekonomicky velmi úspěšní, a přitom to nebyli žádní zlí kapitalističtí vykořisťovatelé a jejich zaměstnanci o nich hovořili vždy v dobrém. Za úspěchy firmy Bratří Bubelové se skrývala pile, skromnost a velký obchodní talent jejich jednotlivých společníků.

Bratří Bubelové se po vstupu do křiváčkárny dohodli s bratry Pokornými na následném rozdělení případných ztrát a zisků: Bratří Pokorní 35 % a Bratří Bubelové 65 %. Částky, kterými firma Bratří Bubelové křiváčkárnu dotovala, šly zprvu do desítek tisíc zlatých ročně a později to byly částky přesahující sto tisíc zlatých. V roce 1897 po vzájemné a přátelské dohodě bratří Bubelové vyplatili podíly bratrům Pokorným a továrnu převzali do svého vlastnictví.

Firma Bratří Pokorný byla z obchodního rejstříku vymazána dne 8. 11. 1898.

Dne 13. 7. 1897 byl proveden zápis do obchodního rejstříku o provozování výroby nožírského zboží a obchodu nožírským zbožím firmou Bratří Bubelové. V roce 1897 byl z továrny propuštěn F. Dittrich, který dosud vedl výrobu kapesních nožů. Protože se na Vsetíně oženil, zůstal zde a otevřel si vlastní nožírskou dílnu ve Štěpánské ulici. Přestože byl německé národnosti a mluvil lánou češtinou, do Vsetína dobře zapadl a byl známou místní figurou.

V roce 1898 byly firmou Bratři Bubelové zakoupeny nové pozemky a ještě téhož roku na nich začala výstavba nové moderní továrny na nožířské zboží.

V roce 1901 byla definitivně ukončena výroba zavíracích nožů ve vsetínské nožárně. Poslední typy nožů pod katalogovými čísly 500 (jednoželízkový nůž ve čtyřech velikostech) a 501 (dvouželízkový nůž ve třech velikostech) byly neziskovou položkou.

Nejlevnější typ (číslo 500 velikost 0) se prodával za cenu 2 koruny za tucet (12) nožů, to je necelých 20 haléřů za nůž. Tato cena ani nepokryla výrobní náklady.

Firma původně chtěla vyrábět kvalitnější a dražší kapesní nože, protože o ně měli zákazníci zájem, ale tento podnikatelský záměr ztroskotal na nedostatku kvalifikovaných nožířských dělníků.

Zůžil se také sortiment vyráběného zboží. Vyrábělo se pouze 30 typů nožů v 71 provedeních, 8 typů tabulových příborů v 69 různých provedeních, 3 typy dezertních příborů v 16 různých provedeních a 7 typů nůžek.

Ze zboží dováženého ze Solingenu od firmy GOTTLIB HAMMERSTAHN zůstalo v obchodním sortimentu 7 typů nůžek, 4 typy břitev a 8 druhů kapesních nožů.

Byla zvýšena produktivita, kvalita, obchodní zástupci začali dostávat vyšší provize. Nože ze Vsetína se úspěšně prodávaly na Moravě, v Čechách, na Slovensku, v Uhrách, Rumunsku, Polsku a některé typy se občas nárazově vyvážely i do Afriky.

V roce 1901 se začala používat nová značka, která měla tvar dvou písmen B rostoucích na stylizovaném stromku. Souběžně s touto značkou se ještě několik let užívala stará značka JWP, protože ji někteří zákazníci firmy vyžadovali.

Na podzim roku 1903 zkrachovala Občanská záložna ve Valašském Meziříčí. Tento bankrot postihl i továrnu. Šlo o to, zda jsou Bratři Bubelové podílíky záložny a spolu tak ručí za vklady či nikoliv.

Banky zastavily úvěry a začaly zajišťovat své pohledávky, dodavatelé materiálu okamžitě přerušili dodávky.

Vsetínskou nožárnu nakonec v těžké situaci podržela rakouská firma Bratři Böhlerové, která, přestože o finančních potížích věděla a měla ve Vsetíně značné pohledávky, dodávala na dluh i nadále bez jakéhokoliv omezení ocel potřebnou k výrobě.

V nastalém soudním sporu Bratři Bubelové dokázali, že nejsou podílíky zkrachované záložny, a továrna byla zachráněna.

Od roku 1904 byla některým dělníkům umožněna domácí výroba. Z továrny dostali čepel a střížky, doma přidělávali držadla k nožům. Skýtalo to obživu celým rodinám. Finančně to bylo pro továrnu výhodné, ale domácí dělníci pracovali pouze v zimním období. Zprvu jich bylo více než 60, ale postupně jejich počet klesl na polovinu. Nejvíce domácích dělníků pocházelo z proslulé křiváckářské obce Růžďky.

Továrna také zkoušela zlepšit kvalitu podomácku vyráběných valašských křiváků a nabízela křiváčkářům kvalitnější ocel na čepel, ale z finančních důvodů nakonec z této inovace sešlo.

V prvních letech 20. století se také začala používat lepší ocel k výrobě nožů. Předtím se používala ocel průměrné kvality, ale firma se rozhodla používat ocel kvality IA především na výrobu kuchyňských a řeznických nožů.

Velmi kvalitní litou ocel dodávala firma Bratři Böhlerové, a.s., Vídeň – Gebrüder Böhrer, A.G. Wien. Byla to štyrská firma a štyrská ocel, ale sídlo firmy a hlavní kancelář byly ve Vidni. Přibližně od roku 1912 byla hlavním dodavatelem oceli pro továrnu, ale i předtím se na dodávkách podílela minimálně z 50%.

V roce 1905 se vyráběný nožířský sortiment téměř zdvojnásobil. V roce 1908 vsetínská továrna vyráběla u příležitosti 60letého jubilea panování císaře a krále Františka Josefa I. nový typ ocelového niklovaného příboru, na němž byl plastický reliéf hlavy staříckého mocnáře. Rytí nástrojů potřebných k ražbě panovníkovy hlavy provedl věhlasný odborník Karl Spitzer ze Solingenu. Příbor se prodával velmi dobře zejména v rakouských zemích a výroba zprvu nestačila uspokojovat poptávku.

V roce 1907 začala firma vyrábět sady kuchyňských nožů na ozdobné dřevěné podložce, která se i s noži zavěsila na stěnu kuchyně. Vyráběly se dva typy sad (ocelová a niklovaná) se třemi nebo šesti noži. Tento výrobek šel velmi dobře na odbyt a vyráběl se až do roku 1945.

V roce 1909 byl do výroby zaveden nový typ kuchyňského nože, kterému se říkalo bosenký, po valašsky „boseňský nůž“. Měl dvojnásobné mosazné kutí a prodával se pod katalogovým číslem 131. Zákazníci si tento nůž velmi oblíbili a výroba nestačila požadavkům obchodníků.

Těchto nožů se zachovalo poměrně velké množství do dnešní doby a často jsou ozdobou sbírek začínajících sběratelů, kteří se domnívají, že mají výjimečný nůž vyrobený neznámým mistrem nožířem v 19. století, a zatím mají vsetínský kuchyňák z 20. století.

V roce 1912 v důsledku balkánských válek začala hospodářská krize a došlo k výraznému poklesu odbytu. Oživení trhu nastalo až v prvním roce 1. světové války. Výrobci nestačili uspokojovat poptávku, protože neměli dostatek suroviny ani zaměstnanců. To spustilo silnou inflaci, která po určitou dobu trvala i po skončení války. Více než 50 % vsetínských nožířů muselo narukovat do armády.

Po ukončení války byly velké problémy s dodávkami oceli. Za dovoz ze zahraničí se platila vysoká cla. Domácí ocel nebyla v nejlepší kvalitě. Dovážela se ocel ze Solingenu i ze Štýrska.

V březnu 1919 dodala první velkou zásilku oceli Poldina huť v Kladně. Od dubna 1920 odebírala továrna ocel z Vítkovic, ale i nadále se odebírala ocel ze Solingenu a Štýrska.

Po vzniku samostatného Československa nastala ve výrobě nožířského zboží zcela nová situace. Tradiční odbytiště Bosna a Hercegovina (po skončení války součást Jugoslávie), Maďarsko, Chorvatsko, Polsko a Rakousko uvalila na dovoz zahraničního zboží vysoká cla, a tak se tam dalo vyvážet pouze za nízké ceny, protože tam své zboží nabízely také firmy německé a rakouské.

Čeští výrobci byli v mimořádně složité situaci, silná československá koruna jejich výrobky

v zahraničí zdražovala. Také mzdy vyplácené zaměstnancům v nožířské stouply od roku 1914 do roku 1921 dvanáctkrát. Nahoru šly i ceny oceli, uhlí, koksu a dříví.

Na Slovensku působily dvě silné konkurenční firmy Wlaszowitz a Komporday ve Štósu. Tito východoslovenští výrobci ztratili své tradiční trhy v Rakousku a Maďarsku, a tak dokázali zásobovat kvalitními kuchyňskými, řeznickými a řemeslnými noži podstatnou část republiky. Další výrobci nabízející velké množství kvalitních nožířských výrobků byli v severočeských Mikulášovicích a Velkém Šenově.

Továrna ve Vsetíně proto musela přehodnotit svůj výrobní program a obchodní taktiku. Nejprve zcela ukončila prodej podomácku vyráběných valašských křiváků a také prodej cizího nožířského zboží.

Dále výrazně omezila výrobu kuchyňských i řeznických nožů a začala se orientovat na výrobu příborů, ve kterých měla velmi dobrou pozici na tuzemském trhu.

Po roce 1920 začala dodávat čepel s krátkými stopkami továrnám, které vyráběly hliníkové zboží, a tyto firmy z nich vyráběly hliníkové příbory.

V letech 1921-1925 to bylo několik set tisíc kusů. Největšími odběrateli byly firmy: Josef Prokop a spol., Praha-Vysočany, a Markovský, Jablonec.

V roce 1924 byly ve Vsetíně vyrobeny první nože z nerez oceli dodané firmou Bratři Böhlerové – byly to malé kuchyňské nože. V roce 1925 byly z nerez oceli vyráběny i nože na ovoce s čepelí dlouhou 100 milimetrů.

V roce 1925 byly sníženy ceny niklovaných příborů a v důsledku toho opadla poptávka po méně kvalitních hliníkových příborech.

Nová hospodářská situace ve střední Evropě také přinesla změnu majetkových poměrů v rodinné firmě nazvané Bratři Bubelové.

Z firmy vystoupili tito členové: Karel Bubela, Viktor Bubela, Ladislav Bubela, Ctibor Bubela, Růžena Kybastová a Marie Boušová, kteří převzali z firemního majetku továrnu na nože, včetně pozemků, budov, inventáře, zaměstnanců a zásob, a dále část obchodu se dřevem. Mimoto museli převzít také pasiva – dluhy, a to v celkové výši 2 322 300 Kč. Tato částka výrazně převyšovala reálnou hodnotu převzatého majetku, a proto jim firma Bratři Bubelové vyplatila do konce roku 1923 v hotovosti částku 282 596 Kč.

Rokování o rozdělení rodinné firmy započala na počátku roku 1922 a byla ukončena v červnu 1922. Rozdělení firmy bylo provedeno se zpětnou platností od 1. 1. 1922. Veřejní společníci firmy Bratři Bubelové Karel Bubela a Viktor Bubela byli vymazáni z obchodního rejstříku této firmy.

Založili novou firmu nazvanou BUBELA A SPOL., továrna na zboží nožířské a ocelové na Vsetíně. Nová firma měla dva veřejné společníky, Karla Bubelu a Viktora Bubelu, a čtyři tiché společníky, Ladislava Bubelu, Ctibora Bubelu, Růženu Kybastovou a Marii Boušovou.

Všech šest společníků vlastnilo po 1/6 majetku firmy. Samotná firma Bratři Bubelové si nevedla příliš dobře a brzy zanikla. Dne 11. 2. 1925 byla firma Bratři Bubelové vymazána z obchodního rejstříku. Firma Bubela a

spol. si v roce 1922 přihlásila sídlo do Prahy, kde měla ve Štěpánské ulici č.1 malou kancelář, ale po dvou letech vrátila sídlo firmy zpět do Vsetína a pražskou kancelář zrušila.

Na počátku 30. let 20. století byla vsetínská křiváčkárna jedním z nejvýznamnějších výrobců příborů v Československu. Dokonce ani celosvětová hospodářská krize nezastavila rozvoj továrny. Valaši přežívající po staletí ve velmi tvrdých podmínkách dokázali období krize překonat svou houževnatostí a pílí. Nožičkářská továrna pod vedením bratří Bubelů prosperovala i v nejtěžších dobách. Zaměstnání v křiváčkárně zajišťovalo obživu stovkám rodin a pomáhalo zmírňovat tíživou hospodářskou situaci.

V roce 1929 založili Karel a Viktor Bubelové společnou firmu s polským podnikatelem Gustavem Obraczayem v Cieszyne (polská část města Těšín). Bubelové měli ve firmě 80% podíl. Veškerý výrobní sortiment polské továrny byl převzat ze Vsetína, také štočky a číslování použité při tisku ceníků byly převzaty ze Vsetína a k tomu všemu všechny výrobky byly značeny značkou vsetínské továrny (dvěma B na stromečku). Po skončení 2. světové války v roce 1945 polský stát nožičkářskou továrnu v Těšíně neprodleně znárodnil.

Sortiment továrny se postupně měnil, výroba kuchyňských a řeznických nožů zvolna ustupovala ve prospěch příborů, naběraček, lopatek na dorty atd. Také používání uhlíkové oceli ustupovalo. V roce 1938 byly tři čtvrtiny nožičkářského zboží vyrobeny z nerez oceli. Z uhlíkové oceli se vyráběly pouze levné přístroje pro armádu. Ze starého nožičkářského zboží přetrvávaly pouze nože na řepu, kterých se každý rok vyrábělo a prodávalo několik set tisíc kusů.

Značné problémy způsobilo rozbití Československa a jeho následná okupace německými nacisty. Továrna ve Vsetíně všechny válečné potíže překonala a dokonce i během 2. světové války dokázala vyrábět kvalitní zboží. Protože během války bylo všechno na příděl, i přístroje, přilepšovali si zaměstnanci nožičkami odnášením příborů, které sami doma používali anebo směňovali na černém trhu za jiné životní potřeby. Pokud takové odnášení nepřestoupilo určitou mez, bylo majiteli továrny tiše tolerováno. V té době ve vsetínské továrně pracovala jedna moje příbuzná a na svoje první zaměstnání v křiváčkárně velmi ráda vzpomíná. I když byla válka, lidé se zde k sobě po celou dobu chovali velmi slušně.

Po osvobození v roce 1945 začala křiváčkárna ještě necelé tři roky svobodného rozvoje. V březnu 1948 byl podnik se zpětnou platností od 1. 1. 1948 znárodněn a začleněn do národního podniku Sandrik.

O vztazích mezi vedením továrny a dělníky svědčí i to, že zaměstnanci továrny po znárodnění zvolili Karla Bubelů ředitelem továrny na Vsetíně a tato volba byla potvrzena i podnikovým vedením. Karel Bubelů požíval zasloužený respekt u svých bývalých zaměstnanců i u nových šéfů ze Sandriku až do konce roku 1950, kdy byl závod Sandrik Vsetín zrušen a tovární areál předán v roce 1951 národnímu podniku MEZ Vsetín. To byl konec nožičkářské výroby ve Vsetíně.

SHEAR STEEL
JWP
VSETIN

Tato značka se začala používat kolem roku 1885 a používala se až do 30. let 20. století, protože někteří zákazníci ji stále vyžadovali. Zřejmě pánové Jarošek a Pokorný ve své manufaktuře od počátku produkovali kvalitní nožičkářské zboží. Monogram JWP znamená Jarošek Vsetín Pokorný.

SOLINGEN
B. P.
SOLINGEN

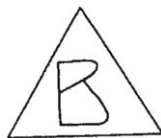
Značka používaná firmou Bratři Pokorný od roku 1888. Používala se ještě několik let po převzetí továrny firmou Bratři Bubelové, protože zákazníci si ji žádali.

Značka ve tvaru stylizovaného stromečku se dvěma písmeny B. Tato jednoduchá značka byla používána od roku 1901 až do ukončení nožičkářské výroby v roce 1950.

S. B. H.
SOLINGEN STEEL

Písmena S.B.H. znamenala Stanislav Bublík, Hošťálková. SOLINGEN STEEL = solingenská ocel. Nevím, zda nožička v Hošťálkově odebírala ocel pro své nože ve Solingenu, ale je to docela možné. Používání této značky také popírá tvrzení odborné literatury, že jakmile se začala používat nerez ocel, přestali nožičkáři označovat svoje zboží nápisem Solingen, protože už to zákazníci nevyžadovali. Značka s nápisem Solingen se používala v nožičkách Hošťálková v letech 1929-1948.

Značka B v trojúhelníku. Používala se v nožičkách Hošťálková v letech 1928-1948.

Továrna na ocelové zboží
S. B. H.
Hošťálková u Vsetína.
Úplně moderně zařízená továrna vycvavená nejnovějšími a nejmodernějšími stroji dle Solingenu. Výroba zeleninových, řeznických, kuchyňských a chlebových nožů, dále ocelových příborů v různém provedení.
Stanice: Jablůnka n. Bečvou.
Telefon 1.
Tovární značka:
S. B. H.
SOLINGEN STEEL

Inzerát nožičkářské továrny v Hošťálkově z roku 1939

Hošťálková - továrna na nože

V roce 1893 nastoupil do křiváčkárny ve Vsetíně Jan Jarošek, který zde pracoval jako úředník až do roku 1918. Bydlel v nedaleké obci Hošťálková, a protože z vlastní zkušenosti věděl, jak nožičkářská továrna funguje, založil v roce 1925 ve své domovské obci firmu, kterou nazval: MORAVSKÝ PRŮMYSL OCELOVÉHO ZBOŽÍ, JAROŠEK a spol., komaditní společnost.

První tovární budovu firma postavila na pozemku patřícím místnímu velkostatku. Majitelem velkostatku byl zdejší podnikatel a politik dr. Stanislav Bublík. Potřebný kapitál poskytli akcionáři, kteří za 1 podílový list skládali částku 5 000 Kč. Celkem bylo vydáno 20 podílových listů, za které jejich majitelé zaplatili celkem 100 000 Kč. Celkem 10 podílových listů vlastnil dr. Bublík.

Nová továrna měla rozměry 17 x 10 metrů a pracovalo v ní 11 dělníků. Jediným administrativním zaměstnancem byl Jan Jarošek. Jarošek začal na podzim roku 1926 vyrábět jednoduché kudly, které napodobovaly kudly vyráběné v Trattenbachu. Po dvou letech z finančních důvodů firma Moravský průmysl ocelového zboží výrobu ukončila.

Továrnu v rámci finančního vyrovnání převzal dr. Stanislav Bublík, který vyplatil všem společníkům jejich podílové listy a už předtím poskytl továrně vysokou finanční částku jako úvěr. V roce 1929 zde přijali zaměstnání i tři zkušení nožičkáři z německého města Solingenu. Výroba nožů prošla modernizací, továrna byla výrazně rozšířena a byl zvolen výrobní program, o který měli zákazníci zájem. Začaly se vyrábět jídelní přístroje, kuchyňské nože a nože pro použití v domácnosti a na poli.

Během několika let začali nožičkáři ve Vsetíně vnímat zdejší nožičkářskou továrnu, byť byla kapacitně menší, jako velmi nevídanou konkurenci. Továrna v Hošťálkově se rozrůstala a už před 2. světovou válkou patřila ke středně velkým nožičkářským firmám.

Zda kromě jednoduchých valašských kudl vyráběných do roku 1928 vyráběli i jiné typy zavíracích nožů, se mi zjistit nepodařilo, ale s největší pravděpodobností se zde klasické zavírací nože nikdy nevyráběly.

Zato se vyráběl kuchyňský nůž, který úspěšně napodoboval „vsetínské Sarajevo“, jen byl o něco menší a měl modernější vzhled podřízený tenkrát módnímu slohu art deco. Kování tohoto nože nemělo žlutou barvu mosazi, ale bylo pochromované. Jídelní přístroje se zde vyráběly z poměrně kvalitní nerez oceli Poldi Anticorro, která měla v předválečném Československu vynikající renomé. Vyráběly se zde také řeznické, kuchyňské a užitkové nože.

Nože na zeleninu Bratři Pokorných z 90. let 19. stol. sbírky MRV, Vsetín

František Hlavica: Žena frézující střenky, akvarel

Během 2. světové války musela továrna používat i německý název: Stahlwarenfabrik, Dr. Bublík. Druhá světová válka továrnu téměř zlikvidovala. Zkušení a kvalifikovaní zaměstnanci museli odejít na nucené práce do Německa – tzv. „totální nasazení.“ Firmě byly kráceny dodávky materiálu a nemohla svobodně prodávat své výrobky. Německá okupační správa určovala, co se bude vyrábět a komu prodávat. Na konci války byla hlavním výrobním programem továrny výroba špalků z bukového dřeva. Tyto špalky sloužily jako palivo pro automobily. Vzácný benzin byl na konci války určen především pro potřeby německé branné moci. Na civilní automobily byly namontovány plechové kotlíky, v nichž doutnaly bukové špalky, a tak vznikal dřevoplyn, který poháněl motory automobilů.

Okamžitě po osvobození v květnu 1945 začala továrna v Hošťálkově opět používat český název: Továrna ocelového zboží S. Bublík v Hošťálkově. V roce 1945 byla Bublíkova továrna na několik měsíců dána pod správu československé armády. Také poválečné potíže s materiálem byly velké a jednou z prvních poválečných zakázek byla výroba polévkových lžic. V nouzi byl na jejich výrobu použit obyčejný plech určený původně pro výrobu karoserií automobilů. Pokud tuto lžici vlastníte, poznáte ji podle drsného lehce krupičkovitého povrchu.

V roce 1946 už svou továrnu vlastnil opět dr. Stanislav Bublík. Nožířská výroba se začala vracet k normálu a dokonce se podařilo obnovit výrobu nerezových jídelních příborů, které byly v prvních letech po skončení 2. světové války velmi žádaným zbožím.

Dne 26. 2. 1948 byl vydán znárodnovací dekret i na nožířskou továrnu v Hošťálkově. Národním správcem byl ustanoven národní podnik Zbrojovka Brno. Dne 6. 4. 1948 byla nožířská továrna vyjmuta z národní správy Zbrojovky Brno a zařazena pod správu národního podniku Sandrik, národní podnik, Dolné Hámre. Ještě téhož roku byla továrna v Hošťálkově znárodněna, a to se zpětnou platností od 1. 1. 1948 a

dostala nový název: Sandrik, národní podnik, závod 23 Hošťálková.

V roce 1953 byla továrna v Hošťálkově vyňata z národního podniku Sandrik Dolné Hámre a stala se součástí nově vzniklého podniku Sandrik, národní podnik, Moravská Třebová.

V následujících pěti letech došlo k přestavbě a celkové modernizaci továrny v Hošťálkově.

V roce 1958 opět ministerští byrokraté zařadili od 1. července továrnu v Hošťálkově do národního podniku Sandrik Dolné Hámre, a aby změn nebylo málo, od 1. 1. 1969 byla Hošťálková závodem nově vzniklého národního podniku Rostex Vyškov. Hlavním výrobním programem závodu v Hošťálkově byly od roku 1964 ocelové výkvyky (včetně výkvyků čepele) pro všechny přístroje vyráběné v n.p. Rostex Vyškov), nožířské zboží a řemeslnické nářadí – stěrky. Současná výroba kuchařských nožů byla z Hošťálkové delimitována (převedená) do továrny Sandrik ve Štósu.

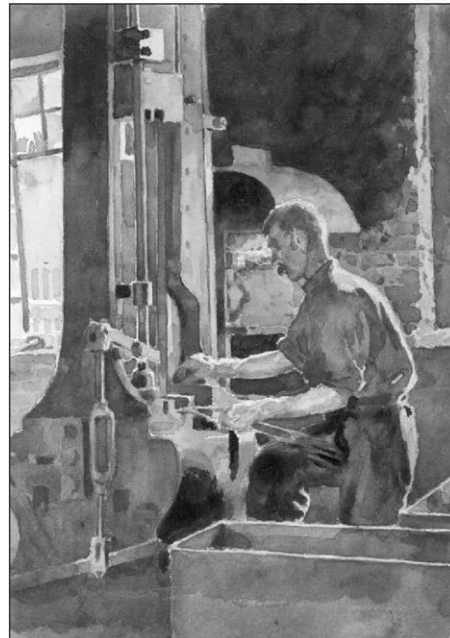
V letech 1969–1975 proběhla v Hošťálkově nákladná modernizace provozu na výrobu příborů. Každoročně se zde vyrábělo 1 000 000 příborových výkvyků pro jiné závody a zároveň

v Hošťálkově vyráběli více než milión párů nerezových příborů ročně. V krátké budoucnosti byla plánovaná výroba 6 000 000 kusů příborů v nerez provedení, která měla být později nahrazena výrobou levných příborů určených pro jídelny a armádu. Výrobu levných příborů měla doplňovat výroba malosériových luxusních příborů s rukojeťmi z ušlechtilých dřev. Nakonec bylo vše jinak.

Od 1. 1. 1978 byla továrna v Hošťálkově převedena do Závodů všeobecného strojírenství, národní podnik, Brno. Výroba veškerého nožířského zboží byla v Hošťálkově v tomto roce ukončena a továrna nadále sloužila jako zápusková kovárna.

Po roce 1989 byla provedena privatizace továrny v Hošťálkově. Do roku 2007 patřila továrna v Hošťálkově firmě KOVEX – kovárna, s. r. o., od roku 2008 patří firmě INPO, spol. s r. o., provozovna - KOVÁRNA Hošťálková, která vyrábí výkvyky strojních součástí určené především pro výrobu automobilů. Sídlo firmy je v Karviné – Fryštátu.

Autor čerpal z archivního fondu „Rodina Bublíková“ uloženého v SOKA Vsetín.

František Hlavica: Kutí nožů, akvarel

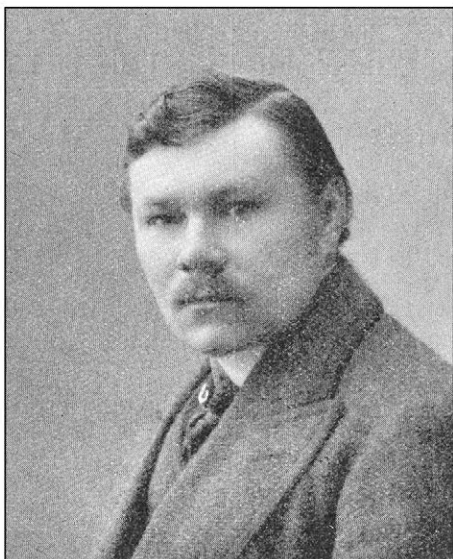

František Hlavica: Kutí čepele, akvarel

Ze sbírek
MRV, Vsetín

Jan Kobzán:
Křivačkář - broušení,
lavírovaná kresba tuší

fotoarchiv Muzea Novojičinska

Hugo Baar, malíř Valaška a Kravařska

Josef Maliva

Hugo Baar (3. 3. 1873 Nový Jičín - 18. 6. 1912 Mnichov) se narodil v rodině obchodníka se střížným zbožím Jana Nepomuka Baara.¹ Literatura opírající se o sdělení pamětníků jej líčila jako fyzicky slabšího, často zasněného chlapce introvertního typu, jehož hlavní zálibou bylo kreslení. Jeho středoškolské studium započalo na novojičinském reálném gymnáziu roku 1884, ale pro neúspěch v oborech matematika, francouzština a zeměpis musel student školu opustit již po dvou letech. Po praxi v roli obchodního příručího jej výtvarný talent v roce 1889 přivedl na odbornou tkalcovskou školu v Novém Jičíně nabízející vzdělání i ve výtvarném návrhářství. Zde Baar studoval do roku 1892. Jeho učitel kreslení Franz Kadletz jej podporoval v kreslení a malování, ve kterém chlapec natolik vynikal, že si jeho talentu povšiml i školní inspektor, vládní rada Schmoranz, jenž mu doporučil další studium ve Vídni na Škole uměleckých řemesel. Hlavním učitelem studenta byl zde prof. Rudolf Ribarz (1848 - 1904), milovník plenéristické malby členů barbizonské školy, jejichž díla poznal za pobytu v Paříži. Odtud již v roce 1893 přešel Hugo Baar na mnichovskou Akademii, na níž se vzdělával u Pilotiho žáka prof. Gabriela von Hackela (1843 - 1926) a Nikolause Gysise (1842 - 1901). Nejcenější výtvarné zkušenosti tu získal v mistrovském ateliéru, který vedl portrétista, krajinář, malíř žánrů i zátiší Heinrich Knirr (1862 - 1944). V Mnichově, po absolutoriu školy v roce 1896, předstoupil Hugo Baar o dva roky později před veřejnost obrazem *Nálada z vřesovišť u Dachova* (*Stimmung aus Dachauerheide*) na výstavě pořádané v mnichovském Königsplatzu.²

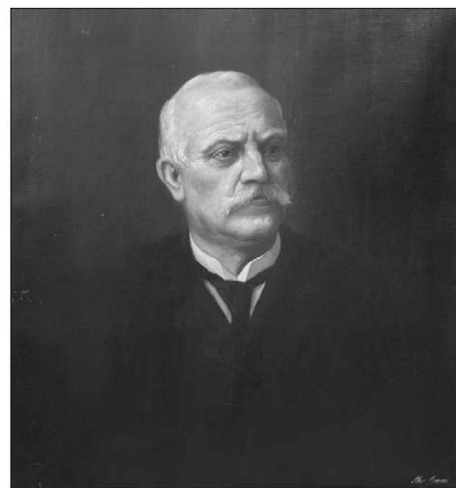
Několik let po ukončení studia se Hugo Baar vrátil do svého rodiště, kde 10. 8. 1903 uzavřel sňatek s Leonii (Loni) Fritschovou, dcerou úředníka místní továrny na klobouky Richarda Fritsche. Asi čtyři týdny pobývali manželé v tyrolském městečku Klausen a poté jeli do Vidně, kde si umělec zřídil vlastní ateliér. Již na jaře 1904 se Hugo Baar stal členem vídeňského uměleckého spolku Hagenbund. Ve stejném roce jej oslovil tajemník spolku Pavel Heimel s žádostí o svolení k reprodukování dvou obrazů z podzimní spolkové výstavy v časopise *Deutsche Kunst und Decoration*. Byla to díla, která na výstavě zaujala samotného ministra, jenž patrně uvažoval o jejich zakoupení. Zájem o publikování umělcových obrazů přetrvával i v pozdějších letech.³ O Baarovy malby byl zájem i ze strany široké uměnilovně veřejnosti. Podzimní výstavu musel umělec obeslat novými obrazy, neboť na jarní XI. výstavě pořádané v březnu 1904 většinu svých prací prodal. Jeho popularita nadále rostla nejen ve Vídni. V roce 1906 byla umělci udělena stříbrná medaile na výstavě ve Štýrském Hradci (Graz) za obraz *Vrby ve sněhu* (*Weiden im Schnee*). Další stříbrnou medaili získal malíř o tři roky později na výstavě v Klagenfurtu. Významnou se pro něj stala také XXII. Jarní výstava Hagenbundu pořádaná v roce 1907, kde pro své obrazy získal umělec samostatný sál.⁴ O rok později obdržel zakázku na výzdobu haly solnohradského nádraží čtyřmi obrazy krajin s pohledy na známé alpské scenérie (Dachstein, Zell am See a další). Výstavní aktivita Hagenbundu přesahovala v těchto letech místní význam a Baarova díla se tak dostávala daleko za hranice Rakouska.⁵ S Baarovými malbami se počítalo na všech spolkových výstavách.

Pro širší region, do něhož spadá umělcovo rodiště a víceleté působiště, měly význam především umělcovy výtvarné a společenské aktivity realizované na Moravě. Již v roce 1904 se Hugo Baar zúčastnil XI. výstavy pořádané Společností přátel umění v Olomouci (Gesellschaft für Kunstfreunde in Olmütz). Na této deváté spolkové výstavě současných moravských umělců obou národností (Mährens Künstler der Gegenwart - IX. Kunstausstellung in Olmütz) zahájené 5. června se mezi pracemi padesáti osmi autorů objevila tři Baarova díla: *Starý hřbitov v Beskydech* (*Alte Friedhof in den Beskiden*), *Starý kostel na Kravařsku* (*Alte Kirche am Kuhländchen*) a *Zasněžená krajina* (*Schneelandschaft*). V Olomouci Hugo Baar vystavoval rozsáhlý soubor obrazů i v roce 1909, kdy na výstavu Společnosti přátel umění přihlásil 44 svých prací.⁶ Olomoucký spolek spolu s Jednotou německo-moravských umělců (Vereinigung deutsch-mährischer bildender Künstler) věnoval umělci v březnu roku 1913 vzpomínku na umělcově posmrtné výstavě. S Moravou byl malíř silně citově spoután, což se odráželo i v námětech jeho obrazů. Objevovaly se na nich převážně motivy z moravských Beskyd, z rodného Kravařska, ojedinele i z Jesenické horské krajiny (*Zimní večer v slezských Jeseníkách*, *Pěkný zimní den na Rejvízu*).

Inspirační vztah malíře k rodnému kraji se plně rozvíjel zejména od roku 1906, kdy se umělec přestěhoval z Vidně zpět do Nového

Jičína. Zde, po návratu z plenérové malby v okolí Fulneku, si v Kostelní ulici vybudoval ateliér, jenž svému účelu sloužil ještě dlouho po umělcově předčasné smrti, až do roku 1974. Koncem roku zastihla jej smutná událost, smrt jeho otce. Pro umělcovo rodiště byla významná Baarova účast při zakládání Muzejního spolku v Novém Jičíně v roce 1907. V tomtéž roce pracoval malíř opět na krajinných motivech v okolí Fulneku a v době Velikonoce uskutečnil v novojičinském muzeu výstavu (v literatuře uváděnou jako První jarní výstava, Velikonoce 1907), na níž se s jeho malbami sešla i díla několika představitelů rakouského umění: novojičinského rodáka sochaře Franze Barwiga, Bohumíra Jaroňka, malíře a grafika z Rožnova pod Radhoštěm, méně známých autorů Konopy a Bartolda Löfflera, dále významného představitele stylu Wiener Werkstätte Michaela Powolného a vídeňského malíře pocházejícího od Karlových Var Augusty Rotha. Umělec spolupracoval s muzeem i v dalších letech. Již v květnu následujícího roku se podílel i na druhé umělecké výstavě muzejního spolku představující tvorbu umělců Kravařska, kde se jeho díla objevila opět spolu se sochami Franze Barwiga, s obrazy Ludvíka Jadernička, pracemi Antona Koliga, Eduarda Veitha, Viléma Vity a Hanse Templeho. Výstava pak putovala do Ostravy. Umělec ochotně přijal i břemeno, které spočívalo v sestavení početné krojové skupiny z Kravařska (250 osob), pro vídeňskou oslavu 60 let vlády císaře Františka Josefa I. Do této akce se zapojila rovněž umělcova žena Loni, která vedla práci skupiny švadlen. Citový vztah Huga Baara a obdiv k národopisným obyčejům a místním krojům se projevil rovněž o Velikonočních roku 1908, kdy umělec přihlížel velikonočním lidovým slavnostem, kterými byl natolik zaujat, že se rozhodl vytvořit rozměrný triptych o rozměrech 3x3 m, 3x4 m a 3x3 m s náměty: Kříž, Průvod venkovanů přes pole a Tanec na konci slavnosti nebo Pohoštění v posledním statku.

V roce 1907 došlo i k nejzávažnější Baarově výstavní aktivitě na Moravě. Umělec se připojil k manifestačnímu vystoupení skupiny umělců sdružených kolem osobnosti Joži Uprky na Umělecké výstavě konané v Hodoníně od 5. května do 3. června 1907. Akce se zúčastni-

Florian Schimann, starosta města Nového Jičína 1900 - 1901, olej na plátně, 80 x 75 cm, sbírky Muzea Novojičinska

ský, členové pražského spolku Mánes a moravští umělci německé národnosti. Mimo Huga Baara a jeho ženu Loni (vystavující své výšivky) to byli Ludvík Ehrenhaft a Rudolf Schlat-
tauer (kteří komunikovali česky a stali se členy Sdružení výtvarných umělců moravských oficiálně založeného 26. 8. téhož roku), dále novojičínský sochař Franz Barwig, znojemský rodák, sochař Theodor Charlemont a malířka Lili Gódlová-Brandhuberová. Baar byl na výstavě zastoupen dominující kolekcí osmnácti prací. K účasti na výstavě byl novojičínský malíř vyzván již 23. března malířem Uprkou dopisem, ve kterém byl deklarován záměr pořadatelů akce sjednotit všechny moravské umělce narozené na Moravě. Byl rovněž požádán, aby sdělil další autory německé národnosti, kteří by se výstavy chtěli zúčastnit. Právě tato národnostní tolerance umělců Uprkova okruhu, kteří prosazovali secesi od brněnského centra, stala se později předmětem šovinistické kritiky hodoninského sdružení ze strany českých nacionalisticky smýšlejících příznivců brněnského Klubu přátel umění. Autoři Uprkova okruhu při organizaci druhé výstavy ve Valašském Meziříčí pod tímto tlakem již německé autory nepřizvali. Začátkem července, kdy Hugo Baar během krátkého pobytu na Velehradě navštívil Jožu Uprku v jeho domově v Hroznové Lhotě, si oba malíři bezpochyby problém smírně vyjasnili.

Ještě v prosinci roku 1907, pro malíře plného událostí, počal se Hugo Baar zabývat myšlenkou vytvořit sdružení německy hovořících moravských umělců se sídlem v Brně, na niž malíř Hugo Charlemont, jenž se měl stát předsedou spolku, v dopise zasláném Baarovi reagoval pozitivně. K ustavující schůzi nového spolku Vereinigung deutsch-mährischer bildender Künstler in Brünn došlo 23. ledna 1909 a Hugo Baar byl na ní jmenován místopředsedou spolku. K otevření brněnského Domu umění (Künstlerhaus) připravil spolek rozsáhlou výstavu německých moravských umělců, která proběhla od března do dubna 1911. (K této výstavě dodal Baar dvacet svých prací.⁷ V tomtéž roce probíhala výstava Hagenbundu v Praze, kam umělec přihlásil patnáct prací, a potřetí se svými díly představil i na skupinové výstavě v Olomouci.)⁸

Převážnou část svých obrazů vytvářel novojičínský umělec v terénu, v kopcovitých krajinách Moravy, nejčastěji na Valašsku, Kravašsku a také v rakouských Alpách a na místech, kam zajížděl na cestách Evropou i se svojí ženou. Tak například na podzim a v zimě roku 1909 maloval na Hutisku, poblíž Rožnova pod Radhoštěm a ve Velkých Karlovicích. Jaro 1910 pak trávil se svojí ženou v rakouské obci Stoder, kde opět tvořil a zachycoval krajinu v okolí obce Johanishof i jinde. Malířské potřeby bral s sebou i na delší cestu Evropou, na kterou se vydal v září téhož roku se svojí ženou a přítelem, arch. Hugem Blumem. Cestovali přes jižní Německo do Belgie a Holandska, kde navštívili řadu měst⁹ (umělec se zastavil i na své výstavě, která probíhala v Cáchách), pokračovali do severního Německa a krátce pobývali i v Brémách. Pak jeli na Berlín a přes Lipsko a Drážďany a dále na Prahu a odtud zpět na Moravu, kam dorazili během listopadu. Vedle studií a šesti křídových kreseb si umělec přivážel domů později i obrazy

Motiv z Dertrechtu Na pláži v Schweningen. Zimní čas trávil Hugo Baar často na hřebenech Beskyd při práci na motivech zasněžené krajiny. Začátkem roku 1911 se vydal do Vítkova, aby zde vytvořil obrazy pro jarní výstavu Hagenbundu. Po Velikonocích toho roku se vydal opět na delší pracovní cestu, která přes Prahu a Drážďany směřovala do Frankfurtu nad Odrou a dále k ústí Visly, do Kašubska, do Gdaňska, odkud podnikal výpravy za motivy do okolních rybářských vesnic, z nichž některé se objevily i v kolekci obrazů zasláných na zmíněnou podzimní pražskou výstavu Hagenbundu i na další výstavě v Rudolfinu. Tu připravilo zmíněné Sdružení německo-moravských výtvarných umělců v Brně spolu s obdobným spolkem v Čechách (Verein deutscher bildender Künstler in Böhmen) v prosinci 1911 a v lednu následujícího roku. Hugo Baar měl zde vystaveno šest temper a jednu olejomalbu. Na domácí půdě zveřejnil Baar 62 svých prací společně se sochami F. Barwiga v r. 1911 na výstavě pořádané Uměleckoprůmyslovým muzeem pro ostravsko-karvinský revír nazvané (v překladu): „Dva umělci z moravského Kravašska“ recenzované v několika místních německých periodikách.

Po úspěšné podzimní výstavě Hagenbundu ve Vídni, kde byl Baar zastoupen patnácti pracemi, a zmíněné výstavě moravských umělců německé národnosti v Praze vydal se malíř opět do Beskyd, kde trávil přelom roku 1911 a 1912 na Bílém Kříži a na dalších hřebenech hor v pilné práci. Toto prostředí si natolik zamiloval, že zamýšlel vybudovat si na Bílém Kříži chatu s ateliérem. Z výtvarné práce v plenéru jej vyrušil dopis Teubnerovy lipské nakladatelské firmy, která jej žádala o vytvoření litografické verze jeho obrazu *Klid v horách*. S dílem, na kterém umělec pracoval v Mnichově celý měsíc, byl objednavatel spokojen a objednal ještě druhý grafický list. V pátek 14. června po večeři se svojí ženou v místní restauraci pocítil umělec zdravotní potíže, které zprvu polevily, ale záhy zesílily. Za několik dní po převozu do nemocnice Hugo Baar 18. června 1912 náhle chorobě podlehl.¹⁰ Umělcova první posmrtná vzpomínka se konala údajně ve Vítkovicích. Dopis zaslany umělcově choti v červnu 1912 naznačuje zájem o posmrtnou výstavu v uměleckém salonu E. Richtera v Drážďanech. O tři měsíce později požádalo o výstavu umělecko-průmyslové muzeum pro ostravsko-karvinský revír. Také představitelé Hagenbundu žádali umělcovu choti o soustředění malířových prací pro výstavu, která se měla konat v Mnichově a na dalších místech. Velká umělcova posmrtná výstava byla v prosinci téhož roku připravovaná pro Olomouc a Brno. Na Moravě proběhla rozsáhlá Baarova posmrtná výstava (Gedächtnisausstellung Hugo Baar) v březnu 1913 v Olomouci. Brno hostilo Baarovu výstavu ve velkém sále Künstlerhausu v dubnu a květnu téhož roku. V umělcově rodišti Novém Jičíně se v roce 1920 konala velká regionální výstava Ausstellung für heimische Kunst und Kunstgewerbe, na které byla malíři věnována rovněž patřičná pozornost. Na pamětní výstavě (Gedächtnisausstellung Hugo Baar) bylo soustředěno 224 prací včetně obrazů ze soukromí. Odchodem umělce utrpěla nenahraditelnou ztrátu nejen moravská výtvarná kultura,

Portrét J. N. Baara, otce malíře, patinovaný štukový odlitek, 40, 5 x 35, 5 cm, sbírka Muzea Novojičínska

ale i spolek Vereinigung deutsch-mährischer bildender Künstler, zejména poté, co krátce před smutnou událostí složil funkci jeho předseda prof. Charlemont. (Dokladem o tom je i dopis malíře K. Thumy adresovaný vdově po umělci.). Malířská díla Huga Baara ani dnes nechybí na žádné z větších souhrnných přehledů vývoje moravského malířství.

Jméno malíře Huga Baara ve vazbě s vývojem našeho výtvarného umění se připomíná zpravidla v souvislosti s účastí umělce na výstavě moravských autorů v Hodoníně v roce 1907 nebo o čtyři roky pozdějšími počátky výstavní činnosti brněnského Domu umění, někdejšího Künstlerhausu. Baarovy malby jsou značně ceněny v zahraničí, zejména ve Vídni, kde malíř řadu let vystavoval svá díla společně s rakouskými umělci. V naší souhrnné literatuře se tento moravský autor uvádí jen sporadicky. Krajinářská tvorba Huga Baara je neodmyslitelná od ostatního výtvarného dění na Moravě a lze ji chápat dokonce i jako pandán figurální tvorby českých autorů tvořících na jižní Moravě na počátku 20. století.

Uprkova myšlenka o začlenění malířské tvorby novojičínské rodáka německé národnosti Huga Baara do kontextu s pracemi skupiny moravských umělců sdružujících se kolem jeho osoby měla vnitřní logiku, aniž si to organizátoři výstavy konané v Hodoníně roku 1907 patrně plně uvědomovali. Hugo Baar stejně jako Uprka prošel výtvarným školením na mnichovské akademii. Oba malíři naslouchali zprvu hlasu svých profesorů a oba umělci se záhy od mnichovského akademismu odpoutali, aby hledali vlastní tvůrčí výraz, který nacházeli v bezprostředním styku s realitou moravských regionů; Hugo Baar v osobitosti Valaška a Kravaška, Uprka v kontaktu s folkloristicky bohatým prostředím moravského Slovácka.

Výtvarné vztahy k regionům nevyvřely pouze z citového pouta autorů ke svým rodným krajům, jak by se na první pohled zdálo, ale byly také odezvou širšího kulturního hnutí, pramenícího z myšlenkových podnětů druhé poloviny devatenáctého století a souvisejícího s literárními hnutími, k němuž dal podnět autor eposu *Mirëio* a nositel Nobelovy ceny z r. 1904

Frédéric Mistral (1830 - 1914). Hledání specifického uměleckého výrazu regionu nebylo pouze programovou doménou spisovatelů a dramatiků, ale rovněž výtvarných umělců, například ve Skotsku, kde v okolí Glasgowa působila skupina malířů zachycujících specifickou tvář idylické vřesovištní krajiny středního Skotska. V Německu obdobný regionální program vytvářela například skupina výtvarných umělců působících ve Worpswede, v prostředí venkovské krajiny nedaleko Brém, která umělecky těžila z fikce panensky čisté místní přírody a vnitřní pravdivosti poklidného života venkovanů vzdálených civilizačnímu ruchu velkého města.

V podobné myšlenkové atmosféře prožívala idylu dachovského venkova, regionu nedaleko od Mnichova, nevelká kolonie malířů v čele s olomouckým rodákem Adolfem Hölzlem. Výtvarné postoje této „novodachovské“ skupiny neunikly patrně pozornosti Joži Uprky ani mladšího Huga Baara. I jejich maliřská tvorba souznivala s literaturou a názory spisovatelů, kteří se zabývali regionální tematikou a všimli si místní přírody a lidové kultury. Podle extrémních názorů Aloise Mrštika mělo se moravské výtvarné umění zbavit cizích tvůrčích podnětů a nahradit je inspirací duchem lidové kultury a místního svérázu Slovácka.¹¹

V německém intelektuálním prostředí i v odlehklých regionech severní Moravy včetně Kravařska a přilehlého Slezska celkovou duchovní atmosféru v té době ovlivňoval myšlenkový svět klasiků novoromantické literatury, vřelý vztah k regionu vyjadřovaný slezským spisovatelem a dramatikem Gerhardem Hauptmannem (1862 - 1946) a idealizovaný pohled na soužití venkovského společenství a výraz úcty k majestátu přírody naznačovaný dílem prozaika Adalberta Stiftera (1805 - 1868). V podvědomí malíře Huga Baara jakoby ulpěl i ohlas zjištěné představivosti a poetického vztahu k přírodě německého básníka a spisovatele Josefa von Eichendorffa (1788-1857), spjatého i s kravařskou obcí Sedlnicemi, jež se stala též místem setkávání jeho rodiny, dále morální odezva onoho pocitu soucitění s trpkým životním údělem prostých venkovanů, jež vyvěrá z díla spisovatele slezského původu Ferdinanda Hanusche (1866-1923), a snad i pozornost k religiozitě venkovského prostředí věnovaná Aloisem Klugem (1857-1934) v jeho vyprávění o venkovských lidech v Krkonoších.¹²

Do širších celoevropských souvislostí se nezačleňovala pouze ikonografická stránka Baarovy tvorby. Z mnichovského výtvarného prostředí vyvěraly také formy umělcovy časné tvorby. Patří k nim jeho nostalgicky vyznívající *Krajina* zachycující rovinatý terén připomínající vřesovištní prostředí okolí Dachova,¹³ obraz s detailně pojednanou vegetací v popředí a s dominantním motivem listnatých stromů bělavých kmenů v středním prostorovém plánu, který je výtvarně zpracovaný v souladu s naturalistickým přístupem k realitě výtvarného okruhu tvorby mnichovské provenience. Příznačné rysy mnichovské hutné pastosní malby a koloritu tlumeného galerijním tónem si uchovávala i Baarova časná práce *Starý dřevěný kostel na Kravařsku* zveřejněná na olomoucké výstavě v roce 1904. V poněkud jiném duchu se rozvíjela klasická kompozice obrazu *Večerní nálada* ovlivněná již dobovým vídeňským aka-

demismem. Autor se v ní soustředil na výraz sentimentální náladovosti romantické partie u staré venkovské samoty, na detailní pojednání rostlinné vegetace v popředí a na vystižení perspektivy do dálky se táhnoucího terénu.

Rovněž Baarův obraz raněného jelena na lesním svahu (*V bolestném loži*) se od tradic mnichovského naturalismu již odkláněl. Nevelké hnědavé skvrny spadajícího listí připomenou Klimtovu podzimní scénérii buchenwaldské krajiny. Malby zmíněného rakouského malíře nemají však mnoho společného s pozdějšími jarními a letními scénériemi Hugo Baara posetými množstvím žlutých a bělavých skvrn květů a chmýří pampelišek či jinak zbarvených květin, kterými bývá zpestřeno popředí obrazů. Nemají totiž schopnost dodat dílu plošný až dekorativní charakter, jaký má kupříkladu Klimtova malba švestkového sadu, je však zřejmé, že se rovněž moravský autor snažil osvobodit od strohé deskripce krajiny-malby, aby vnesl do obrazu ať již volnější maliřský rukopis, arabské bohatost malby, její koloristické oživení, či dojem impresionně bezprostřednějšího uchopení výtvarného celku.

Vídeňským maliřským prostředím, ke kterému Hugo Baar svoji tvorbou záhy inklinoval, procházela vlna secesní atmosféry poměrně pozdě. Ve spolkovém milieu Hagenbundu se ujal hlavně secesní romantismus. Baarovi byl cizí extrémní dekorativismus a exhibicionismus hlavních reprezentantů rakouské secese. Tihl k projevům niternosti, k odklonu od uspěchané a drsné životní reality městského prostředí. Jeho malby byly útekem do venkovských samot odlehklého regionu moravských Beskyd. Svými obrazy chtěl umělec vykouzlit oázu klidu a ticha ve vzdáleném horském terénu ležícím pod příkrovem sněhu a věřil v upřímnost prostých venkovanů, kteří ctí místní tradice, žijí v práci, pokoře, zbožnosti a úctě k majestátu přírody. V koloritu svých prací užíval lomených tónů oprostujících se od deskripce vizuálních vjemů reality, aby v nitru diváků vykouzly ojedinělé prožitky nevšedních nálad, pocitů smutku, osamocení, niterného soustředění, soucitění a vzbudily sentimentální a tklivé, romanticky laděné nálady (obrazy *Krajina z Beskyd*, *Zimní krajina*).

K dobově příznačným dílům Huga Baara patří rovněž malba *Žena s kletím*, časově řazená k roku 1906. Obraz patří k výtvarně pokročilým, rukopisně uvolněným malbám a vypovídá především o autorově koloristické citlivosti. Živě uchopená realita plenéry i sociálně podbarvená tematika scény čerpané z běžného všedního života venkovského lidu

směřuje však již k impresionní malbě přijímané progresivní tvorbou umělců počátkem 20. století ve střední Evropě.

Hugo Baar reagoval i na dobovou vlnu secesního symbolismu. Zřetelně ji vyslovil například na obraze *Kaple v Žilině*. Při pozorování tohoto díla zasáhne diváka především pocit osudovosti, vyvěrající z utkvění pohybu postav vybízejících k náboženské kontemplaci. Malba se stala nejen výrazem obecně známých prožitků osamocení a psychického strádání člověka, ale i znamením soucitění bližního a nadějí ve víře v Ukřižovaného. I motiv Krista je na obraze nepřehlédnutelný. Secesně zbarvenou zádumčivostí s příděchem nostalgie a smutku souvisí i tlumený, nicméně bohatý kolorit obrazu.

V letech 1906 až 1908 procházela malba Huga Baara myšlenkovým kvasem; vedle náboženské a sociální fabulace pronikal do prací novojičínského rodáka i zvýšený zájem o folkloristickou tvář rodného kraje. Po roce 1906, kdy se malíř přestěhoval do Nového Jičína, jej zaujala i činnost v rámci místního muzejního spolku a velice jej iritovaly velikonoční lidové zvyky a slavnosti, kterých byl účasten v roce 1908. Jako přípravnou práci pro zamýšlený velikonoční triptych monumentálních rozměrů lze považovat obraz *Křížové dny na Novojičínsku* nebo studii *Odpolední požehnání v kapli u pramene Odry*, i obrazy s motivy krojových studií. Na obraze Křížových dnů, které zaznamenávají jarní místní obřad „Setba na koních“, použil malíř jako již dříve fiktivního „mostu“ vybudovaného mezi pozorovatelem a obrazovou scénou. Zájem Huga Baara o folkloristickou tematiku podněcovaly i přátelské styky s českými autory, k nimž patřil krajinář Bohumír Jaroněk a zejména Joža Uprka, a pak i setkání s jeho národopisně orientovanými obrazy Na panském, Svatba, Pohřeb na společné výstavě v roce 1907 v Hodoníně.

Uprkův maliřský přístup k lidovým zvykům a obyčejům byl však odlišný. Ústředním bodem jeho výtvarného zaujetí byla samotná událost. Umělec se stával fiktivním spoluúčastníkem slavnostního veselí, smutečního obřadu nebo pracovního dění – vnějšího rámce děje a smyslového prožitku události. V obrazech Huga Baara pocítujeme naopak všudypřítomnou niternost díla, hlubší, až filosofický postoj malíře. V myšlenkovém pozadí veškeré této Baarovy malby (např. Křížové dny na Novojičínsku) slyšíme i vzdálenou ozvěnu uvedeného hloubavé německé prózy a poezie, která však v regionu Kravařska postrádala výrazné reprezentanty.¹⁴

Procesi v poli, olej, lepenka, 54,5 x 53 cm, sbírky Muzea Novojičínska

K sentimentu beskydských krajín na obraze *Pohřeb v zimě* přispívají postavy dvou žen ve veřovickém kroji osamocené v širém prostoru, jinde motivy prostých stavení opuštěných na konci obce či viditelných až daleko za horizontem v pozadí zvlhčené krajiny a zpravidla doprovázené atributy selské zbožnosti. Jakoby protikladem smutku zmíněného zimního výjevu je radost přicházejícího jara vyjádřena na tempeře *První kočičky na jaře*.

Od předešlého obrazu se dílo liší také výtvarným skvrnovitým pojednáním malby v duchu „čarového pointilismu“, kterým je do obrazu vnesena vjemová aktivita pastelové jemných barevných tónů terénu.

Geneze zmíněné malířské pointilistické metody není zcela zřejmá. Zdá se, že k dříve zmíněnému a ve své době běžnému „skvrnovitému“ náznaku květenstva v zeleni luk obrazového popředí přidružil umělec záhy krátké souběžné vertikální tahy štětce vystihující tvarový charakter stvolů květin a trávy, například na obraze *Procesí v poli* (který předešlým dílem není tematicky příliš vzdálený).

Jinde krátkých čar rozprostřených v různých směrech po jednotlivých obrazových motivech použil malíř v souladu s prostorovou modelací zobrazovaných objektů (*Ulička ve Štamberku*) i k zvýšení perspektivní iluze při představě partií ubíhající daleko do pozadí (*Po dešti o žních-duha*). Na jiných obrazech je této malířské metody využito již jen jako ryziho výrazového prostředku malby nezávislého na realitě, jak je tomu například na pastelu *Staré úly v zahradě* nebo i na tempeře *Kostelní interiér v Enns*. Zmíněný výrazový prostředek uváděný někdy jako „čarový pointilismus“ postřehla již starší literatura o Baarovi a dávala jej do souvislosti s tvorbou italského malíře Giovanni Segantiniho (1858 - 1899). Nelze však přehlédnout, že rysy „pointilistického“ divizionismu nalezneme rovněž u jiných členů vídeňského Hagenbundu.¹⁵ Nesporné vztahy mezi tvorbou moravského autora a italského malíře našli bychom rovněž v ikonografické rovině a v citovém vztahu obou autorů k rodnému prostředí.

K impresivně luministickému pojetí malby se příkláněla díla našeho autora, pro něž by nejpráhodnějším bylo spojení s rakouským „náladovým impresionismem“ (Österreichische Stimmungsimpersion). S citovým i náladovým podbarvením atmosféry i dojmem bezprostředního prožitku koloristického bohatství proměnlivé přírody setkáváme se nejednou v Baarových beskydských zimních krajínách. Například umělcovo pozdní plátno *Mrazivý den v horách*, 1911, jakoby utkané z něžného přediva bělob s valéry růžových a modravých tónů,¹⁶ je až impresivně rozechvělé jemnou síti skvrn a drobných tahů jiskřivé běloby.

O podstatné části závěrečné, osudem bohužel přerušené, vývojové fáze tvorby Huga Baara lze uvažovat již v kontextu se středoevropským impresionistickým malířstvím. Nešlo však o tvorbu, která by navazovala na obrazy prudkých světelných kontrastů a temperamentních nánosů hutných barevných past, jaké známe z maleb letních stromofadí a zahradních restaurací Maxe Liebermanna (1847 - 1935), ze kterých mohla vycházet dynamicky bouřlivá tvorba Richarda Gerstla (1883 - 1908), ani o malbu světlem prozářených scenerií ně-

meckého impresionisty Maxe Slevogta (1868 - 1932) uchováající lineární podstatu a kresebný charakter zvolených námětů. Snad jen Baarovy práce přímořských partií připomenou barevným laděním některý Liebermannův intenzivně prosvětlený námět mořského pobřeží, nebo i lehce nahozený a barevně odlehčený Slevogtův obraz z libyjské pouště. K překvapivě svěžímu projevu impresivního sensualismu dospěl Hugo Baar na svých cestách po Nizozemí a přímořskými oblastmi severního Německa, kterými prošel v závěru života (např. obrazy *Prodáváčka větrníků (Lázně na pobřeží)* a *Na pláži u Scheweningu*). Do těchto krajinných záznamů autor nevkádal již do svých obrazů významové složky ani hlubší myšlenkové reflexe. Scenerie divákoví předkládal jako svůj vizuální prožitek, své momentální okouzlení barvou a světlem, jako svoji radost z živého koloritu spatřených motivů, z jasného dne a pestrosti života. Neřídil se již klasickými kompozičními pravidly a své obrazy, v souladu s pravidly francouzských impresionistů, utvářel jako náhodně volený úsek skutečnosti, který zdánlivě pokračoval i mimo prostor vymezený obrazovým rámem.

Kouzlo krajiny oproštěné od naturalisticky vnímané reality a odlehčené vzdušnou atmosférou nacházel malíř i po návratu z cest do své domoviny. Na jedné z posledních prací, na obraze *Zima v Nýdku*, využil autor skvrnovitého pojednání malby již plně v pointilistickém smyslu, totiž vytvořením vjemu barevného odstínu ze dvou tónů hustě kladených skvrn či krátkých tahů štětce, které byly smíšeny až v oku diváka v jednolitý barevný tón.

V moravském, respektive českém prostředí rakouského soustátí využil metody pointilismu plně patrně jen český krajinář Stanislav Lolek a německy hovořící moravsko rakouský malíř Hugo Baar. Prvý se od nové malířské metody záhy distancoval, druhému v dalším tvůrčím vývoji této metody zabránil jeho předčasný odchod ze života. I torzo umělcova díla, jež se nachází především ve sbírkách Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně a v moravských galeriích, vypovídá o autorově výtvarném talentu, o jeho pocitu sounáležitosti s rodným krajem i o přínosu jeho díla v kontextu vývoje evropského malířství.

POZNÁMKY

1. Otec Huga Baara zemřel 15. 12. 1906. Tyto a další životopisné údaje jsou čerpány z dosavadní dostupné literatury, ke které patří: Julius Leisching, Hugo Baar, in: *Mitteilungen des Erzherzog Reiner-Museums XXXI*, Brno 1913, s. 65-68; *Illustrierter Neutitscheiner Volkskalender 35(1914)* s. 57-64; Ullrich, J., *Jahrbuch des Museums-Vereines*, Nový Jičín, 1914; Oppenheimer, Viktor, *Von unseren deutschen bildenden Künstlern in Mähren und Schlesien*, Brno 1929, s. 20-21; M. Baláš, *Nový Jičín ve výtvarném umění in: Čtení o Novém Jičíně*, Nový Jičín 1962; Baláš, M., *Kulturní mistopis Novojičínska*, Nový Jičín 1967; závěrečná práce postgraduálního studia Marie Hromádkové ze školního roku 1974-1975; Hugo Baar, *secesní malíř beskydské zimy*, rkp. Konzultantem práce na FF UP v Olomouci byl Dr. Ivo Hlobil; Kačer, Jaroslav a Sedlářová, Jitka, *Moravské malířství 2. polovina 19. století* (kat. výst.), Kroměříž 1981; Dvořáčková, Sylva, *Malba Hugo Baar*, výstava ze sbírek Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně (kat. výst.), Příbor 1987; Trnková, Eva, *Obrazy Hugo Baar* (kat. výst.), Okresní vlastivědné muzeum, Nový Jičín, 1993; *Výtvarné umění Moravy 1880-1920* (kat. výst.), Moravská galerie, Brno 1994 (texty: Jitka Sedlářová a Jaroslav Kačer); Severa, Petr, Hugo Baar, malíř organizátor. *Život a dílo novojičínského rodáka, spoluzakladatele „Spolku německých*

výtvarných umělců v Brně“ diplom. práce semináře dějin umění FF MU v Brně, 1996; Vaňková, Lenka, Hugo Baar, Žena s klestím, seminární práce kat. dějin umění, FF UP v Olomouci 1999.

Běžná slovníková literatura (Th.-B 2, s. 299; Vohlmer 1, s. 85; Bénérít s. 296;

Röss, s. 137; Der Cic. s. 529; Toman I, s. 30), nověji: Horová, Anděla (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění A-M*, Academia, Praha 1995, s. 43;

Saur Allgemeines Künstlerlex. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, Band 6 Avogaro – Barbieri, Baar, Hugo (slovníkové heslo), Saur, München - Leipzig 1992, s. 87.

Některé recenze, například: *Die Zeit* 1910 (J. Strzygowsky; *Die Kunst* XI, 1904/5, s. 453; 1910, s. 468; *Ostrauer Tagblatt* 18. 9. 1911; *Der Schärfer* č. 1, 29. 9. 1911; *Ostrauer Illust. Zeitung*, 29. 10.1911; *Wiener Anzeiger* 27. 3. 1912 (J. K. Pojezdny) atd.

2. J. Ullrich, Hugo Baar, in: *Ročenka muzea v Novém Jičíně z roku 1914 a pozůstalost H. Baara uložená v Okresním archivu v Novém Jičíně*.

3. První reprodukce Hugo Baara se objevily v tisku již na jaře v roce 1905, kdy firma J. J. Löwy jednala s umělcem o reprodukování dvou obrazů z Lovecké výstavy. Šlo o obraz *Bažanti ve sněhu* (Fasanen in Schnee) a o lovecký výjev nazvaný *Zázrak*. Reprodukce obrazů Hugo Baara jako korespondenční listky vyšly nákladem moravského spolku Kunstvereinu u příležitosti výstavy německo moravských umělců v Brně v březnu 1911 při otevření Uměleckého domu (Kaiser Franz Josef – Jubiläums – Künstlerhaus).

4. Pro vystavení díla byly předem stanoveny rozměry 60 x 160 cm, aby oba obrazy mohly být zasazeny do obkladů stěn. Hugo Baar si pro tyto malby zvolil téma čtyř ročních období.

5. Například v roce 1906 se konaly výstavy v Londýně, Hannoveru (Hannover), Baden-Badenu, Linci a jako místa konání výstav se uvádí vedle Vídně i Brno, Těšín, Szenowitz a Štýrský Hradec. Ve Štýrském Hradci obdržel malíř poprvé stříbrnou medaili za obraz *Vrby ve sněhu* (Weiden in Schnee). Podruhé získal stejné ocenění na výstavě v Celovci v roce 1908. V tom roce se zúčastnil ještě i dalších výstav v Meranu, Linci, Mnichově i jinde.

6. Spolu s Baarovými obrazy bylo vystaveno 17 prací malíře Willibalda Schulmeistra, rodáka z někdejších Německých Lodenic (na Sternbersku), vídeňského profesora, jenž se v pozdním věku vrátil do svého rodiště, jeden obraz od Míny Christenové a několik prací Oskara HELLERA a Hedviky Langové. Po ukončení výstavy putoval soubor Baarových obrazů (na výstavě konané v roce 1910) do Drážďan, Hannoveru, Kielu, Brém, do Cách a do Wroclavi.

7. Eva Trnková, cit. v pozn. 1.

8. *Ibidem*

9. *Ibidem*. Hugo Baar navštívil města Brusel, Antverpy, Leyden, Delfy, Haag, Eidam, Rotterdam a Amsterdam.

10. Zdravotní potíže umělce zanedlouho ustoupily, ale vrátily se ze soboty na neděli a přivolany lékař nařídil odvoz pacienta do nemocnice. Dostavily se vysoké horečky a srdeční křeče. Konečná diagnóza konstatovala, že příčinou smrti bylo zhnisání pravé ledviny. 23. 6. 1912 byl Hugo Baar převezen do Nového Jičína a zde ve čtyři hodiny odpoledne se konal jeho pohřeb.

11. Mrštík, Alois, *K rozkvětu výtvarného umění na Moravě*, katalog X. výstavy Sdružení výtvarných umělců moravských, Hodonín 1913, s. 6-7.

12. Klug, Alois, *Dorfleute, Erzählung aus dem Riesengebirge*.

13. Olej na plátně 73x91,5 cm, sign, vpravo dole H. Baar je uveřejněn na internetu jako nabídka ve vídeňské aukci (54. Art Auktion 19. 4. 2005, Palais Kinsky). Není vyloučeno, že jde o obraz *Náhlada z vřesovišť u Dachova* (Stimmung aus Dachauerheide), se kterým autor údajně poprvé předstoupil před veřejnost.

14. Německy píšící básník a spisovatel židovského původu Jakub Julius David (1859-1906), rodák z Hranic na Moravě, se v několika novelách obracel i k regionu Kravarska, kde pobýval v dětství po otcově smrti r. 1866, když odešel k příbuzným do Fulneku. Jeho hlavní dílo (*Die Hanna*), které si všimá života na venkově, odehrává se však na Kroměřížsku.

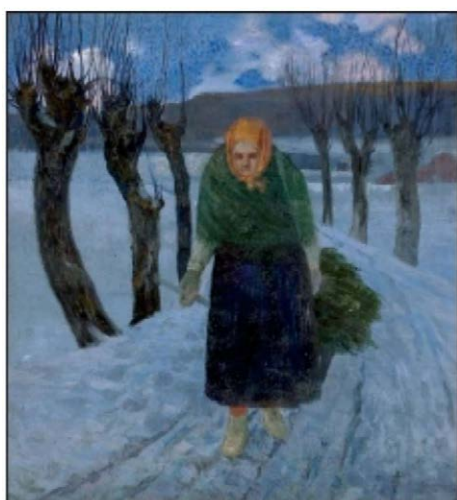
15. V diplomové práci Alice Proché, *Das malerische Werk von Rudolf Junk* (Videň, červen 2008, vedoucí prof. Martina Pippal) srovnávající (v kap. II.9.1.1) i dílo H. Baara a malíře R. Junka je problematice pointilismu a divizionismu R. Junka věnována celá kapitola (II.2), ve které jsou uvedeni i další zastánci směru v Rakousku.

16. Eva Trnková, cit. v pozn. č. 1.

Kaple v Žilíně u Nového Jičína,
1906, pastel, plátno, 54,5 x 64,5 cm
(ze sbírek MNJ)

Hřbitovní kostel, olej, lepenka, 23 x 18 cm
(ze sbírek MNJ)

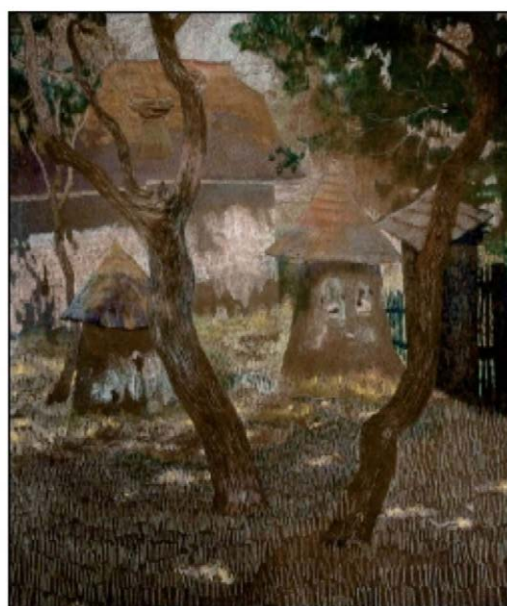
Žena s kletím, 1906, olej, plátno, 70 x 64 cm
(ze sbírek GVU v Ostravě)

Pohřeb v zimě, 1908, olej,
plátno, 113 x 140 cm
(ze sbírek MNJ)

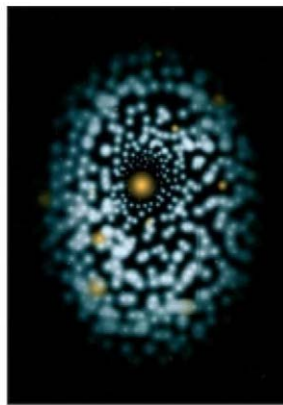
Ulička ve Štramberku, 1907, tempera, pastel, plátno, 79 x 79 cm
(ze sbírek MNJ)

Staré úly, 1907, pastel,
lepenka, 60,5 x 56,5 cm
(ze sbírek MNJ)

Táta a syn, 1996, olej, sololit, 49 x 41 cm (ze sbírek MRV)

Mihovina, 2001, počítačová grafika, papír, 281 x 199 mm

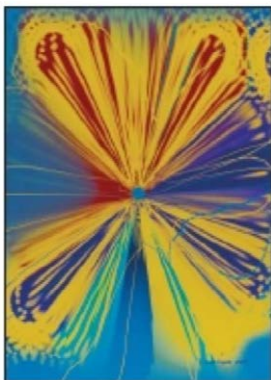
Hvězda, 2002, počítačová grafika, papír, 282 x 200 mm

Euforie, nedátováno, olej, sololit, 42 x 30 cm

Jami probuzení, olej, sololit, 60 x 42 cm (ze sbírek MRV)

Dobrá, 2010, počítačová grafika, fotografický papír, 237 x 304 mm

Barevný motýl, 2009, počítačová grafika, fotografický papír, 303 x 213 mm

Krutá sudička a štědré múzy Petra Čapáka

„Peru se se svým osudem a snažím se žít život, který není úplně zbytečný,“ uvedl v jednom z rozhovorů pro tisk přízní tolika Múz obdařený vsetinský malíř, básník a hudební skladatel - samouk Petr Čapák. V lednu letošního roku ve svých 31 letech podlehl nevyčísitelné Duchenneově svalové dystrofii. Krutý životní osud poznamenal celé Petrovo rodinné zázemí. DMD byla diagnostikována i u jeho staršího bratra Karla, který zemřel už ve 23 letech. Za tragických okolností ztratil otce a matka se poté psychicky zhroutila. Přes všechny životní rány byl schopen svou optimistickou a dobrosděčnou povahou přesvědčit druhé o tom, že je nejen na světě rád, ale chce dělat radost i druhým.

Od desíti let byl upoután na invalidní vozík a pomoc jiných byla pro něj nezbytností. Přesto se snažil v rámci svých fyzických možností výtvarně tvořit. Zpočátku vyráběl keramiku, poté maloval štětcem, později prsty, a svou tvorbu uzavřel počítačovou grafikou. Speciální úprava PC mu umožnila tvořit skrze snímaný pohyb hlavy. První obrázky maloval podle pohlednic (např. veduty hradů). Později se odpoutal od imitace a tvorba se mu stala formou arteterapie.

Petrova výtvarná díla jsou jedinečným příkladem „art brutu“ v regionu. Jeho spontánní, neškolený projev je autentickou a emocionální výpovědí o vnitřním světě hendikepovaného autora. Vystavoval v Praze, Olomouci, Opavě, Krnově, Poděbradech, Luhačovicích, Kolině a zejména na Vsetíně, kde se na podzim loňského roku konala jeho jubilejní výstava nazvaná Každý má svůj svět a výstava Iluze o životě byla jeho poslední.

Kromě výtvarné tvorby se věnoval i básnické a skladatelské činnosti. Od roku 1999 koncertoval, skládal hudbu a psal texty. Mezi lety 2001 - 2004 vydal 5 CD (Live, Kapka, Voices, DJ - Necky, Sny). Skladbu Hvězdný déšť napsal přímo pro svůj smuteční obřad.

Olga Mehešová, Hana Jabůrková

Petr Čapák
foto Dan Žárský

Ohlédnutí za výstavami

Muzejní výstavy a netradičně pojaté expozice jako vhodná místa pro dále se rozvíjející tvůrčí proces návštěvníků a aktivní trávení volného času jednotlivců, rodin i školní mládeže, se začaly v našich zeměpisných šířkách objevovat už od poloviny 90. let 20. stol. Nové pojetí „cesty muzea k lidem a lidí do muzea“ začala zavádět a podporovat Nadace Open Society Fund prostřednictvím svého programu Brána muzea otevřená v r. 1997. Do tohoto programu se přímo zapojily nebo se jim alespoň nechaly inspirovat mnohá muzea i galerie výtvarného umění u nás, které tím transformovaly svou dosavadní vzdělávací funkci a rutinní způsob muzejní prezentace na její, veřejnosti přístupnější formu a plnění služby společnosti.

Také vsetínské muzeum se aktivně formou interaktivních výstav a oblíbených programů pro širokou veřejnost přidalo brzy k novému trendu muzejní práce. Dnes už by to byl opravdu pestrý výčet haptických, tvořivých a zážitkových výstav vedoucích k přímé komunikaci s návštěvníkem a vybízejících ke spolupráci a aktivitě dětí. Stejně tak mnohé kulturně společenské programy, nabízející tvořivé „hry s múzami“, položily základ dnešní práce muzea s veřejností.

Expozice „Paměť věcí“

dojem jakési výběrové rodové galerie, pojaté neotřelým způsobem pomocí jednoduchých výtvarných prostředků. Plošné figuríny v mírně nadživotní velikosti, zhotovené v černobílé kresbě, působí trojrozměrným dojmem díky otáčecímu mechanismu, který umožňuje s nimi pohybovat kolem své osy. Zájemce se tak může s vybranou figurínou nechat na památku třeba vyfotografovat. Kromě toho zadní část figuríny obsahuje identifikační údaje a indicie, podle kterých ji může návštěvník určit, pokud si prostuduje materiál vystavený na přilehlých výstavních panelech. Panely nesou kromě stručné textové části především bohatou obrazovou dokumentaci. „Učení z historie v obrazech“ se tím stává ilustrativním, názorným a poutavým.

Součástí této vstupní expozice v přízemním vestibulu je i ukázka archeologických nálezů z pravěku Vsetínska ve vitrině nazvané „Stopy nejstaršího osídlení Vsetínska“ a část s názvem „Paměť věcí“, instalovaná v netradičním prostoru pod ústředním schodištěm. Celá tato část expozice má vytvářet náznak zámeckého sklepení, z něhož pochází vystavená keramika a sklo. K vidění je tu i hypotetický model vsetínské tvrze z 15. stol. a ukázky středověké zbroje a chladných zbraní.

Bonusem této expozice je pak projekce „Historického kaleidoskopu“, který seznamuje diváky vtipnou formou s fakty a fikcemi z minulosti vsetínské panství (více o něm na str. 52).

Zvěřinec v galerii

Olga Mehešová

Kvalitní výstava s atraktivním a podnětným konceptem je předpokladem realizace smysluplných vzdělávacích a zároveň zážitkových doprovodných programů. Pokud je u výtvarných výstav vystavující autor navíc i výtvarným pedagogem, který inspiruje muzejního lektora svými výukovými projekty, souvisejícími s tématem výstavy, je zdařilý výsledek takřka zaručený. Příkladem výjimečně šťastné souhry mezi umělcem a lektorem byly právě edukační programy pro školní kolektivy ke vsetínské výstavě Hračky - úplně vážná hra.

Výstava vzešla ze spolupráce s Vlastivedným muzeem v Považské Bystrici, které v roce 2008 nabídlo Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně, aby se podílelo na realizaci výstavy dvou mladých slovenských výtvarníků Mgr. art Vladimíra Stacha a Mgr. Ondřeje Trnky. V Ja-

senickém kaštieli byl na jaře roku 2009 vůbec poprvé představen hravý koncept obou mladých tvůrců na výstavě s příznačným názvem Hračky - úplně vážná hra a s podtitulem malba, grafika a videoprojekce.¹ V Zámecké galerii vsetínského muzea se od listopadu loňského roku do konce letošního ledna uskutečnilo volné pokračování této výstavy, na které byly prezentovány i nové exponáty, u nichž byl dále důvtipně a s osobitou interpretací tvůrčího dua rozvíjen princip hry, hravosti, role hračky i pohrávání si s ikonami a významy.

Hravý koncept výstavy se promítl i do několika doprovodných akcí, které vycházely zejména z pedagogické praxe jednoho z vystavujících umělců - Vlada Stacha, vyučujícího třetím rokem na ZUŠ v Žilině.² Vlado jako pedagog mnohdy vystupuje při výtvarné činnosti svých žáků jako jejich spoluhráč. Společným dílem učitele - autora konceptu - a děti byly např. rozměrné obrazy Citoslovca a Hádanky - Zverinec v triede. Vlado Stacho ve výuce rozehrává témata a motivy, jimiž se zabývá i ve své volné umělecké tvorbě. Vytvořil např. soubor expresivních maleb, inspirovaných citoslovci, resp. zvuky (např. Whaam!).

U muzejních edukačních programů Zvěřinec v galerii (pro ZŠ) a Citoslovce (pro SŠ) se žáci pokoušeli rovněž o souhru zvuku a obrazu. Během happeningu si pohrávali s hlasy zvířat nebo se zvukomalebnými citoslovci, foneticky napodobujícími přirozené zvuky. Zkoušeli jejich úchvatnou rozmanitost - jinakost výrazů, charakterů a kvalit. Pracovali s nimi jako s jedinečnými impulsy tvůrčích počínů a zároveň jako se zdroji asociací. Výstupem z programů byl kolektivní „zvukomalebný“ obraz. Dle Ondřeje Trnky takto koncipovaný program umožňuje u dětí „naštvartovat“ kreativitu, spontánní projev i pomáha chápat současné umění.“

Další, převážně akce zábavného charakteru, volně spjaté s tématem probíhající umělecké výstavy byly připraveny pro rodiče s dětmi v rámci Zámeckého adventního kouzlení a Zámeckého karnevalu. S pracovním listem Hledají se plyšáci! se návštěvníci vydali po stopách plyšových zvířátek, která se rozutekla po stálých expozicích vsetínského muzea...

POZNÁMKY

1 Kurátorem výstavy za Vlastivedné muzeum v Považské Bystrici byl kulturně-výchovný pracovník O. Trnka, externí kurátorkou za MRV ve Vsetíně historička umění O. Mehešová.

2 Kurátorka vsetínské výstavy byla zároveň autorkou scénářů edukačních programů i pracovních listů.

Žáci ZŠ Sychrov „vytvářejí“ Zvěřinec v galerii

Zastavení u Albrechta z Valdštejna

V tom vsetínském zámku

Hana Jabůrková

„Malá, ale milá“ je podle slov návštěvníků nová muzejní expozice, která podává základní informace o historii zámeckého objektu a bývalých majitelích vsetínského panství v kostce a interaktivně. Expozice připomíná nejvýznamnější milníky stavebního vývoje zámku a seznamuje návštěvníky s majiteli, kteří se do jeho historie zapsali nejvýrazněji. Navozuje

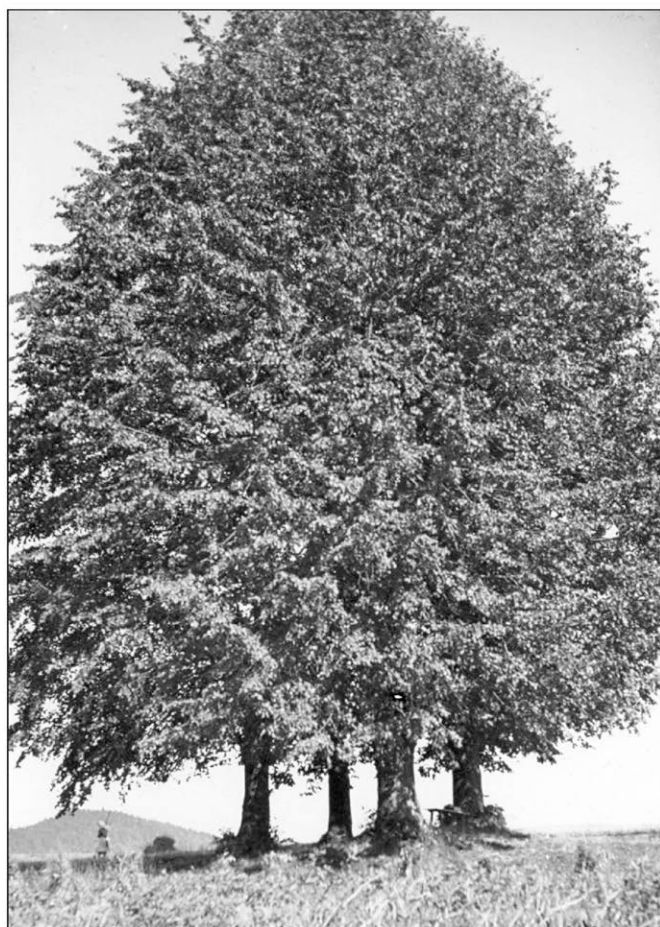

Stromy – pamětníci starých časů

ve fotoarchivu
Muzea regionu Valašsko

připravila Hana Jabůrková

Stromy v příznivých přírodních podmínkách žijí většinou mnohem déle než člověk. Proto nás pomyslně spojují s minulostí, s předchozími generacemi. Svou vznešeností, vitalitou a odolností dodávají sílu a energii všem, kteří je dokážou kolem sebe vnímat. Ať už rostou díky své vlastní houževnatosti a životaschopnosti nebo zásluhou lidí jako poselství příštím pokolením (na poutních místech, na místech odpočinku při práci na poli či pastvinách, nebo na místech určených ke shromažďování, jako připomínka důležité události, jako orientační body v krajině, jako součást životního stylu v parcích a zahradách, i jinde). Stromy jsou zkrátka našimi životními souputníky už od dávnověku. Stejně jako uctíváme své předky, měli bychom si vážit i starých stromů. Rozhodně si zaslouží naši pozornost. Dokladem toho je i výběr historických snímků památných stromů, zachycených objektivem fotografů Valašska.

3

1

2

4

5

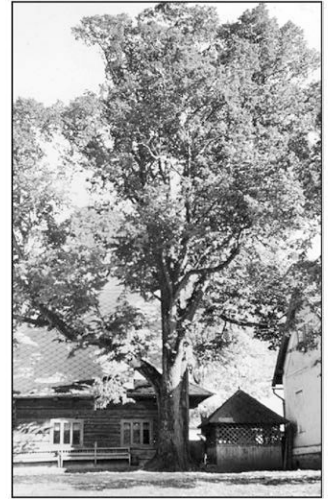
- 1 Klenuté kaštiny – jirovce (*Aesculus hippocastanum* L.) v Byně u Valašského Meziříčí dokázaly nabídnout poutníkům svou energii i pohodu ve stínu rozložitých korun
- 2 Skupina borovic vejmutovek (*Pinus strobus* L.) už dlouho svými léčivými silicemi nečistí vzduch na rekonstruovaném náměstí v Rožnově pod Radhoštěm (Foto Stoklas)
- 3 Medovým nektarem vonící lípy – ochránkyně studánky v Zubří
- 4 Památná skupina lip velkolistých a srdčitých (*Tilia platyphyllos* SCOP. a *Tilia cordata* Miller) na Helštýně shlíží na město Valašské Meziříčí z návrší pravěkého hradiště
- 5 Urostlé jasaný ztepilé (*Fraxinus excelsior* L.) – strážci Soláně u hostince na Čartáku

6

7

8

9

10

11

12

13

- 6 Památná, tzv. poustevníková buková alej na beskydských Pustevnách v r. 1941
- 7 Památné stromy sloužily i k zastavením věřících poutníků – buk lesní s obrázkem světce v Podolí
- 8 Lipa ve dvoře bývalého fojtství v Solanci
- 9 Prastará lípa na Křížnicích v Rožnově p/R (Foto L. Kilinger)
- 10 Osamělý velikán - dub z revíru Vidče – Hradisko (stáří cca 350 let)
- 11 Vznešená staletá jedle na pasece v Malé Lhotě
- 12 Jalovec vysoký 8 m v Lužné - Neratově, 1927 (Foto K. Puszkailer)
- 13 Památkově chráněný tis červený *ITaxus baccata L. I* u Koláčků v Zubří patří k nejstarším stromům na Valašsku (cca 370 let)

Pohled na Hovězí od Sivků. Bezprostřední okolí rekreačních chalup je sečené, svahy jsou ale již zarostlé náletovými dřevinami a proluky mezi mezemi jsou dolesněné smrků. Foto: M. Langer 1994, fotoarchiv MRV

K zalesňování na Valašsku

Jana Tkáčiková, Lukáš Spitzer

Prostředí, krajinu i louku u svého domu vidíme vždy a jen svýma očima. Pamatujeme si, jak okolní kopečky vypadaly, když jsme byli děti. Pamatujeme si, kolik kopretin se za domem dalo během chvíle natrhat či kde byly na túrách nejlepší výhledy. Intuitivně tak máme rádi přesně to své, co jsme kdysi sami zažili. Za jeden lidský život se toho v krajině většinou příliš mnoho stát nestihne – ačkoli změny valašské krajiny za posledních šedesát či i dvacet let zařadily hodně vysokou rychlost a šláply na plyn pokroku a modernizace. Změny probíhaly i dříve, byly však postupné a přirozenější. Pokud bychom se však mohli přesunout v čase a podívat se na okolní kopce nad svým domem očima člověka 19., 18. nebo 17. století, věřím, že bychom svou domovinu vůbec nepoznali.

V České republice jsou místa, kde vypadá krajina takřka stejně posledních několik tisíc let – na Moravě třeba Pálava a mnohá místa Moravské brány. Jiná prochází tak překotnými a rychlými změnami, že při zrychlení běhu filmu připomínají pole – poořu, zasejí, pšenka se zazeleňuje, zežloutne a zase se odhalí hnědá půda. Podobnými rychlými změnami prošla za posledních 500 let valašská krajina.

K valašské krajině dnes neodmyslitelně patří rozsáhlé lesní porosty, převážně smrku, v malé míře buku a dalších dřevin (jedle, javor klen, modřín). Nebylo tomu tak ale vždy. V průběhu staletí se dramaticky měnil poměr lesa, zemědělské či neplodné půdy. Téměř stoprocentní zalesnění smíšenými porosty panovalo pouze před příchodem člověka. Hned poté, co se na Valašsku objevili první osadníci, dochází i k prvnímu nejprve pomalému, posléze hektickému odlesňování. Lesy mizely nejdříve v údolí podél toku Bečvy a jejich přítoků, ale postupem let s houstnoucím osídlením odlesňování zasáhlo i výše položené svahy a hřebeny. Tento stav je spojován s tzv. pasekářskou kolonizací. Kromě pasekářské kolonizace dochází na Vsetínsku od 16. stol. k procesu zvanému valašská kolonizace. Její podstatou bylo využití lesů tehdy většinou listnatých k chovu koz a ovcí. Tato forma salašnictví je jedním z kulturních prvků, který v minulosti propojoval prakticky všechna karpatská pohoří, od Rumunska přes Ukrajinu, Slovensko a Polsko až na Moravu.

Odlesňování dosáhlo maxima v 19. století, kdy izolované lesy produkující dřevo jako stavební surovinu zůstaly pouze na území velkostatků Vsetín, Valašské Meziříčí a Rožnov pod Radhoštěm. Na většině území lesy chyběly a například od řeky Bečvy se táhly dlouhé pastviny se soliterními stromy, jalovci a křovinami až na hřebeny Javorníků či Vsetínských vrchů. Naprosté minimum lesa zůstalo zachováno na pozemcích obcí a drobných majitelů, a to hlavně na místech, kde nebylo možné jinak hospodařit. Nešlo ale o lesy v podobě, kterou známe dnes. Tedy lesy určené výhradně pro produkci dřeva – stejnověkové porosty s dominancí jednoho druhu,

dnes převážně smrku. V minulosti lesy drobných majitelů vypadaly zcela jinak. Byly to tzv. „selské lesy“, ve kterých se upřednostňovala výběrná těžba. Sloužily jako zázemí nezbytné k dobře fungujícímu hospodářství. Byly zdrojem palivového a také stavebního dříví na průběžné opravy a drobné stavby, které hospodářství vyžadovalo. Tyto selské lesy byly velmi druhově bohaté, rostly v nich totiž všechny věkové skupiny dřevin, jak staré, takřka vždy doupné stromy, tak postupně dorůstající pokroucené zmlazení (je až tragikomické, že milovníci přírody říkají a píší již 150 let v případě lesů v zásadě stejné myšlenky a pořád naráží na odpor lesníků a státní správy – v roce 1936 vyšla v Bratislavě publikace o Podkarpatské Rusi, kde ve svém příspěvku prof. A. Malich lituje drastického úbytku strakapoudů bělohřbetých, mandelíků a čápů černých kvůli odstraňování selských lesů a sázení smrkových monokultur. Podobně přímo na Valašsku psal G. A. Řičan v textu, který jsme uveřejnili ve Valašsku, vlastivědné revui 2010, č. 24). Dalším kladem byla pestrost samotných dřevin, vedle buku a jedle zde rostly také javory, habry, smrk i borovice. Každá dřevina má dřevo specifických vlastností, které byly využívány pro odlišné výrobky – na výrobu trámů jedle, na násady k motykám habr, na palivo bukové výmladky atd. Valašská krajina v 19. století byla z našeho pohledu velmi malebná krajina. Přehledná a pestrá, s minimem „temných hustých lesů“, ale naopak s loukami, pastvinami, poličky rozdělenými sítí polních cest a roztroušenými selskými lesíky a remízky. Postrádala negativa současné krajiny míst s hustým osídlením – nebyla fádní a nudná.

Postupné odlesňování, kdy klesal poměr zalesněné půdy ve prospěch půdy zemědělské, trval až do roku 1875. Kolem roku 1860 už zcela upadlo salašnictví v důsledku konkurence laciné australské vlny a také se zavádělo cílené lesní hospodářství. V tomto období docházelo v důsledku rozsáhlého odlesnění v povodí Horní (Vsetínské) Bečvy k velkým až neúnosným škodám povodněmi a splachem půdy. Odlesnění se dotklo i hřebenu a prudkých svahů, které byly vypásány a postupně podléhaly erozi. Není výjimkou najít ve fotoarchívech doklady, které ukazují ve valašské krajině kdysi běžná místa postižená erozí mající podobu vystupujícího podloží, tedy výrazné kamenité stráně, vrcholky hřebínků a hluboce zařezané polní cesty. Všechn materiál byl postupně splaven do údolí. Tam, kde chybí půda, nemůže růst ani tráva ani les a tam, kde chybí zelené porosty, nemůže ani zasakovat dešťová voda. S odlesněním a související erozí půdy byla snížena schopnost krajiny zachytávat dešťové srážky. Voda z přívalových dešťů způsobovala povodně a s nimi spojenou další erozi hlavně v okolí vodních toků. K zlepšení tohoto stavu vedla hlavně cesta urychleného zalesňování především vyplavených pastvin a pastevních lesů.

Krajina i lidé vždy následují státem či vrchností povolené a finančně podporované činnosti. V dobách, kdy neměla vrchnost možnost příjmu z lesa, bylo podporováno klučení a zakládání pasek na úkor lesa. Daně se vybíraly z pastvin a dobytka. V době, kdy je podporováno zalesňování státem, zalesňuje se. K zalesňovacímu obratu dochází na sklonku 19. století, kdy se začala rozvíjet velká zalesňovací akce pro povodí Horní Bečvy, kterou velmi úspěšně organizoval vsetínský lesmistr Bernard. Od roku 1871 dochází k rozsáhlé zalesňovací akci podpořené státem a prováděné pro zlepšení odtokových poměrů a také pro lepší hospodářské využití neplodných půd (paradoxně plodí úředně uznané neplodné půdy nejbohatší a nejpestřejší společenstva rostlin a živočichů – což

Rozsáhlé, mezemi dělené pastviny s roztroušenými stromy a keři. Ještě kolem roku 1930 byl hřeben Vsetínských vrchů takřka v celé délce odlesněn. Postupně byly pastviny opouštěny a zalesňovány, ztrácela se tak pestrost krajiny a výhledy. Pohled na Čertův mlýn a Kněhyni od Soláně - Benešek.

Foto: K. Puzskailer, 1920–1930, fotoarchiv MRV

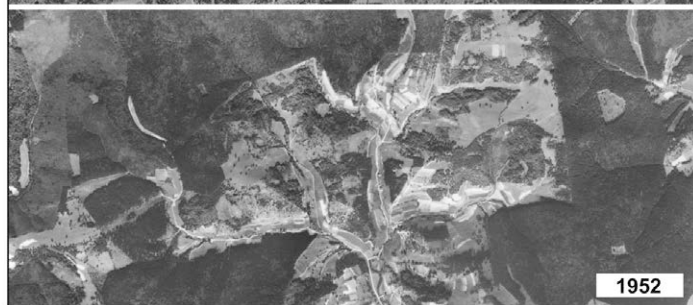

Pohled na Thonetovu továrnu v Halenkově. Vlevo je vidět zalesnění strmého svahu smrkem nevhodné i na pastvu či jinou činnost, vpravo pastviny se soliterními stromy ořezanými na letinu. Foto: K. Puzskailer, 1920–1930, fotoarchiv MRV

bohužel není ekonomicky uznatelný výnos). Velkoplošné exploatační hospodaření spočívající v plošně neregulované těžbě se postupně měnilo na maloplošné pod vlivem zpříšňující se legislativy uvedené v tehdejších lesním zákoně. Zpočátku zalesňovaly hlavně velkostatky (vsetínský, rožnovský a soukromé statky – např. pozemky náležející Thonetům) a poplužní dvory, např. v Halenkově (Silvestr Kazmír, Halenkov 2004).

Jestliže tu bylo v letech 1830 až 1875 převážně velkostatky zalesněno kolem 20 % úhrnu tehdejších nelesních půd, pak do konce 19. století byla díky uvedené organizované akci zalesněna tatáž výměra za poloviční dobu, a to převážně soukromých a obecních nelesních půd. Zalesnění nelesní půdy za posledních zhruba 170 let dosáhlo úctyhodných rozměrů. Tento stav je možné dobře sledovat od doby porážení stabilního katastru v roce 1829. Ale již před tímto datem velkostatek Vsetín provedl zaměření svých výnosných lesů a zároveň byly nelesní pozemky přičleněné k těmto lesům postupně zalesňovány, takže v roce 1829 byla jejich podstatná část již vedena jako les. Tedy dnes na těchto místech už můžeme pozorovat 3. generaci porostů, převážně smrkové výsadby. V roce 1829 výnosové lesy zaujímaly zhruba polovinu dnešní celkové výměry dnešních lesních pozemků. Byly to převážně lesy velkostatků, jen 10 % představovaly lesy drobných majitelů a obcí. Náklad za zalesňovací materiál, který hradily společně státní a zemská správa, činil v průměru na 1 ha 72 Kč (sazenice pocházely v počátku ze školek u Vsetína). Mnohé statky zalesněním řešily i své finanční problémy, např. již zmíněná firma Thonet, která si zalesněním vzdálených pastvin chtěla zajistit dlouhodobé příjmy z prodeje dřeva a dodávky do svých závodů.

K dalšímu, ještě intenzivnějšímu postupu při tomto zalesňování přispělo zejména vydání zákona o zalesňování povodí Horní Bečvy z 12.10.1896 č.j. LG BZ M 52 ex 1897, který obsahoval v § 1 ustanovení o zalesňování nevýnosných ploch jako jedno z opatření proti zvětšujícím se záplavám v dolních polohách. „Ku srážkovému obvodu Vsetínské řeky Bečvy náležející lesní půda, pastviska a neplodné plochy, po případě též pozemky hospodářské v politických okresích Valašsko-Meziříčském, Uhersko-Brodském a Holešovském, které se hodí k tomu, aby, jsouce stále jako lesy spravovány, zamezily přirostění elementárních a obecně škodlivých nesnázi v obvodu horní (Vsetínské) řeky Bečvy, po případě, aby nesnáze ty umírnily, budtež, pokud možno, aniž se tím ohrozí hlavní způsob hospodářství, provozovaného dotýcnými majetníky nebo třetími osobami, kterým přísluší právo k těmto pozemnostem, dle ustanovení tohoto zákona ponenáhlu zalesněny.“ Podpora pro zalesňování byla z dnešního hlediska velkolepá, zdarma byl poskytnut materiál na zalesnění nebo zafungovala obdoba dnešních finančních dotací. „Dále se komisi bezplatně budou přenechávati k zalesňování potřebné sazenice z lesních školek moravských státem neb zemí Moravskou vydržovaných nebo podporovaných, pokud stačí zásoba pokaždě ku vydání určená.“ „Obcím, které zakoupivše parcely pozemků dle §7 k zalesnění určené se zavázou, tyto parcely zalesniti ve lhůtě zalesňovací komisi ustanovené, může se již k tomuto zakoupení dáti podpora z fondu zalesňovacího.“ K zalesnění byly určeny přednostně plochy nejvíce ohrožené erozí. „Při určování těchto pozemků budtež k zalesnění vyhlédnuty zejména vrchy hor, příkré stráně a ony plochy, které zvláště jsou způsobitelné k tomu, aby bystřinám umožňovaly odnášení štěrku.“ Plochy zalesněné díky tomuto zákonu byly dále evidovány a spravovány jako les. „Všecky parcely, které

Srovnání zalesněnosti a typu lesů mezi léty 1952 a 2005. Letecké snímky konce údolí Halenkov - Lušová ukazují rozsáhlé, asi 50 let staré lesní porosty v rozích snímků – zalesnění z první vlny na konci 19. století. Dobře odlišitelné jsou ostré lineární hrany lesa. Do roku 2005 došlo pak k zalesnění hřebenových pastvin a nakonec i luk v údolí na svazích. (Zdroj GEODIS Brno)

Pole a louky, které naši předkové pracně vydobýli na úkor lesa, jsou dnes zalesňovány nebo samovolně zarůstají náletem. Malebné dřevěnice často slouží už jen jako rekreační chaty. Hůře dostupné usedlosti na samotách se v lepším případě stávají také rekreačními chatami. Část jich ale podlehne zkáze a s nimi i malebné okolí tvořené loukami a pastvinami, které se změní na les. Hovězí, údolí Suška, osada U Maršálů. Foto: J. Tkáčiková, 10. 7. 2008

k zalesnění byly ustanoveny, budtež do zvláštního katastru zaneseny, ... a pak na dále jako lesy spravovány podle ustanovení lesního zákona.... Podobně budtež všechny pozemky v obvodu Vsetínské Bečvy, které od r. 1878 s podporou z prostředků státních a zemských byly zalesňovány, do zvláštního katastru zaneseny a i na dále jako lesy spravovány podle ustanovení lesního zákona v té které době platného.“

Pro plnění tohoto úkolu byla již roku 1879 zřízena lesní školka ve Vsetíně, z níž se občanům každé obce dostalo za nepatrný poplatek sazenic, kolik jich potřebovaly. Toto zalesňování se provádělo převážně smrkem. Výsadba listnáčů byla nepatrná. Částečně smíšené porosty vznikaly spontánně na vklelných plochách pastvin do lesů z okrajových náletů jedle, buku a ostatních listnáčů (javor klen, habr, jilm). Při zalesňování byl upřednostňován smrk, problémem je, že do té doby to byla na Valašsku jen zřídka rostoucí dřevina, spíše jako příměs v selských lesích. Nebylo možné rychle tyto smrky namnožit, a tak se používalo nepůvodní osivo.

V období do 1. poloviny 19. století převládalo na Valašsku zalesňování za používání sije, tedy ekonomicky nevýhodného výsevu místního osiva pro velkou spotřebu semene. Zalesňovalo se především semenem jedle a listnáči (buk, habr, javor). Toto osivo se získávalo sběrem nebo výkupem od místních sběračů, bylo to tedy osivo místní provenience. Se vzrůstající snahou o rychlejší a hlavně velkoplošnější zalesňování a zároveň s protežováním smrku coby hlavní dřeviny začalo být osivo nakupováno od semenářských firem zřejmě z předhůří Jeseníků nebo ze severní části Beskyd od lesního úřadu Ostravice. Také modřiny byly

Zalesňování pastvin smrkem je dobře viditelné na tomto leteckém snímku údolí Nový Hrozenkov-Babínek. Kromě drobného bukového selského lesa v pravém horním rohu snímku jsou všechny tmavé, ostře ohraničené porosty vysázené monokulturální smrčiny. (Zdroj GEODIS Brno)

Opuštěním pastvin a poliček na mezích došlo většinou k jejich zarostení náletem či přímému zalesnění. Na tomto leteckém snímku z údolí Nový Hrozenkov-Břežítá je dobře vidět obojí. Světlejší linie porostů keřů a stromů na bývalých mezích vzniklé z náletu jsou v středu pravé poloviny snímku nedolesněné a ponechané svému vývoji. V pravém dolním rohu jsou již bývalé meze kompletně zalesněny smrky a zbyly z nich jen světlé pruhy listnatých dřevin ve smrkovém lese. (Zdroj GEODIS Brno)

pěstovány z osiva pocházejícího z Jeseníků. Jisté je, že semena smrku a borovice byla nakupována, ale určitě přesně jejich původ je dnes také kvůli chybějícím archivním dokladům téměř nemožné. U jedle a buku a ostatních listnáčů se zalesňování provádělo převážně přirozenou cestou, z velké části ze spontánního náletu. Při jejich částečné umělé obnově bylo nadále používáno místní osivo.

Za další 45leté období v letech 1900 až 1945 bylo zalesněno až 50 % dnešní rozlohy bývalých nelesních půd a v letech 1946 až 1979 (za 34 let) už jen necelých 10 % těchto půd. Dnes trend zalesňování nadále pokračuje. Po roce 1990 řada drobných vlastníků získala zpět pozemky v restitucích a vzhledem k tomu, že drobné chovatelství na Valašsku téměř ustalo, lákavým řešením, jak naložit s nevyužitou zemědělskou půdou, je právě její přeměna na les. Problémem je i fakt, že zalesněné parcely postupně pohlcují i své okolí náletem, zástinem a znemožněním jiného hospodaření. Vklíněné loučky do okolních vzrůstajících lesů se stávají neproduktivními a odkázány stát se také lesní půdou.

Oficiální statistiky vykazují neustále vzrůstající podíl lesní půdy, která je vedena v katastrech. Skutečné množství a pokryvnost lesa je na Valašsku ale ještě daleko vyšší, než se udává. Je možné odhadnout, že je nutno k oficiální výměře lesa ještě připočítat dalších asi 10 %. Lesy totiž rostou i na dlouhodobě neudržované neplodné půdě a zanedbaných či nelegálně zalesněných trvalých travních porostech. Vlastníci většinou nepřepíší své pozemky na les, a tak se Valašsko navenek úředníkům

z Prahy stále tváří jako sice lesnatý kraj, ale pořád s podstatným podílem orné půdy a luk. Tak tomu bylo ale bohužel naposledy někdy v roce 1950. V současnosti jsme svědky poslední fáze zalesňování, která postupně zasáhla od hůře přístupných hřebenu až do nejnižších údolních poloh k samotné řece Bečvě a zaplňuje poslední luční enklávy. Valašsko se pomalu ubírá cestou postupného zalesnění, kdy bude na první pohled připomínat spíše dnešní Jeseníky či Šumavu a květnaté louky s orchidejemi, pasoucí se ovečky a malebné výhledy budeme obdivovat jen na starých fotografiích ve fotoarchívech.

Valašsko doby portášů a zbojníků – Makedonská současnost.

Návštěva Makedonie zasáhne staromilce valašské krajiny na velmi citlivém bodě. Kopečky jsou sice trochu strmější a skalnatější, ale svou celkovou tvář se velmi blíží té, co známe z domova. Té valašské. Není divu, jedná se o stejné pohoří – Karpaty, stejnou zemědělskou činnost – pastvu ovcí a malá polička, na svazích s ořezávanými stromy a pasenými selskými lesíky. Je to prostě unikátní výlet do Valašska 18. století. Rozsáhlé pastviny, eroze, solitérní stromy a selské lesy ve vyšších polohách a strmějších svazích – to už na Valašsku dnešní doby nenajdeme. Makedonci začátku 21. století tak řeší stejné problémy jako Valaši konce 18. století. Chovy ovcí upadají, krajina zarůstá, lidé utíkají do měst a emigrují za lepším životem do zahraničí. Cílené zalesňování jehličnany (finančně motivované ze strany státu ze stejných příčin jako u nás, jen zpožděné o 150 let) bylo započato až na sklonku 20. století, brzy bylo však zastaveno – došly peníze. Navíc nedošlo ani k výchově zasazených porostů, takže kmeny nahusto nasázených boroviček navzájem srostly a propletly se do neprůchodné hradby stromů. Jinak se zde za posledních 200 let prakticky v péči a obhospodařování krajiny nic nezměnilo (jistě, Makedonci mají na vývoj své země a krajiny jiný názor, z pohledu Čecha byly ale změny v Makedonii tak pomalé a nezásadní, že vlastně ani nebyly). Proto zde na rozdíl od situace u nás můžeme studovat a obdivovat krajinu a její život zakonzervovanou a nezměněnou po mnoho set či i tisíc let. Naplno se zde projevila tolikrát omílaná pravda současné ekologie – největším zabijákem přírody je bohatý stát.

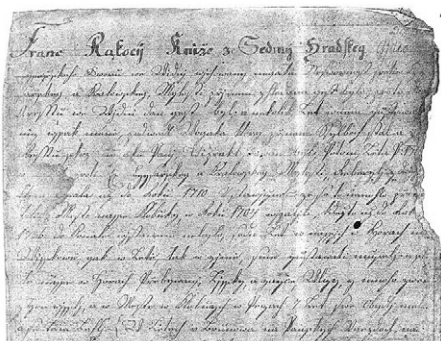

Krajina současné Makedonie velmi připomíná staré fotografie a kresby Valašska z 18.–19. století. Dobře jsou vidět pokusy o zalesnění borovicemi z 80. let 20. století, pomocnou ruku přiložili i českoslovenští lesní inženýři. Foto: J. Beneš, květen 2010

Okolí staré obce Vitolišče, střední Makedonie. Dosud činná krajina s poličky a pastvinami, samostatně stojícími stromy stínícími odpočívající dobytek a polní cesty kopírující přirozeně členitý terén. Foto: J. Beneš, květen 2010

Od všického brodku ...

Z jednoho z nejstarších opisů památky o kuruckých vojnách (rukopis A)

K autorství tzv. Památky o kuruckých vojnách

Petr Odehnal

Paměti a kronik z dob Rákóczyho povstání není na východní Moravě mnoho, pro jižní Valašsko pak je tzv. „Památka o kuruckých vojnách“ zcela ojedinělou záležitostí.¹ Text, někdy také zvaný „Kráčalíkova kronika“, bývá historiky s oblibou citován. „Město naše Klobouky r. 1704 vypálili, kdežto až do roku 1736 dokonale vystavěno nebylo. 7 let v našich horách na Vyškově jak v létě, tak v zimě jsme zůstávali a skrz to naše v horách přebývání lišky, zajíce a vlci z hor vyšli a v městě Kloboucích v pecích 7 let sami obydlí měli a se lehli...“

Když jsem psal o tomto prameni před lety, zůstal jsem na konstatování, že autorem textu byl muž, který počátkem 18. století studoval na hradištském jezuitském gymnáziu (svědčí pro to nejen autorova vzdělanost, ale také zmínka v textu: „Ty [miněno rýny v Hradišti] sem sám u františkánského kostela ležeti vidál.“). Pocházel z Klobouk, v době uherského povstání pobýval určitý čas na brumovském hradě („město naše Klobouky“, „z našich Klobouk 20 mužů sme mosel[i] dáti“, „my, susedi, kteří sme na zámku bydleli“). Paměti věci minulých přikládal velký význam, nicméně text „paměti“ zapsal až s odstupem let: „Mnoho jiných příběhů by bylo zapotřebí zaznamenat, ale jsme času neměli.“

Text byl napsán po roce 1736 (viz nejen výše uvedenou citaci, kronikář píše například také o válce let 1732-1736, toto časové ohraničení je v jeho textu výslovně uvedeno), druhé upřesnění datace původního rukopisu nám dává zmínka o klobouckém rodákově Janu Trchalíkovi, který „jest nynější V. P. d.[ěkan] brodský“: Trchalík zemřel 10. října 1739.² „Památka“ tedy byla sepsána někdy v letech 1737-1739.

Lze se dopátrat, kdo byl oním pamětníkem? Mozaika těchto a několika dalších informací se mi – k mému překvapení – utřídila v konkrétní obraz! Domnívám se, že autorem textu byl s největší pravděpodobností Jan Josef Šomaník.

Jan Josef Šomaník se narodil v Kloboukách někdy kolem roku 1682. Po studii působil v letech 1715-1716 jako kaplan v Uherském Brodě.³ Z dalších deseti let mi zprávy o něm chybějí, od 16. února 1726 ovšem působil jako farář v Pozlovicích.⁴ Toto beneficium pozbyl z trestu, k červenci 1733 „musel“ odejít do nového působiště – do Újezda (v Pozlovicích ho nahradil dosavadní újezdský farář Jan Minikati).⁵ V dubnu 1743 ovšem „ztratil“ i toto obročí⁶ a uchýlil se do rodného města,⁷ kde do konce roku 1744 působil jako kooperátor. Zemřel dne 22. února 1750 ve věku 68 let, v kloboucké matrice zemřelých je jmenován jako „paroch. augesdensis“.⁸

V době, kdy byla kronika sepsána, působil Šomaník v Újezdě. Jsem ostatně přesvědčen, že v pojmenování „Kráčalíkova kronika“ se odráží skutečnost, že u Kráčalíků v Újezdě byl opatrován jeden z opisů Šomanikova textu. – Doplňme na tomto místě, že počátkem 19. století se Kráčalici objevují i v Kloboukách, v Brumovské ulici: k roku 1828 je na čp. 4 psán Jan Kráčalík a na čp. 266 Josef Kráčalík.⁹ V závěru jednoho z opisů „paměti“ čteme: „Toto se vypsal v roku 1852 dně 6. ledna od Jozefa Kráčalika, 71 r. starý byl.“ Když v roce 1878 vydával učitel Antonín Ugwitz vůbec první (a na dlouhou dobu také poslední) knížечku o dějinách Klobouk, byla mu tato kronika jedním z nejceněnějších zdrojů; za jejího autora výslovně označil „děda nynějšího Kráčelíka v brumovské ulici bydlícího“.¹⁰

V jednom z dochovaných a neautentičtějších opisů „kroniky“ (označil jsem ho jako rukopis A) je o Újezdě dokonce řeč, což je poměrně výjimečné, neboť není mnoho obcí z brumovského panství, které by takto byly v textu připomenuty: „Tak kuruci činili, koho jen dostat mohli. Jen jedné ženě ve Vysokém Poli život darovali, ale jí čepec na samé kúsky posekali, nebo její dva synové těm kurucům dva koně vzali a na nich do hor utekli a své životy obhájili. V A[újezdu malú škodu podělali, nebo oni k horám neradi šli.“ Nikoli nepodstatné také je, že mezi několika málo případy o událostech po roce 1710 (mor 1715, dražota 1719, vichřice 1731 a válka s Francií a Španělskem v polovině 30. let) čteme v „paměti“ v souvislosti s vichřicí o Šomaníkově tehdejší působišti – Pozlovicích: „Léta Páně 1731 bylo se takové povětrí strhlo tak, že domy kácelo, střechy strhlo, věžu v Pozlovicích zhodilo, stromy vyvracelo, a tak veliké škody podělalo. V městě v Hradišti byly dvě rýny, 15 sáhů každá zdýli, ty sem sám v Hradišti vidál u františkánského kláštera ležely, ty rýny to povětrí zdvihlo a

až podnes se neví, kde jich zaneslo. Lidi s polá na pole přenášalo, které v poloch zastihlo. Takový trest Boží byl.“ A koneckonců, v roce oné morové epidemie, kdy kronikář jmenuje ve svém textu Uherský Brod, Hradiště a Vyškov, v roce 1715, působil Šomaník jako kaplan v prvním jmenovaném místě.

Třebaže jsou na Šomaníkův charakter vržené jisté stíny, sepsáním Památky o kuruckých vojnách si zajistil věčnou (byť na dlouhou dobu utajenou) slávu. Ujme se pro jeho záslužný spis v budoucnu pojmenování „Šomanikova kronika“?

POZNÁMKY

1 Poprvé jsem se tímto pramenem zabýval ve studii Odehnal, P. – Šimonů, A.: Památky o kuruckých vojnách. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 4, 2003, s. 4-17. Součástí studie je mimo jiné také edice tří rukopisů „pamětek o kuruckých vojnách“. Nyní předkládaný článek je rozšířenou verzí pasáže, která je součástí textu napsaných pro chystanou monografii o obci Újezd u Valašských Klobouk (vyd. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, red. Z. Fišer).

2 Srovnej například Odehnal, P.: O Mikuláši Trchalíkovi, rodiči lačnovském. In: Valašsko 24, 2010/1, s. 10.

3 Zemek, P.: Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolictví v Uherském Brodě. Křesťanská víra v proměnách času. Uherský Brod 2006, s. 439.

4 MZA Brno, f. E 67 Matriky, i. č. 4538, f. 201b. V Pozlovicích na faře nebyl Šomaník prvním Klobučanem: od roku 1679 zde působil až do své smrti 10. května 1692 Mikuláš Norbert Hřebavík a od 1. ledna 1706 pak také až do své smrti 2. listopadu 1725 Tobiáš Kotásek.

5 Wolný, G.: Kirchlische Topographie von Mähren, I/III. Brno 1859, s. 368 a 404. - Matýsek, F.: Z dějin farnosti Valašské Klobouky. Strojopis, Vlachovice 1965, přepsaný roku 1987 B. Havlíčkem. Městské muzeum Valašské Klobouky, Archiv, K 57, s. 47. - Matýsek, F.: Přehled dějin farnosti Újezd (u Vizovic), (u Val. Klobouk). Strojopis, Vlachovice 1965, přepsaný roku 1987 B. Havlíčkem. Městské muzeum Valašské Klobouky, Archiv, K 57, s. 10.

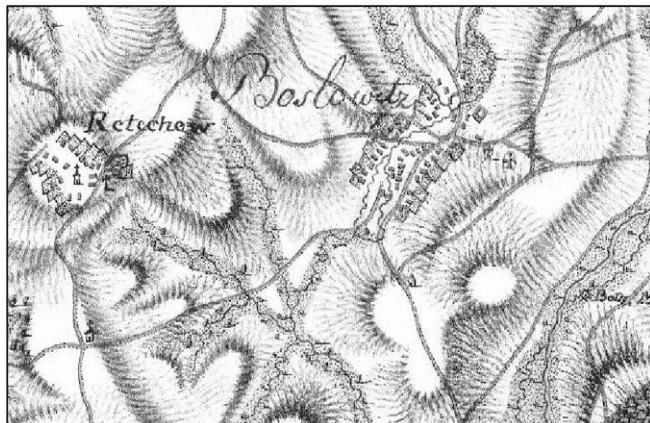
6 Wolný, G.: Kirchlische Topographie von Mähren, III, s. 368.

7 Když se roku 1739 oženil Tobiáš Pechanec se Zuzanou Ondřejíkovou, byl také na Tobiáše a jeho ženu přepsán otcovský dům, přesněji řečeno – Jan Pechanec dům synovi prodal, a to za 150 zlr., které „pan farář ujezdský, Joannes Josef Šomaník“ zaplatil. Mezi „dědici vůle pana faráře“, jimž bylo oněch 150 zlatých určených, dostala největší díl právě Zuzana, a to 60 zlr. „za službu její“, po 30 zlatých pak měla Zuzana vyplatit Kateřině Ondřejíkové a Dorotě, zbytek náležel „sestrám pak pana faráře, Susaně Ondřejíkové 10 zlr., Dorotě Michalové 10 zlr., Kateřině Buršové 10 zlr.“. Státní okresní archiv ve Zlíně, f. Archiv města Valašské Klobouky, i. č. 37, ff. 202b-203b.

8 MZA Brno, f. E 67 Matriky, i. č. 7566.

9 MZA Brno, f. D 9 Indikační skici, i. č. 2798, k. 668.

10 Ugwitz, A.: Mistopis a dějiny města Valašských Klobouk. Kroměříž 1878, s. 24.

Pozlovice na tzv. prvním vojenském mapování, 60. léta 18. století.

Nemocnice ve Vsetíně s kaplí postavena v r. 1911
fotoarchiv MRV, Vsetín

Jedna téměř zapomenutá kapitola z historie vsetínské nemocniční kaple

Václav Popelka

Někdy kolem roku 1955 bylo rozhodnuto odstranit nemocniční kapli, která dosud stojí v areálu vsetínské nemocnice. Moje matka, dětská sestra Aloisie Popelková spolu s paní, které říkali křestním jménem Andělka a která pracovala jako pomocná síla, šly prosit na vedení nemocnice, aby od zbourání kapličky bylo upuštěno. Dosáhly alespoň toho, že kaple zůstala sloužit jako sklad Civilní obrany. Její interiér a exteriér však musel být změněn tak, aby nebylo poznat, že se jedná o původně sakrální stavbu. Zejména musela být odstraněna věž a velký venkovní kříž. Farní úřad musel odstranit zvon, odstěhovat oltář a lavice.

Matka denně ke kapli docházela a sledovala postupnou likvidaci. Při jedné z návštěv od dělníků zjistila, že má být rozbít vitráž za hlavním oltářem s vyobrazením sv. Růženy a také ze zdi vysekána plastická křížová cesta. Vedle kaple stával malý skleník, kde pracoval nemocniční zahradník. Matka si mu postěžovala a řekla, že jde na vedení nemocnice pokusit se situaci nějak zachránit. Zahradník, pan Měrka z Hovězí (vyznáním evangelík) se ihned rozhodl. Řekl, „To jdu s vámi“, a šli orodovat za zachování okna a křížové cesty. Kupodivu uspěli, vitráž musela být překryta a na každé zastavení křížové cesty byla instalována deska z hobry. Tak dokázali řadoví zaměstnanci nemocnice zachovat tyto památky. To, že riskovali v té době existenci, moc v úvahu asi nebrali. Také bylo jisté štěstí, že ve vedení nemocnice byli chápaví lidé.

Po letech, když matka zemřela, a po obnovení kaple byl jsem vyzván, zda bych nechtěl, aby někde na kapličce byla umístěna malá pamětní deska se jmény těch, kteří se nebáli a o její zachování se zasloužili. Nepokládal jsem za nutné nějak naši rodinu zviditelňovat. Věc usnula. Nyní po vyzvání, aby vše nepadlo v zapomnění, napsal jsem tyto řádky.

Vše vím od matky. Mnohokrát mne ke kapli vodila (chodila za sakristií na voňavé fialky) a mnohokrát mi celou historii vyprávěla. Vždy dodala, že v rozhodnutí jít bránit kapli na vedení nemocnice jí pomohl muž, kterého znala jako komunistu, ale velmi slušného člověka. Ten byl v té době sám hospitalizován v nemocnici a posteskl si, že „v tomto krušném prostředí zmizí poslední oáza civilního světa, že on sám by kapli zachoval, prý během dne tam dochází kde kdo, komu je těžko!“

Také mi po úmrtí matky sdělil tehdejší pan děkan Sedláček, že je matka uvedena ve farní kronice jako dětská sestra, která sama pokřtila děti, které umíraly a křest církevní by se nestihl. Dělal to i zmíněná paní Andělka a těch dětí mělo být za ta léta kolem stovky.

To je už ale docela jiná kapitola!

Aloisie Popelková (2. 5. 1920 – 29. 5. 1997), dětská zdravotní sestra ve vsetínské nemocnici
archiv autora článku

Půldruhého století stará historie rožnovského domu čp. 204 v Palackého ulici

Richard Sobotka

V někdejší Frenštátské ulici (dnes ulice Palackého) stojí velký dům „z dobré materie“, číslo popisné 204. Právě v letošním roce si připomíná 155 let své existence. Solidní, pěkný a prostorný dům byl postaven roku 1856 tehdeším rožnovským ranhojičem Josefem Stefanem. Po jeho smrti v roce 1894 připadl dům sirotkům. Tehdy v něm byl umístěn telegrafní úřad. V téže době si právě v tomto domě pronajala provozní místnosti pletářská firma Leo Brill Co. První malou pletářskou provozovnu však tato firma zřídila v tehdy samostatné obci Tylovice v domku číslo 5 Na kopci. Někdejší Stefanův dům tak má určitou spojitost se zaváděním pletářské výroby v Rožnově pod Radhoštěm.

Firma Leo Brill Co. umístila do domu čp. 204 písařnu, sklad příze a sklad hotových výrobků. Pracovalo tam 12-20 dělnic. I když se čtyři ruční pletací stroje, které byly v domě rovněž umístěny, používaly jen k zaučování domácích dělníků, navíc dům stál tehdy o samotě, přesto dal Živnostenský inspektorát v Opavě rožnovskou četnickou stanicí prošetřit, jak mnoho pletářský provoz rušivě zasahuje do okolí. V těch letech vrcholila v Rožnově éra klimatického lázeňství a městský úřad měl větší zájem na hladkém chodu lázní a spokojenosti lázeňské klientely, než na provozu nepatrné pletářské dílničky.

Četnická stanice tehdy zaznamenala do hlášení, že zařízení pletárny vydává jen nepatrný hluk. I tak Živnostenský inspektorát v Opavě přikázal firmě vyhotovit pracovní řád a mimo další nařídil, aby všichni dělníci byli pojištěni proti úrazu u Úrazové pojišťovny pro Moravu a Slezsko v Brně. To ovšem firma odmítla slovy: „...My v domě žádné stroje nebo aparáty nemáme, které by ohrožovaly životy dělníků.“

Stroje, jež jsou všechny mimo dům, jsou ruční a nemohou v žádném případě přivodit úraz. Všichni dělníci jsou podle zákona u nemocenské pokladny přihlášení...“ Zpočátku byla většina výroby prováděna domácími dělníky na ručních pletacích strojích, těch bylo časem na šest set. Firma Leo Brill nepřišla na Rožnovsko s pletářským průmyslem jako první. Už v roce 1888 zřídil Albert Reiser, majitel pletářské továrny v Klokočově, pobočku v Rožnově v domě č. 293 Pod Skalkou. V roce 1895 pak tato firma koupila v Tylovicích dům č. 77 a postavila na jeho místě pletářskou továrnu. Ta byla v provozu až do roku 1932, kdy v důsledku celosvětové krize provoz ukončila a už nikdy později ho neobnovila (v současnosti je v budově umístěna mateřská škola).

Firma Leo Brill Co. se chtěla dohodnout s firmou Reiser na využití domu č. 293 Pod Skalkou, zmodernizovat ho a přemístit tam svůj provoz z Tylovic. Nakonec od těchto plánů upustila, zakoupila pozemky v dnešní Bezručově ulici a postavila tam továrnu novou.

Vznik firmy Leo Brill Co. v Rožnově je připisován roku 1889. V roce 1900 byla dokončena stavba nové textilní továrny. Firma měla název: Leo Brill & Co. Mechanische Strickerei und Wirkwarenfabrik Rožnau, Mähren (Leo Brill a spol., mechanická pletárna a stávková továrna v Rožnově pod Radhoštěm, Morava). Sídlo vedení firmy zůstalo ve Vídni. V roce 2009 si tak historie textilní továrny v Rožnově pod Radhoštěm Leo Brill Co. (později MOP, pak LOANA) připomněla už 110 let své existence.

Ale zpět k domu č. 204 v Palackého ulici. Jak dlouho měla firma Leo Brill Co. v tomto domě svůj provoz není přesně známo. V poválečném období, ale zejména při znárodnění po roce 1948, byla v domě č. 204 krejčovská dílna. Později dům získala rodina Plesníková. V roce 1967 se právě sem přistěhoval do Rožnova za rodiče Čestmír Plesník, který se vyučil zámečnickému řemeslu u Jihočeských dřevařských závodů v Soběslavi. Celkem 25 let pracoval v místním Komunálním podniku jako zámečnický. Po zániku Komunálu v roce 1992 provozoval v domě svou zámečnickou dílnu.

Solidní, pěkný a prostorný dům čp. 204 někdejšího rožnovského ranhojiče Josefa Stefana si i po 155 letech uchoval svou původní podobu. Jen místo, kde stojí, kdysi už na periferii města, se v současnosti octlo v centru Rožnova pod Radhoštěm.

LITERATURA

Baletka Ladislav: 100 let pletářského průmyslu v Rožnově pod Radhoštěm 1889-1889, Vydal Státní podnik Loana – pletárny Rožnov pod Radhoštěm, 1989

Dům čp. 204 v Palackého ulici archiv autora článku

Rytiř Josef z Wachtelrů

fotoarchiv MRV

Vsetínský zámecký park v historických proměnách

Hana Jabůrková

Vsetínský zámek za čtyři sta let své existence doznal nejedné proměny. V souvislosti s příchodem nových majitelů docházelo i k nejrušnějším přestavbám, přístavbám a úpravám exteriéru i vnitřní dispozice budovy. Střídající se vlastníci zámku upravovali své sídlo nejen k obrazu svému, ale především doby, v níž žili, a v neposlední řadě i s ohledem ke stavu rodinné pokladny.

Nejinak tomu bylo i za posledního šlechtického majitele zámku – pana rytíře Josefa z Wachtelrů (1793 – 1879), který získal vsetínské panství v roce 1828 na základě sňatku s nevlastní dcerou hraběte Štěpána Illésházyho Sidonií Scharffovou. Do Vsetína se pak s rodinou přistěhoval v roce 1832. Jeho podnikatelské aktivity v průběhu 2. čtvrtiny 19. stol. (ve Vsetíně do r.1857) významně proměnily tvář města, zámku i jeho bezprostředního okolí.

Kromě postavení panského mlýna a cukrovaru uvažoval Wachtler i o zřízení vysoké pece v Semetíně. Výzkumy v letech 1837 – 1838 však ukázaly na nedostatečné místní zdroje železné rudy. Nový majitel na svém panství zřizoval pily, cihelny, salajkárny, ve Vsetíně i přádelnu; zkoušel pěstovat chmel a cukrovou řepu, pečoval o zušlechťování chovných plemen ovcí. V době epidemie cholery dal přeměnit panský šenk v nové budově pro panské úřednictvo (dnes známé jako Maštaliska) na nemocnici pro postižené cholerou. Původní myšlenku svého předchůdce a tchána hraběte Štěpána z Illésházy vybudovat novou obec Štěpánov, kam by se přestěhovala část obyvatel z hustě zalidněného Horního města, uskutečnil výstavbou Štěpánské ulice. Našly zde nový domov rodiny 33 vsetínských řemeslníků. Samostatnou obcí se tato kolonie nikdy nestala.

O velkorysém způsobu bydlení Josefa z Wachtelrů však dodnes svědčí podoba jeho sídla. Představám vysoké úrovně společenské-

ho života v Prešpurku (Bratislavě) tehdy notně zchátralý vsetínský zámek příliš neodpovídal. Šindelová střecha byla porostlá mechem, malá okna nedostatečně prosvěťovala obytné i reprezentační místnosti, v nichž se podle dobových svědků často scházela veselá společnost. Ač zadlužen, neváhal si nový vsetínský pán znovu vypůjčit a zámek proměnit v moderní šlechtické sídlo s odpovídajícím komfortem.

K úpravám budovy ve stylu klasicismu v letech 1833 – 1834 patřilo později (v r. 1846) i významné přeložení hlavního vchodu z náměstí do nově založené, tzv. květinové zahrady pod jižním křídlem zámku. Na základě projektu z r. 1833 dal majitel zámku proti zájmu obce ohradit zdi i dříve veřejné prostranství s cestou mezi kostelem a zámkem. Ta sloužila už za jeho předchůdců, Illésházyů, jako spojnice Horního města se starým hřbitovem. Byla lemována, stejně jako dnes, lipami a nad ní stály řeznické krámy a domek vrchnostenského ranhojiče. Počátkem 19. stol. zde také prodávali své zboží hrncíři. Spor mezi měšťany s panstvem skončil nakonec ve prospěch vrchnosti. Založením parku a vysazením vzácných stromů se vyřešil i neutěšený stav dosud nevydlážděného a znečištěného prostranství. Navíc byla měšťanům při úpravách panské zahrady a parku poskytnuta možnost výdědku v letech neúrody, hladu a cholery. Pozemek parku byl tehdy rozšířen až k Bečvě, jejíž břehy byly spojeny lávkou. Zdi ohrazený park se stal soukromým pozemkem, kam byl z důvodu většího soukromí a bezpečí zámeckých pánů přeložen i hlavní zámecký vchod s velkým balkonem neseným kamennými sloupy. Sloupy s tzv. dórskými hlavicemi, zhotovené v kamenolomu v Růždce, byly použity i u přístavby původního vchodu z náměstí a uvnitř zámku při stavbě centrálního schodiště. Zbylé sloupy i jejich fragmenty pak posloužily k úpravě umělé romantické zříceniny „antického chrámu“ v zámeckém parku.

Zámecký park od doby svého založení zůstal pro veřejnost nepřístupný i za dalších majitelů zámku po celou 2. polovinu 19. stol. a 1.

pol. 20. stol. Teprve v roce 1948 na základě zákona o revizi 1. pozemkové reformy získalo park (včetně dolní Panské zahrady) město Vsetín. Zatímco dolní část parku u Bečvy byla u příležitosti výstavy „Valašsko v práci“ v r. 1949 částečně upravena a zmodernizována, zámecká část zůstala až do počátku 70. let 20. stol. obehnaná původní zdi a zastavěna nevzhlednými vojenskými objekty – garážemi. Teprve s generální opravou zámku, jeho přerodem v „chrám múz“ a slavnostním předáním občanům města v r. 1975 byl konečně zrehabilitován v zónu oddechu i přilehlý zámecký park přibližně do dnešní podoby.

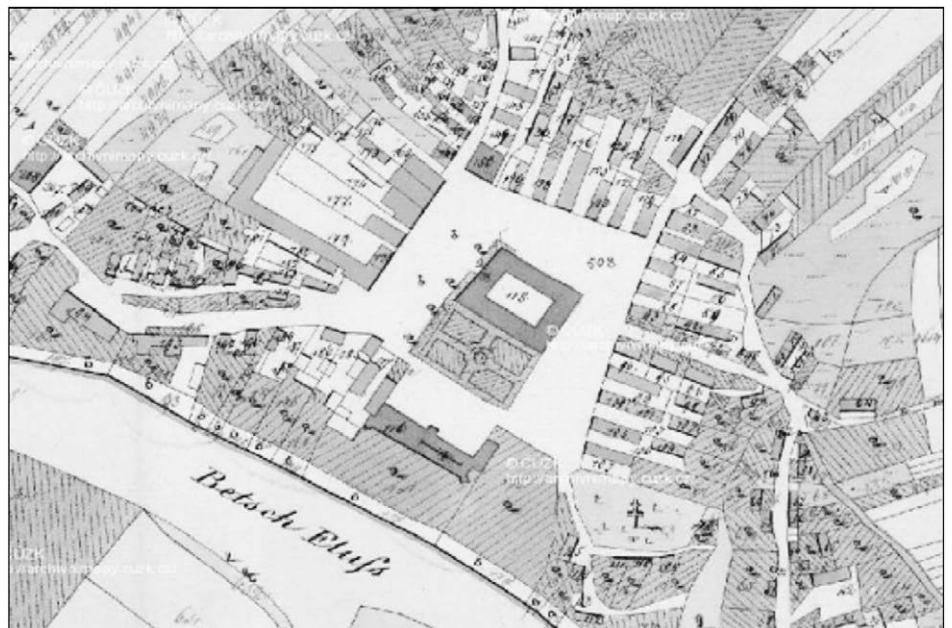
PRAMENY A LITERATURA

Kolektiv autorů: Okres vsetínský. Obraz přírodní, kulturní a hospodářský. Vsetín, Okresní Sovovo museum 1941, 4. sešit

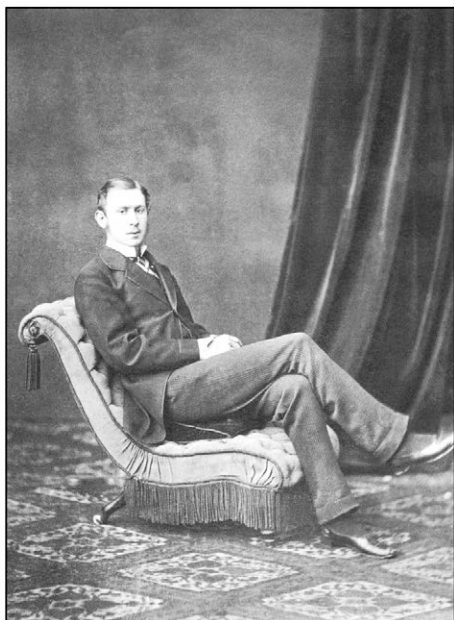
Pavlik, Richard: Kronika města Vsetína. Vsetín 1960
Fernand, Wilhelm: Kronika vsetínského panství, jeho obyvatel a majitelů (v překladu R. Pavlika). Vsetín 1895
Klvač, Jaroslav: Něco k péči o památky na Vsetíně. Nепublikovaný rukopis ve sbírkách MRV, Vsetín

Vsetínský zámek se zahradním vstupem, fotoarchiv MRV

Horní město Vsetín se zámekem a květinovou zahradou na mapě stabilního katastru, 1834

Rudolf Kinský

fotoarchiv MRV, Vsetín

Vzpomínka na hraběte Rudolfa Kinského a jeho předky

Jiřina Fabiánová

Před devadesáti lety 25. května 1921 zemřel v rakouském Moritzhofu hrabě Rudolf Kinský, poslední šlechtický majitel z rodu Kinských, který vlastnil krásenský zámek (dnes zámek Kinských ve Valašském Meziříčí). Pojďme si při této příležitosti krátce připomenout působení rodu Kinských ve Valašském Meziříčí i životní osudy hraběte Rudolfa.

Starobylý rod Kinských přišel do Valašského Meziříčí v r. 1815. Tehdy zakoupil rožnovsko-meziříčské panství druhý syn Josefa 4. knížete Kinského z Vchynic a Tetova František de Paula Josef Kinský (1784-1823). I když jeho otec byl kníže, František de Paula Josef Kinský jako druhorozený syn používal pouze titul hraběcí. Po své matce Marii Rose Aloisii Harrachové zdědil též Náměšť na Hané a stal se zakladatelem náměšťské větve rodu Kinských.

František Josef měl se svou manželkou Terezií, hraběnkou z Vrbna a Bruntálu, pět dětí, z nichž nejmladší Eugen (1818-1885), se stal v r. 1853 výhradním vlastníkem rožnovsko - krásenského panství. Za něho došlo k přestavbě původně vrchnostenské budovy v Krásně na empírový zámek, ve kterém měla šlechtická rodina své rodinné sídlo.

Eugen Kinský se oženil v r. 1848 s nešlechtičnou Marií, roz. Zaunerovou, s níž měl 8 dětí. Eugen byl zřejmě dobrý hospodář, neboť své jmění neustále zvětšoval. Nutno připomenout, že se tak často dělo nekalým způsobem na úkor drobných majitelů pozemků na Valašsku.

Se jménem Eugena Kinského je spojeno mj. otevření sklárny v Krásně v r. 1855, která byla postavena nákladem jeho velkostatku, přičemž vnitřní vybavení pořídili a výrobu řídili nájemci sklářské hutí, rodina Reichova.

Po smrti svého bratra Dominika se v r. 1875 ujímá Eugen Kinský též rodového panství a

zámku v Náměšti na Hané¹. V r. 1871 si nechali Kinsti na nově založeném hřbitově v Náměšti na Hané postavit hrobku v empírovém slohu a v ní jsou uloženy tři generace náměšťských Kinských. Najdeme mezi nimi jména manželů Eugena a Marie Kinských, i jméno jejich nejstaršího syna Františka, který zemřel ve věku 26 let (v r. 1876). Byl to on, kdo měl právo zdědit rodový majetek v Krásně, avšak smrt si nevybírá. Po otcově skonu v r. 1885 se novým majitelem krásenského panství a zámku stal jeho druhorozený syn (námi vzpomínaný) Rudolf Kinský (1854-1921), kterému byl tento majetek definitivně připsán v r. 1888.

Rudolf nebyl tak dobrým hospodářem jako jeho otec, i když v nekalém získávání majetku ho v mnohém předčil. Nepomohlo mu ani jeho manželství s bohatou nevěstou Alžbětou Wilczkovou (1859 – 1938), kterou si vzal v r. 1877 ve Vídni. Alžběta byla dcera zámožného uhlobarona Johanna Nepomuka Wilczka.

Wilczkové (Vlčkové) z Dobré Zemice ve Slezsku byli starým šlechtickým rodem. Jeden z nich František Josef Wilczek začal v r. 1787 s pravidelnou těžbou uhlí v Polské Ostravě. Wilczkové se brzy stali bohatými uhlobarony a zároveň prosluli též jako štedří mecenáši. Alžbětin otec, vzdělaný Johann Nepomuk (1837-1922), např. financoval v r. 1873 velkou polární výpravu, která objevila souostroví Země Františka Josefa.

Rudolf Kinský nevyužil ke svému prospěchu příbuzenství s tak bohatým a významným rodem. Žil příliš rozmařile a bezstarostně utrácel a rozhazoval peníze. Život v poklidném městečku na Valašsku pro něho nebyl dost dobrý. Pobýval nejraději ve Vídni, v lázních Bad Ischlu, v Budapešti a jinde, kde byl dostatek zábavy. Miloval hudbu, tanec, hry ... I v krásenském zámku, kam čas od času přijel, vítal rád zábavné hosty, mezi nimiž byl podle ústního podání valašský muzikant Jan Pellár.

Nákladný způsob života nutil Rudolfa k postupnému rozprodávání majetku. V r. 1898 prodal poslední zbytek alodního panství Meziříčí-Rožnov dr. Arminu, baronu Popperovi z Podhradí a zůstal mu jen zámek, velkostatek v Krásně a cihelna v Hrachovci. Rozpadalo se

Původní podoba zámku Kinských ve Valašském Meziříčí

Kinský ve společnosti tenistů (uprostřed)

mu i manželství s Alžbětou, které zůstávalo bezdětné.

V r. 1901 se Rudolf rozvedl a ještě téhož roku se v Budapešti znovu oženil s nešlechtičnou Marií Terezií Renard-Pözlzovou (nar. 1863), která byla operní pěvkyní a s níž rovněž neměl děti.

Rudolf Kinský vzhledem ke svému společenskému postavení, majetku i známostem byl v Krásně považován za významného člověka. Proto byl několikrát zvolen starostou městečka a v r. 1880 po velké povodni, která postihla Krásno a při níž Rudolf obětavě zachraňoval postižené, byl jmenován čestným občanem Krásna nad Bečvou. K Rudolfovým zásluhám patří též skutečnost, že věnoval ze svého majetku pozemek na vrcholu Radhoště na postavení kaple sv. Cyrila a Metoděje.

Zajímavé poznatky o povaze Rudolfa se dovidáme z dopisu Peregrina Bilka, který na zámku Kinských sloužil. V r. 1913 napsal svým rodičům mj. toto: „... tak už jsme prodáni. Zámek koupil L. Seilern a nás převzal do služby, ačkoliv to není náš hrabě Kinský. Když bylo u něho nejhůř, tak to bylo pořád lepší, jak služba u toho nového. Ferdinanda, (což byl syn pisatele dopisu, pozn autora), měl velmi rád. Každý den mu něco donesl a když jeden den nepřišel, tak mu to donesl dvakrát... Kdyby v Krásně ještě aspoň pět roků zůstal, tak bychom byli dobře postaveni, že bychom nemuseli každou službu vzít. Nebo on to byl kavalír, který se hned tak nenajde. Když něco poručil, tak se neptal, co to bude stát, vše se zaplatilo...“

Autor dopisu konstatoval smutnou pravdu: Rudolfovy dluhy neuvěřitelně narůstaly a věřitelé ztráceli trpělivost. V r. 1913 nařídil Krajský soud v Novém Jičíně dražbu jeho panství, včetně zámku, velkostatku a pozemků v Krásně. Dražba se konala 13.10.1913 a novým majitelem panství se zámekem se stal Dr. Ladislav hrabě Seilern-Aspang.

Rudolf Kinský se v tomto roce s Valašským Meziříčím definitivně rozloučil...

Dnes připomíná působení rodu Kinských ve Valašském Meziříčí erb umístěný ve štítě nad vchodem krásenského zámku a také muzejní expozice „Jak se žilo na zámku“, ve které návštěvník může nahlédnout mj. do zámeckého pokoje hraběte Rudolfa Kinského či do zámeckého salónu s jídelnou.

POZNÁMKA

¹ Náměšťské panství bylo v majetku rodu Kinských do r. 1916. Poslední vlastník Eugen Kinský II. (syn Eugena a Marie Kinských) ho v tomto roce prodal Františku Ottáhalovi, olomouckému velkoobchodníkovi se železem.

Nové přírůstky sbírek obohatily muzejní expozice ve Valašském Meziříčí

Osudy lidí a věcí

Jiřina Fabiánová

Snad každé muzeum má své příznivce, donátory, mecenáše, kteří nezištně a obětavě pomáhají muzejní instituci. Pěknou řadku takových donátorů mělo a má též muzeum ve Valašském Meziříčí. V posledních letech k nim patří paní Maria Mišenská (roz. Zámorská), jejíž jméno se každoročně objevuje v muzejní evidenci u nově zapsaných předmětů. „Obdarovává“ muzeum obrazy, písemnostmi, oděvy, sklem a porcelánem, hračkami... Vše z domácnosti svých rodičů, prarodičů, dokonce i prarodičů, žijících od 19. století ve Valašském Meziříčí. Při poslední návštěvě donesla paní Mišenská též soubor rodinných písemností, fotografií a dokumentů, z nichž vyčteme životní osudy předků Marie Mišenské - rodiny Kadlecových a Zámorských a můžeme tyto příběhy připsat ke sbírkovým předmětům.

Přibližně v polovině 19. století se stěhuje do Krásna nad Bečvou rodina Kadlecova. Vyučený „leštící“ skla Jan Kadlec (nar. 1820) tady přišel hledat štěstí a obživu až ze vzdáleného městečka Světlé nad Sázavou. Na Světelsku se otevíraly už od 17. století menší sklářské hutě a postupně jich přibývalo. Dodnes je Světlá považována za město skla a kamene. Jana Kadlece však zřejmě lákala možnost pracovat ve větších, v r. 1855 čerstvě otevřených Reichových sklárnách.

Janův syn Václav (nar. 1850) se sice ještě narodil ve Světlé, ale dětství a mládí už prožil se svými sourozenci v Krásně. Václavův bratr Josef a sestra odešli v dospělosti do skláren v Polsku (Zawiercie, Dambrowa aj.), odkud posílali rodině do Valašského Meziříčí dopisy plné stesku a vzpomínek na domov.

Václav Kadlec se stejně jako otec vyučil leštářem, respektive brusičem skla, což z hlediska zdravotního nebylo právě ideální povolání. Brusiči skla umírali na silikózu v poměrně mladém věku a stejný osud potkal i Václava Kadlece, který zemřel v pětáctýřetileté věku na tuto těžkou nemoc.

V roce 1873 se Václav oženil s Františkou Josefou Langrovou (1847-1932), dcerou provoznického mistra Antonína Langra z Krásna n. B., s níž měl dvě děti - syna Václava a dceru Marii. V rodinných písemnostech najdeme několik dokumentů o jejich společném soužití, svědčících o tom, že se rodině dařilo poměrně dobře. Zkušené skláři bývali tehdejšími řediteli

lem krásenské hutě Ignácem Reichem slušně placeni a Václav Kadlec rozhodně patřil ke „sklářským mistrům“. Máme o tom v muzeu díky jeho praprapravnučce Marii Mišenské hmatatelné důkazy. V expozici „Sklo a gobelíny“ je vystavena krásná lampa s růžovým malovaným stínítkem, kterou vyrobil sám Václav Kadlec pro novomanželku Františku. Mistrovské dílo...

Novomanželé Kadlecovi si brzy naspořili na svůj vlastní domek, který si koupili v r. 1879 od Josefa Schiedeka, místního měšťana a radního. Později v r. 1890 si pořídili další dům na Zašovské ulici č. 192 v blízkosti známého Stančíkova hostince a právě z tohoto domku pocházejí téměř všechny předměty darované Mariou Mišenskou do muzea. Byla mezi nimi např. stará komoda, v níž mezi snítkami levandule ležely pečlivě složené vyšívané ubrusy a dečky zakoupené na trzích ve Valašském Meziříčí, klobouky a módní jupky z konce 80. let 19. století po Marii Kadlecové, která byla drobnou postavou a jako velká parádnice sledovala módní vídeňské trendy.

Zašovská ulice ve Valašském Meziříčí bývala koncem 19. století plná ruchu. Tady pravidelně procházeli do skláren dělníci, proudily zde spousty lidí na výroční trhy a vraceli se přes ni do vesnic na Rožnovsku a Jičínsku. Na konci 19. století nepatřila tato ulice právě k hloubám města. Většina z přibližně 55 domků byla přízemních, postavených bez ladu a skladu. V této ulici stál známý hostinec „Na mokré hadře“, kde se často scházeli skláři, aby se osvěžili po náročné práci. A na Zašovské ulici č. 192 se mohli stavět v malé trafice Františky Kadlecové, ve které prodávala nejen tuzemské vycházející periodické tiskoviny, ale též tabákový materiál, cukr, kávu a petrolej. Po smrti manžela bydlela v domku č. 192 pouze se svou dcerou Marií, zatímco syn Václav zdědil dům č. 186 v Krásně. Bohužel nezdedil jenom majetek, ale i smutný otcův osud. Po dlouhých letech práce v Reichových sklárnách zemřel v r. 1917 podobně jako on na silikózu. Zůstaly po něm, stejně jako po otci, sklářské výrobky – těžítka, skleničky, vázy aj., z nichž některé díky Marii Mišenské mají dnes své místo v muzejní sbírkě.

V r. 1905 se rodina Kadlecova rozrostla: Marie se provdala za učitele Václava Jana Zámorského (nar. 1881 v Soběchlebských, nedaleko Lipníka n. B.). Zcela určitě si právě v této době mladí novomanželé pořídili nový nábytek, který si nechali vyrobit s největší pravděpodobností u některé z místních nábytkářských firem. I ten se zčásti dochoval až do současnosti a svědčí o dobrém vkusu rodiny Zámorských, stejně jako o kvalitní řemeslné práci.

Synové Marie a Václava Zámorských Václav (1908 - 1969) a Vojtěch (1911 - 1991) vystudovali vysokou školu, ovládali několik řečí, hráli na hudební nástroje a vzdělávali se prakticky celý život. Otec Zámorský je v tom podporoval. Koupil např. svým synům v r. 1913 kvalitní piano zn. Zimmermann, na kterém se oba naučili výborně hrát, a hudba se stala jejich celoživotní láskou. Asi by je oba potěšilo, že jejich piano neosiřelo a že se stalo součástí jedné z muzejních expozic.

Vojtěch Zámorský – otec naší donátorky

Marie Mišenské - žil ve Valašském Meziříčí téměř až do konce II. světové války. Pak se oženil a odstěhoval se i s manželkou Marií (roz. Trávníčkovou) do Ostravy, kde řadu let učil na Matičním gymnáziu a později na Hornické průmyslovce. Celý život se však rád vracel domů - na Valašsko. Často zajížděl do Valašského Meziříčí za bratrem Václavem, který tady pracoval a žil až do své smrti v r. 1969. Když došlo ke zbourání jejich rodného domku na Zašovské ulici, snažili se oba bratři zachránit co největší část pozůstalosti po svých předcích.

Vojtěch Zámorský si odvezl některé věci do bytu v Ostravě a později do Vyškova, odkud pocházela jeho manželka. Během svého života dále doplňoval rodinnou pozůstalost o obrazy valašských výtvarníků, o umělecká díla, krásné uživatelské předměty ze skla, porcelánu, dřeva... A jak říká jeho dcera Marie Mišenská, tatínkovým snem bylo, aby se všechny tyto věci jednou vrátily do Valašského Meziříčí.

Vojtěch Zámorský zemřel v r. 1991 a brzy potom začala dcera Marie plnit jeho přání. Zajížděla občas na hřbitov do Valašského Meziříčí, kde leží její nejbližší příbuzní, a při té příležitosti dovezla vždy do muzea nějakou tu věc, kterou tatínek s láskou opatroval.

Na seznamu darů od p. Mišenské přibývaly další věci po jejích předcích: sklo z krásenských skláren, nádherný soubor broušených sklenic z doby první republiky, sada růžového porcelánu vyrobená v porcelánu Haas a Čížek, hrací hodiny z poloviny 19. století ve stylu Biedermeier, přibory z počátku 20. století, keramické soupravy z této doby, koberce, hrací obraz, spousta hrnků a hrníčků a drobností z domácnosti po prababičce Kadlecové... Kromě užitečných předmětů darovala p. Mišenská muzeu řadu výtvarných děl – a ne ledajakých – po svém otci i po jeho bratrovi Václavovi. Vojtěch Zámorský byl zナルovníkem výtvarného umění. V hledáčku jeho sběratelského zájmu byla nejen díla známých valašských výtvarníků, např. Bohumíra Jaroňka, Jaro Kučery, Marie Bognerové, ale též českých uznávaných umělců, Václava Jansy, Antonína Hudečka, Antonína Chittussiho, Ludvíka Kuby, Jaroslava Panušky aj.

V současné době téměř v každé stálé expozici muzea ve Valašském Meziříčí najdeme kus světa rodiny Zámorských a Kadlecových. Jako by se domek ze Zašovské ulice přestěhoval zčásti do zámku Kinských. Pastely Jaro Kučery vítají návštěvníky v muzejní kavárně, porcelánové hrníčky světových značek a

Darované přírůstky do sbírek muzea ve Valašském Meziříčí

hrnky prababičky Kadlecové svítí ve vitrině expozice „Vůně kávy“, hrací hodiny s alabastrovými sloupky zdobí zámecký salón.... A v depozitářích muzea je ukryto ještě okolo 300 kusů dalších předmětů obyčejně i neobyčejně krásných věcí, připomínajících životaběh jedné krásenské rodiny.

Nám nezbyvá než Marii Mišenské poděkovat. Poděkovat za její nezištnost, za její úctu k předkům a projevovou přízeň muzeu a městu Valašské Meziříčí.

Rodina Zámorských - na klíně sedí Vojtěch Zámorský (1911-1991) Foto z rodinného archivu

Moje Valaško a moje maminka

Tomáš Sousedík

Když jsem se v lednu tohoto roku zúčastnil první akce Občanského sdružení, které se bude zabývat životem a dílem Josefa Sousedíka, v kině Vatra ve Vsetíně, byl jsem mile překvapen velkým zájmem vsetínských veřejností o osobnost a odkaz mého otce. Sál byl zcela zaplněn a ještě mnoho lidí se do sálu vůbec nedostalo.

Po roce 1948 se totalitní režim pokusil zcela vymazat památku Josefa Sousedíka z paměti veřejnosti s velkou důkladností. Jsem proto velmi rád, že se J. S. po roce 1989 opět vrátil do povědomí občanů svého rodného Vsetína i Valaška, pro které toho tolik vykonal.

Potěšilo mě také, že byla mezi národní kulturní památky zařazena také „Slovenská strela“, která má v tomto roce 75. výročí uvedení do provozu. V knize „Naše dráhy ve 20. století“ je o ní také tento text: „V roce 1938 dokázal tento vlak vlaků urazit vzdálenost 398 km mezi Prahou a Bratislavou za 4 hodiny a 18 minut (i s třeminutovou zastávkou v Brně). To představuje průměrnou rychlost 92 km v hodině. Tyto hodnoty se podařilo překonat až výkonným elektrickým lokomotivám téměř po šesti desetiletích díky miliardovým investicím do koridorové trati Praha – Břeclav.“

Elegantním vzhledem a luxusním interiérem představovala Slovenská strela unikát

na československých kolejích. Višňově červená vozová skříň, zdobená na čelech velkým plastickým státním znakem, ve dvou velkoprostorových oddílech pak plyšová křesla pro 72 cestujících, kterým sloužil i bufetový oddíl a toalety. Řečeno jinými slovy: vlaková aristokracie.

Konečně originalita: oba vyrobené vozy Slovenské strelы poháněly dva šestiválcové benzinové motory. Mimořádnost spočívala v technickém řešení přenosu energie, do té doby na světě nepoužívaného. Od okamžiku rozjezdu pracoval elektrický přenos výkonu až po dosažení rychlosti 85 km/hod. Pak začaly motory pohánět vůz přímo, mechanicky. Tento systém, patent konstruktéra J. Sousedíka, přinášel hned dva efekty: dodával Slovenské strelе svižný rozjezd a v plné rychlosti zase zaručoval ekonomický provoz.

Konečně samo jméno – Slovenská strelа – znamenalo po dlouhá léta symbiózu rychlosti, elegance a originality.“

V uplynulých dvaceti letech bylo toho o J. Sousedíkovi napsáno a vykonáno hodně, aby se vrátil do povědomí nejen valašské, ale i celé české veřejnosti. Napomohla tomu i souborná výstava a sborník o životě a díle J. S. ke stému výročí narození a k padesátému výročí hrdinské smrti v roce 1994. Díky nejbližším rodinným příslušníkům, Okresnímu vlastivědnému muzeu ve Vsetíně a Městu Vsetín mohla být výstava postupně představena nejen ve Vsetíně a v Technickém muzeu v Brně, ale také v Národním technickém muzeu v Praze.

Na další výstavě o J. Sousedíkovi v Praze v roce 2007, u příležitosti 70 let uvedení Slovenské strelы do provozu se zrodil i projekt souborné životopisné knihy o J. S., která by měla vyjít už v tomto roce.

Je škoda, že zatím nebyly vyslyšeny návrhy města Vsetín, Svazu bojovníků za svobodu a četných vědeckých a společenských institucí na udělení vysokého státního vyznamenání J. Sousedíkovi Řádem TGM. Tak snad někdy příště, nevdáme to.

Na rodné Valaško se po svém odchodu do Prahy v roce 1962 stále rád vracím a čím dál víc si uvědomuji, jak důležitou a nezastupitelnou roli hrála v životě mého otce jeho žena Zdenka. Byla vždy trochu v pozadí a mimo mediální zájem, ale její úloha po boku J. Sou-

Sádrový model elektrické lokomotivy Slovenská strelа o rozměrech 100 x 11 x 14 cm zhotovil učitel odborného výcviku oboru truhlář na SOŠ J. Sousedíka ve Vsetíně Jan Kratina za asistence studentů 3. ročníku Roberta Filáka, Lukáše Příhody a Pavla Koutného. Výroba podle modelu 1:1 zapůjčeného z Technického muzea Tatra v Kopřivnici je financována panem Lubošem Urbanem, předsedou Občanského sdružení pro uctění památky Josefa Sousedíka. Model je určen k vystavení v nové expozici vsetínského muzea „Vsetín na prahu moderní doby.“ Foto M. Ošťádal

sedíka a v celé rodině byla zásadní. Byla to žena nejen krásná, ale i moudrá a statečná a dokázala vytvářet klidné rodinné zázemí, které mu umožňovalo jejímu muži věnovat se naplno rozsáhlé činnosti. Po tragické smrti tatínka se maminka stala hlavou rodiny a tlak a nepřízeň obou totalitních režimů nesla neobyčejně statečně a s noblesou. Naše maminka vytvářela zázemí rodinné pohody i nám dětem a to nebylo, zejména v padesátých letech, nic jednoduchého. Oporou jí byla i její sestra Eliška a její manžel Jaroslav Sousedík, bratr Josefa Sousedíka.

Josef Sousedík s manželkou Zdenkou v zimní stopě Foto z rodinného archivu

Cimbálová muzika Bukovinka a písně Daniela Slobody

Markéta Müllerová

Najít v archivu dávno zapomenuté zápisky z konce 19. století, moci se jich dotknout a mít možnost je částečně oživit a znovu přivést na světlo světa je jistě nezapomenutelný zážitek. Pokud se člověk setká s touto událostí poprvé, je prožívání ještě intenzivnější. A také my jsme měli tuto příležitost a bylo by snad i hříchem ji nevyužít. Tím spíše, když se rukopisné zápisky z útlého deníčku týkaly nedaleké obce Rusava.

Pocházely z pera evangelického kněze Daniela Slobody, který zde působil v letech 1837–1888. Pro odbornou veřejnost jistě neznámé jméno spojované se zájmy širokého záběru. Od botaniky a meteorologie přes literaturu a historii až po etnografii a každodenní život obyčejných lidí.¹ Zpěvníčky z let 1838 a 1841 – 1842 nás samotné překvapily svou pestrostí. Dnes již těžko zjistíme, které z písní mohly být ovlivněny Slobodovým slovenským původem a které mu zpívali přímo Rusavané. Při ediční práci jsme se potýkali samozřejmě také s vlastní nezkušeností, ale snad byla nakonec překonána. Rukopisy z Moravského zemského archivu v Brně byly přepsány a vydány ve zpěvníku „Písně Daniela Slobody.“

Rozhodli jsme se písně vrátit do povědomí široké veřejnosti a zpřístupnit je nejen v tištěné, ale také hudební podobě. Jako muzikanti jsme si vybrali ty zápisky, které nás nejvíce za-

ujaly, a natočili je na kompaktní disk s názvem „Sloboda, sloboda.“ Pokřtěn byl v únoru tohoto roku. Naši nabídku spolupráce na CD přijala sólová zpěvačka Klára Blažková, svůj podíl má i divčí sbor Jaderničky a mužský sbor souboru Rusava. Vše bylo zaříděno aktivitami naší umělecké vedoucí Kateřiny Kovaříkové, která převzala vedoucí úlohu při přepisu rukopisů a která je také autorkou většiny hudebních úprav i natočených pořadů.

Celým rokem 2010 se pro nás vinula pomyslná nit, která spojovala jednotlivé akce, námět zůstával neustále stejný – písně Daniela Slobody. První veřejnou akcí byla květnová beseda Ruky aj nohy notují, kterou natáčela Česká televize do pořadu Folklorika. Pro nás to byla jistá předpremiéra před účastí na Mezinárodním folklorním festivalu Strážnice 2010. Pod názvem „Rusava, Rusava... Povídaní o rusavském kazateli Danielu Slobodovi“ jsme uvedli pořad plný nových písní a úprav. A právě zde nás přesvědčila podpora publika, že má cenu objevovat „staronové“ písně a vracet je zpátky do života, aby byly opět zpívány.

V listopadu a prosinci roku 2010 jsme se účastnili ještě dvou televizních natáčení. To první bylo Putování za písničkou s Jožkou Šmukařem, to druhé se uskutečnilo v ostravském studiu televize NOE ve formě živého vysílání v pořadu Magdaleny Můčkové U nás aneb Od cimbalu o lidové kultuře. Naše aktivity bylo slyšet i vidět, jasným cílem bylo však poukázat na odkaz samotného Daniela Slobody, díky jehož práci můžeme i v dnešní době objevovat opravdu lidovou část kultury, která neztratila svou hodnotu, i když ležela téměř dvě stě let zapomenutá v archivu. A naším přáním je, aby se tyto písně hrály a zpívaly i nadále.

Více informací můžete nalézt na našich webových stránkách www.cmbukovinka.cz.

POZNÁMKY

1 Táborský, František: Rusava. Život valašské dědiny. Olomouc: R. Promberger, 1928
 Macůrek, Josef: Z minulosti východní Moravy v 18. – 19. století: Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko – slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce. Brno – Kroměříž: Muzejní a vlastivědná společnost – Muzeum Kroměřížska, 1980
 Fišer, Zdeněk: Daniel Sloboda. Dokumenty VII. O Rusavě a Valaších pod Hostýnem. Kojetín: Katos, 2002

Perníková srdce z Valašska jako královský svatební dar

Srdce pro Jeho královskou Výsost Williama, Prince z Walesu, a slečnu Kate Middleton („His Royal Highness Prince William of Wales and Miss Kate Middleton“) zdobily studentky 3. ročníku oboru cukrář Střední odborné školy J. Sousedíka ve Vsetíně Marie Kolínková a Aneta Malčíková zhruba jeden týden. M. Kolínková, která je také vítězkou mezinárodní soutěže perníkářů v Lucembursku, tvrdí, že ke zhotovení tak náročné cukrové dekorace je nutná každodenní příprava, pevná ruka a dobrá znalost techniky kresby. Rovněž A. Malčíková, autorka srdce s jemným krajkovým z bílé polevy a monogramem snoubenců, má dokonale vytrénovanou ruku (učí se zdobit dvě až tři hodiny denně). Obě budoucí cukrářky si svůj motiv navrhly samy. Inspirovaly se prý z různých časopisů. Jejich snaha po originalitě a kvalitní uměleckořemeslné práci se jim vyplatily. Jejich výrobky poputují díky ujednání s velvyslankyní britské ambasády na

Studentky – cukrářky se svými úspěšnými výrobky v dárkových kazetách: vlevo Marie Kolínková, Bc. Jaroslava Londová - učitelka odborných předmětů, vpravo Aneta Malčíková

královskou svatební hostinu do Londýna 29. 4. 2011 jako jediní vyslanci „zlatých českých ručiček a lidových tradic“. Britští diplomaté si navíc objednali od šikovných vsetinských cukrářek SOŠ J. Sousedíka stovku perníkových srdíček jako upomínkové dárčky pro své hosty.

-red-

Z REDAKČNÍ POŠTY

Poznámka čtenáře J. Vetchého z Růžďky k článku P. Dostálka „Léčení střelným prachem“

(Valašsko, vlastivědná revue, č. 25, prosinec 2010/2)

Při čtení článku se mi vybavily vzpomínky z dětství – byl jsem také léčen střelným prachem, když jsem měl vysokou horečku při spalničkách. Způsobem popsaným v článku jsem dostal z polévkové lžice střelný prach s vodou a horečka rychle ustoupila. Prý bylo lepší podávat střelný prach v horkém mléku (při zápalu plic). Šlo tu o černý „dýmný“ prach, jehož složení autor uvádí. Byl a dosud je užíván u perkusních zbraní, v ohněstrůjství a používal se i k trhání skal v lomech. Zda léčil nadýmání, nemohu potvrdit ani vyvrátit. Za „nabrzlost“ je považován stav začínajícího kysání mléka a přeneseně pak stav mezi plným zdravím a počínajícím nachlazením či jinou nemocí, kdy se člověk necítí dobře. V tomto případě se střelný prach asi nepoužíval.

Dále autor hovoří o „střelené vodě“. Její účinek mohl být spíše jen sugestivní. Při polekání děti nebo dobytka se často spolu s okuřováním používala jako lék pro uklidnění. Odtud pak pochází u nás užívaný název „lekaná“ voda. Podle Antonie Dančákové se lekaná voda mohla vyrábět do zásoby, ale jen o Štědřem dni. Chemické účinky se asi předpokládá nemohou. Okuřovalo se např. chlupy ze zvířete, kterého se dítě polekalo.

Z dopisu z Kanady

8. března 2011 mi přišel dopis od pana Mirko Janečka z kanadského Ontária, kterého jsem před několika lety navštívil v Mississaugu, a který od roku 1948 vydával v Kanadě „Kanadské listy“. Ty mně občas posílal přes svou druhou adresu z Roztok u Prahy, kde už brzy zakotví. Parkrát jsem mu výměnou poslal i naše Valašsko. Reakce na poslední číslo našeho časopisu byla krátká, ale zato zajímavá.

-BD-

Velevážený příteli! Děkujeme za krásnou kartičku, která přišla s tím báječným č. 25 „Valašska“. Rozdělujeme věci, kam přijdou. Ty nejlepší, jako „Valašsko“, půjdou do veřejné knihovny na Masaryktownu, kde žijí většinou naši senioři.

Po dukátoch dom

Dneskaj už to tak není, moji milí, tajak kdysi. Co? No přeca chov ovec, krav a všelijakého jiného domácího zvířectva. Kdo má dneska doma Babušu, Stračenu, komu zvoníja ovce pod stodolú? Kdo dojí ráno a večer koze, cedí mléko a dělá syr? A kdo sedí u ohňa a páli si ruky od pečeňáků a při tem hledí, esli sa mu ovce náhodú nepasú na susedovém?

No ba, dneskaj dyž uvidíte nekde na tých našich kotároch stádo koz či krav či ovec, tož sa pase eném tak na oko samo, ale to eném na oko, nebo všade kolem nich sa jak had točí drát, ke kterému si čuchnú eném raz, protože je v něm tolik elektrických voltů, že rana prutem od pasáčka je protivá temu jak pohlazění.

Šak to zasěj není tak dávno, co jak sa děcko naučilo chodit' a mluvit', už sa moselo starať a pásť domácí dobytek. Nekdy je to bavilo, jindy zas meněj, jak sa potkaly děcka na pasekách. To sa pak hrály všelijaké hry a vymýšlaly paškudstva! Nekdy aj dobytek došel dom už za tmy sám, děcka sa naháňaly po hoře, či šly nekam, kde sa urodilo jaksi moc sladkých hrušek...

Raz tak zasěj pasú – nepasú děcka nad Hlučovou k uherskej straně ovce a kozy. Starší řekli mladším, ať sa starajú, a šli zbírat' ostružiny. Mladší řekli psom, ať hlídajú, a šli si nekam vyrýpnút' páru zemáků na oheň. Tož sa stalo, co sa moselo stať.

Psi si hlídali po svojem a rozehnali ovce aj koze po celých pasekách. Ej, to by byla zas doma mlata! Děcka nechaly ostružiny a začaly sbírat' ovce a kozy. Každý už měl ty svoje, eném Anežka sa nemohla dopočítat' jednej ovce. Takovej pěknej, no dočista zvědavěj. Tá ráda chodila sama. Anežka zaběhla aj dom, ale po ovci ani vidu, ani slechu. Kolem lesy a už sa začínalo šerit', tajak na podzim. Co včil? Všecky děcka už šly dom, Anežka, protože byla najstarší, řekla bratrom, ať zoberú ovce, že ona si ovečku najde sama. Bylo to cécřisko nebojácné, silu mělo jak ogar a takéj sa tak uměla biť. Tož šla. Ušiska šponovala jak netopýr, esli neuslyší nekde zabečet' ovečku nebo zacinkať její malý zvoneček. Volala na ňu, po dobrém po zlém, ale nic. Šla dál a dál, hustě

smreký sa za ňú zavíraly tajak dveři nejakého paláca. Enomže tu nikdo nesvítil a sluněčko sa už schovalo za hory. Anežce sa v hlavě vyrojily všelijaké povídačky o zbojnikoch aj o vlkoch, co sú v hoře jak doma. Nebyla bojácna, ale do smíchu jí takej dvakrát' nebylo. Enomže vrátit' bez ovce sa bála ešče víc než vlka. A jak tak ide a volá, tož naraz učuje zabečení! Přidá do kroku, co jí bosé nohy dovolíja přes všelijaké pchálí a haluzi. Taky sa sem tam ohlédne, nebo sa jí zdá, že sem tam zaslechne né moc daleko zlomenú větěvku, jako by někdo šel za ňú... Tma byla skorem jak v měše, dyž tu ovečku konečně našla. Ovcisko nešťastné zašlo do jakejsi rokliny a nemohlo sa vyškrábat' nahoru. Notně sa Anežka zapotíla, než ju vytáhla nahoru. Ale včil kam? Anežka sa dívá kolem, ale nemůže sa upamatovat', jak dom. Jak kdyby s ňú kdosi zatočil. Premýšlá, přemýšlá, co udělat'. Ovca pak eném stóji a hledí, jak sa Anežka škrábe na vysoký smrek, aby sa podívala po nejakém světélku, chalupě. Až do samej špiče mosela vylézt'. Hledí, napíná očiska do tmy, kerá by sa už pomály dala krájet', ale furt nikde nic. Ej, to už Anežce trochu zatrnúlo. Nocovat' v takovej divočině sa jí nijak nechťelo. Měsíček sa jak napotvoru schoval za husté mračiska, keré sa jaksi neradostně valily po nebi.

Užž chce Anežka zlězt' dúle, dyž uvidí mezi smreký zaplápolat' takové slabé světélko. Darnú chvílu ešče šponuje očiska, esli to není nejaká ošala či co. Ale světélko na ňu jakoby veselo volalo. Anežce radostů sa div srděčko nerozskočí!

Honem sa zeškrábe na zem, popadne ovečku a hajdy za světélkem. Eném jí nejde na rozum, kde by sa tu vzala uprostřed hor chalúpka. Ovečka ide za ňú dočista sama, ani pobízat' ju nemusí. Tak sa bojí, aby ju nejaký vlk neuchmatil! Konečně Anežka vidí, co je to za světélko. Místo chalúčky na pasece hoří tam malý ohník. Plameně tancují po halúzkách, praskajú a svítíja do daleka. Ale kolem nkeho! Takové je to jakési celé divné, myslí si a čeká, že někdo přijde. Chvílu stóji, ale zima ju sama postrčí k teplému ohništi.

Ohřeje si ruky aj bosé nohy a za chvílu už na ňu ide po tej divokej túře dřimota. Přitulí sa k ovečce a za nedlúhú dobu usne... Ale je to na mú věru divoké spaní. Raz sebú šhubne Anežka, očiska navrch hlavy, lebo sa jí zdá, že divné kroky a hlasy sa ozývajú kolem. Dyž po chvíli zas upadne do dřimoty, trhne sebú ovečka, jako by ucítila vlčí tlamu... A jaké sny přišly při tem na cécřisko! Jednu chvílu sa jí zdálo, že nad ňú stóji v kruhu tucet zbojníkůch, pistole a dýky sa jim lesknú za pasem a každý drží v ruce pevný obušek. Všeci tváře zarostlé, ošlehané větrem, dívě z toho zbojnického života v horách. Žádný z nich nic nepraví, každý potichu jak strom sa nad ňú skláňá. A ona spí a o ničem neví.

Ej, tak neklidno vprostřed hlubokého lesa přenocovat' do nového dřa.

„Fiúú, fiúú !“, „Vstávej, vstávej!“, ozvalo sa nad Anežkú.

V korunách stromů sa rozezpívali kosáci, pěnkavy aj strnadi. Slunko sa teprú chystalo v ranní míze vystartovat' na dnešní výpravu, ale nový deň sa už hlásil k životu. Naša nocležnica rozlepitá oči a hleděla chvílu udiveně kolem, než sa rozpomněla na svoju včerajši anabázi. Z ohništa stúpal průžek dýmu a na kúsku trávy sa pásla ovečka. Cink, cink, húpala sa jí zvoneček na krku. Tak tam Anežka sedí a dívá sa, dívá sa převelice, protože kolem nkeho a přeca s ňú tu kdosi mosel byt'! Nekdo ju totiž v noci přikryl kabátem! Takovým starým, potřhaným, co už moc nevóní, ale pořád' hřeje. Kabát to byl veliký, z velkým knoflíkama, jaké sú namalované na obrázkoch s vojákama. Anežka chce dat' tu svoju nečekaná perinu nekam na zem, dyž si všimne, že z jednej kapsy sa cosik vytrúsilo. Zhýbne sa a hledí jak opařená! Dukát! Na mú prámu, opravdický dukát! Takový, jaký zatím uhlédla eném v krámě. U nich doma sú eném grajčáry a aj to je veliká vzácnosť. Anežka ho opatrně zebere do ruky a dívá sa kolem sebe, esli to není nejaká čertovina! Ale dookola eném veselo zpívú ptáci a přes mlhu mezi stromama začíná probleskovat' sluněčko.

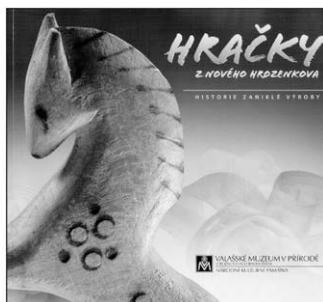
Tak tam stóji a převracá dukát na dlani. Sem – tam. A přemýšlá. Kdo tu mohl byt'? Kemu patří ten kabát? Zbojníci! To nemože byt' nikdo jiný! Co včil? To by doma měli radost', že přinesla tolik peněz! Ale može si je nechat'? Dyť to sú zbojnické peníze! Kolikrát' už o zbojnikoch slyšela. Že přichodíja kdoví odkud, že sú to vojáci, co utekli pánom, že chudým dajú, co bohatým zoberú. Ale že s nima není žádné bezpečí, že sú divoci a na život nehledíja! Ničeho sa neleknu, aj medvědi a vlci v horách sa jim vyhýbajú... Anežka stiskne dukát v dlani a dá ho pomalu zpátky do kapsy kabáta. Hlavně honem dom! Veme ovečku za řeměnek a rozmýšlá, kama jíť. V trávě za už na sluněčku třpytí rosa, tož ted' už snád' trefí dom. Dyž sa ale dobře zadívá, tá rosa má jakúsi zlatavú barvu... A to už vidí, že na zemi leží dukát! A tam sa blyští další! To nemože byt' eném tak! Chvílu sa rozmýšlá, co včil. Pohlédne vpravo, pohlédne vlevo, ale nikde nkeho. Snád' to tak chce Pánbíček aj zbojníci. Zebere dukát ze země a přežehná sa, aby to eném všecko dobře dopadlo. Tak Anežka ide od dukátu k dukátu. Ide tak notnú chvílu, přes potoky aj rokliny, čirá voděnka poskakuje po kameňoch a blyští sa tajak všecko zlato světa. Anežka ale šponuje oči tajak rys, v jednej ruce ovečku a ve druhej peníze. Za chvílu jich už má plnú dlaň. Naraz ale dukáty skončíja. Nikde nic. Eném kdesik v lese zapraskalo páru větěvek... Ale to už je z druhej strany čut' volání: „Anežkóóóó!“ Za chvílu už cécřisko radostně ukazuje tatičkovi a maměnce, co jí pomohlo najít' cestu dom.

Nakonec byli všeci rádi, že to tak dobře dopadlo. Ale aj tak dostala Anežka trochu vyhubované. Tož tak. Dyž ti nekdo neco svěří, tož sa o to mosíš starať, ináč na tom možeš byt' zle ty aj ten, kdo ti to na opatrování svěřil... Ale to už je inačí vyprávjani.

Michal Janiš

*O Valašsku
na Valašsku*

VÝBĚR Z NOVÝCH REGIONÁLNÍCH PUBLIKACÍ

Hračky z Nového Hrozenkova

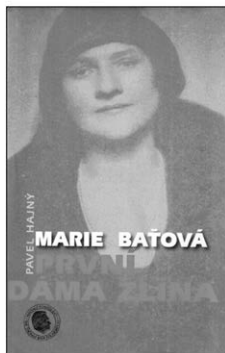
Regionální etnografická knihovna Moravského Valaška byla loňského roku obohacena o nový titul, věnovaný velmi specifickému tématu tradiční kultury – dřevěným hračkám vyráběným podle návrhů profesora Karla Langra v Novém Hrozenkově. Valašské muzeum v přírodě vydalo v závěru roku 2010 jako jeden z výsledků programu Věda a výzkum MK ČR zaměřeného na dokumentaci tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku, jehož je řešitelem, monografii Petra Lidáka Hračky z Nového Hrozenkova. Při přípravě publikace – katalogu se její autor soustředil na několik vzájemně propojených subtémat. Ke spolupráci získal také doc. Alenu Křížovou z Ústavu evropské etnologie FF MU v Brně a zejména paní Ivetu Eclerovou, která je správkyní archivu profesora Karla Langra. Obsah pak rozdělil na část studijní a katalogovou. První z obou přináší přehled pramenů a statí, které byly zkoumanému tématu věnovány v minulosti včetně vyhodnocení obsahu archivních fondů a muzejních sbírek a charakteristice kresběného materiálu – návrhů prof. Langra pro hrozenkovské výrobce. Na úvodní část navazuje studie Aleny Křížové nazvaná „K počátkům české umělecké hračky“. Autorka zasvěceně charakterizuje podíl výtvarníků na dobové produkci hraček, které měly vyhovovat estetickým nárokům a zároveň odolávat dětské aktivitě. Stať je kvalifikovaným pohledem na dobové podmínky, za nichž se profesor Langer a jeho žáci v brněnské Škole uměleckých řemesel zabývali navrhováním dřevěných hraček, využívajících domácí surovinu – dřevo, opracované co nejjednodušším způsobem. Stať věnovaná samému Novému Hrozenkovu a historii zdejší zaniklé výroby hraček zpracoval Petr Lidák. V jejich obsahu se odráží jeho detailní znalost historie obce, způsobu obživy jejich obyvatel i úzké kontakty a spolupráce s infor-

mátory – pamětníky. Text doplnil krátkými biogramy nejzajímavějších osobností, podílejících se na výrobě a distribuci hraček ve svízelném válečném období a krátce po něm. Přínosný je také popis dalších drobných předmětů ze dřeva, navržených profesorem Langrem pro Valašské muzeum v přírodě jako upomínkové předměty, které ale málokdy bývají s jeho tvorbou spojovány. Zvláštní pozornost pak nejen v textu, ale také v následujícím katalogu produkce zastoupené v institucionálních sbírkách, věnoval originálními návrhům, které se dochovaly v pozůstatosti profesora Langra a které nezištně poskytla jeho dcera.

Zejména etnografové v muzeích a sběratelé ocení druhou polovinu obsahu – **katalog**, v němž každou položku provází velmi kvalitní fotografie, popis a v několika případech srovnání s kresběnou předlohou. I když muzejní fondy jak regionální, tak ústřední nezahrnují velký počet dokladů, jejich soustředěním a identifikací se zájemcům o hračky a jejich výrobu dostává do rukou významná a kvalitní pomůcka. Graficky výborně zpracovaná publikace přispěje jistě k popularizaci tradičních, esteticky působivých hraček, jejichž výroba tvořila v historii Nového Hrozenkova významnou, ale bohužel uzavřenou kapitolu. Publikaci, vydanou za podpory MK ČR, nenajdete bohužel na knižních pultech, ale pouze ve Valašském muzeu v přírodě.

Petr Lidák: Hračky z Nového Hrozenkova. Historie zaniklé výroby. Texty: Petr Lidák, Alena Křížová, fotografie Vladimír Skýpala. Resumé. **Vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 2010, 124 stran.**

-jv-

Marie Baťová - první dáma Zlína

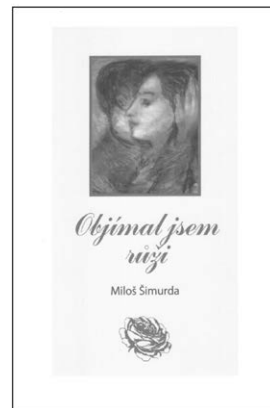
S rozbořením fenoménu „baťovství“ se poslední dobou setkáváme zvláště v regionu Zlínska poměrně často. Baťa a Zlín dnes rozhodně nepatří k bezvýznamným tématům předválečné historie průmyslové výroby a podnikání v nejšířším slova smyslu. O to zajímavější je příspěvek o první dámě Zlína Marii Baťové, který vůbec poprvé odkrývá těžko dostupné, dříve nepublikované skutečnosti ze života manželky předčasně zesnulého Tomáše Bati a matky jejich jediného syna Tomáše Bati juniora.

Je to životní příběh vzdělané ženy, která se jako rodilá vídeňská Češka z rodiny c. k. dvorního bibliotekáře přestěhovala za svým o sedmáct let starším mužem na Valašsko, do Zlína, aby se po boku činorodého a úspěšného životního partnera stala pevnou oporou rodiny i

rozzrůstající se obuvnické firmy. Nebylo jí však ještě ani čtyřicet let, když náhle odvoděla. A tak zůstala sama na všechny další životní kroky v nově se vyvíjející politické i hospodářské situaci v předvečer druhé světové války, kterou se statečně a dobrovolně rozhodla prožít v roli jakési „rukojmí doby“ ve Zlíně, kde navíc pomáhala i rodinám popravených a zatčených. Po dvou hektických poválečných letech v Československu natrvalo emigrovala za synem na Západ, nejprve do Londýna, posléze do Kanady. Na sklonku života (zemřela 27. 2. 1954) onemocněla zhoubnou leukémií a svůj čas dělila mezi úlevnou samotu na Bermudách a ozdravné pobyty v New Yorku. Na Zlín – město svého srdce, jehož byla první dámou, však nikdy nepřestala myslet. Nakonec i její ostatky převezl syn Tomáš ze zámoří na zlínský lesní hřbitov, aby spočinula vedle svého chotě a vrátila se tak napořád domů.

Knihu **Marie Baťová – první dáma Zlína** napsal spisovatel a scénárista **Pavel Hajný** jako čtivý příběh mezi fikcí a realitou. Na pozadí životního příběhu Marie Baťové čtenáře zároveň seznamuje s životy Tomáše Bati seniora i juniora a s historií Zlína v době jejich největší slávy. Publikaci o 205 str. se zajímavou fotografickou přílohou vydala **Nadace Tomáše Bati ve Zlíně v roce 2010.**

-HJ-

Objímal jsem růži Básně Miloše Šimurdy

Útlá brožurka, tak akorát do kapsy, zaujme na první pohled svou kultivovanou podobou – přebalem s kresbou, pevným, na omak příjemným papírem v tlumeně krémovém tónu, a tiskem v teple hnědé barvě starých rodinných fotografií.

Obsahuje spolu s úvodem a medailonem autora v závěru kópu (tedy šedesátku) položek. Najdeme tam ještě kresbu na frontispisu – autportrét z roku 2010 a fotografii u stručného životopisu. V úvodním „Slovu autora“ objasňuje Miloš Šimurda svůj vztah k básnictví, zálibu ve verších slyšených i čtených (a na další straně přináší i první vážný pokus patnáctiletého chlapce). Přesněji jsou jeho východiska formulována v závěrečném medailonku: „Sbírka básní „Objímal jsem růži“ je ryze intimní záležitostí autora, v níž se zrcadlí jeho vnitřní prožitky a vnímání okolního světa. ... Většinu básní umělec vytvořil při cestování vlakem, jako reflexi

svých myšlenek, filozofických úvah, pozorování spolucestujících a vzpomínek na svou ženu v příběhu svého života.“

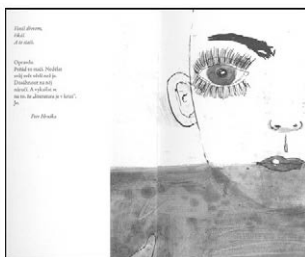
Jedná se svým způsobem o bilanční sbírku a tituly jsou seřazeny převážně chronologicky. Až v závěru, se zhušťující se frekvencí, není souslednost dodržena uvnitř roku. Zde můžeme nalézt určitý klíč k pochopení: první část do roku 1955 obsahuje pět básní, poté je třicetiletá pauza a po roce 1985 se čtyřmi básněmi (+ jedna v italské verzi) následuje v nepravidelném rytmu do roku 1992 ještě šest titulů. A opět cézura, nyní dvanáctiletá. Pak znovu shodně sporadická frekvence a náhle, v letech 2009 a 2010, až exploze potřeby ventilovat své pocity. V tomto čase vznikly téměř dvě třetiny otištěných básní a ty spolu se dvěma z předchozího roku tvoří vlastní, ucelenou básnickou skladbu. Bilancují jeho život, reflektují autorovu osobní bolest a vnášejí do ní posilující vzpomínky poté, co autor ovdověl – na podzim roku 2008 zemřela po dlouhém a těžkém utrpení umělcova milovaná žena Anna.

V těchto básních už nenacházíme mladickou sebestřednost, ani bojovnost mužných let. („Byl jsem pomstěn pravdou. / V ceně byl započítán i pád“ – K návštěvě I. G., 1985) Naopak – je zde tiché smíření i žal (Němý rozhovor, 2008), osamělost překonávaná návratem do vzpomínky, vcítěním se do žití předešlých generací. V podtextu pak zní nevyslovená autorova orientace do duchovní sféry, na starořeckou a křesťanskou filosofii, kterou promyšlel celým svým malířským dílem, i hluboce intimní zážitek viry a pevnost umělce přesvědčení.

Asi by knížka měla sevřenější tvar, kdyby nesla jen tyto, spíše mlčenlivé básně. S oněmi z mládí a ze zralého věku však dává možnost lépe pochopit svět malířových slov.

Vydalo Muzeum regionu Valašsko ve spolupráci s Milošem Šimurdou, Vsetín, prosinec 2010

Tomáš Mikulaščík

Adresy Jakuba Chrobáka

(Adresy, nakl. Dalibor Malina Vsetín, 2010)

Po básnické sbírce *Až dopiju, tak zaplatím* (nakl. Malina Vsetín 2003) vydal v závěru loňského roku vsetínský básník Jakub Chrobák svou druhou knížku veršů, kterou nazval velmi prostě *Adresy*. Má čtyři oddíly. První z nich obsahuje básně věnované přátelům, svým nejbližším a obdivovaným autorům. Básně jsou kondenzací chvil, které hloubkou prožitku a citovým nábojem asociují přítomnost osobností, jimž jsou verše připsány, evokují naléhavost jejich propojení s autorovou existencí. Jako výlučná čísla tohoto oddílu působí až osudově ta,

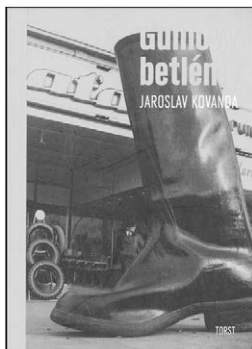
kteří jsou dedikována básníku Karlu Šiktancovi, nedávno zemřelému ostravskému prozaikovi Janu Balabánovi a básníku Petru Hruškovi. Poslední z jmenovaných, snad nejvýznamnější český básník střední generace, doplnil na klopně obálky strohý dialog otevřený Chrobákovými verši – „Voniš dřevem/říkáš./ A to stačí.“ takto: „Opravdu. Pořád to stačí. Nedělat svůj svět větší, než je. Dosáhnout na něj náručí. A vykašlat se na to, že literatura je v krizi“. Jo.“

Hruška myslí vedle básníka také na literaturu, na čtenáře. Na to, jak psát. A je v tom úzkost. Na téže struně jako v Chrobákově první sbírce, v níž je nejfrekventovanějším slovem „strach“. Úzkost je přítomna i ve dvou následujících oddílech nové knížky. O to víc, oč se básníkův svět posunul. Básník už není sám. Je zde žena Andrejka a malý Metud – syn. I proto lze za obrazem ve verších básně Milostná zaslechnout vzrušený tlukot srdce: „Andrejka spí/Nicméně sivé tóny měsíce/ V lukách bubnují/.

Vysvobození přináší až poslední oddíl sbírky. Jejím hrdinou je především malý Metud. S ním přichází zklidnění, pravidelný rytmus dýchání, nápad i vtip. A dostane se i na strýce Josefa: „Pepo, rozevřelý větre./ viš, jak v noci voní mech?/ „To když tvoji slzu setře/ něčí vylekaný dech.“ Pak celá sbírka končí Ukolébávkou.

Vsetín má svého básníka s básnickými přáteli, kteří představují to nejlepší, co lze nalézt v české poezii – mezi nimi už jmenované Petra Hrušku a Karla Šiktance. Patřil k nim i Jan Balabán. Básník Jakub Chrobák vyučuje literaturu na vysoké škole. Jestliže učí tak, jak píše, je to dobré.

Dalibor Malina

Oživení české prózy přichází z Valašska

(Jaroslav Kovanda: Gumový betlém, Torst 2010)

Téměř současně s Bajajovým románem *Na krásné modré Dřevnici*, jemuž byla loni udělena státní cena, vyšel ve výtečném pražském Stoilovově nakladatelství Torst román jiného zlínského autora, Jaroslava Kovandy, *Gumový betlém*. Po celé uplynulé dvacetiletí patřil sochař, básník a spisovatel Kovanda, letos sedmdesátiletý originální autor, ke spoluvůrcům zlínské kultury, iniciátorům, propagátorům a zaujatým hledačům společenskokulturních forem, které zanechávají evidentní stopu v životních projevech lidí a jejich vnímání skutečnosti. Nejvýraznější z těchto stop je patrně založení a

redigování literárního časopisu *Psí víno*. Příležitost publikovat své verše v něm dostaly desítky mladých básníků, kteří v hučícím veletoku poetického plynutí básnického slova nacházeli svůj vlastní hlas. A nic nevádí, že mnozí z nich po prvních dotycích s básnickou řeholí odkráčeli za zcela jinými slovy.

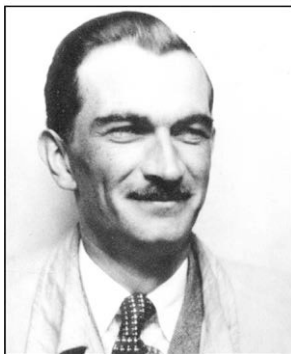
Uprostřed viru jmen, básnických sbírek, ohlasů na ně, dostával tvar také vlastní Kovandův svět. Jeho představy, obrazy a sny braly stále odvážněji podobu knížek veršů a vzpomínek, deníkových záznamů. Frekvence jejich vydávání posílila poté, co básník *Psí víno* přepustil nové redakci v Praze. V loňském roce pak překvapivě zmiňované nakladatelství Torst ohlásilo vydání Kovandovy románové prvotiny *Gumový betlém*, rozsáhlého čtyřsetstránkového románu, který, jak se po jeho vydání ukázalo, koncentrovaně vyjadřuje všechny autorovy úvahy o psaní, jeho moravanství, cit a smysl pro tradici v silném emocionálním zaujetí, způsob vnímání běhu času v obecném dějinném zářmování. K názvu románu připojil autor podtitul *Fiktivní kronika jedné rodiny*. Tento krok je jistou Istí spáchanou na čtenáři, který z upřímnosti Kovandovy výpovědi nepochybně vycítí nesouměřitelně vyšší, s fikcí nesrovnatelnou míru čisté autobiografie, která dílu dodává přesvědčivost a ospravedlňuje jeho zařazení většinou recenzentů a kritiků k podstatným současným literárním výkonům.

Jaroslav Kovanda ve svém románu odkrývá minulé století skrze historii a události rodu Filů a Kovandů větvičích se a přijímajících nová jména i nové pohledy na život a svět, nové zkušenosti přesahující rodem po matce a otci vymezený prostor mezi slováckým Archlebovem u Kyjova a téměř valašským Zlínem v dobách jeho baťovského rozkvětu a baťovských proměn. Příběhy bratrů a sester, švagrů a švagrových, tchánů a tchyní, bratranců a sestřenic rozpoutávají dramatické děje, posouvají vztahy mezi postavami, strukturují rodinné, společenské a politické mapy, do nichž zasahují a přemalovávají je velké historické události, války, krize, okupace. Jako opěrné pilíře tu stojí zvyky a tradice přelévající se z času do času bez ztráty obsahu, významu a závažnosti. A mezi nimi jako nejjistější ty nejvěsednější. Setkání při domácí zabijačce, při rodinných událostech, při pohřbech, na svatbách, setkání se smrtí a novým zrozením.

Zlínský autor se v románu přiznává, že dílo psal více než osm let. Zápolil s fotografiemi, vlastní paměti, s paměti při vyprávění blízkých příbuzných. Dešifroval a domýšlel události (odtud snad onen podíl fikce), nořil se do vlastních objevů, které sice neposouvaly dějiny, ale vyvolávaly pocit bohaté obsaženosti a přinášely uspokojení z míry dluhu spláceného předkům. V závěru románu psaného svěžím, bohatým jazykem s řadou básnických prvků a využitím valašského a slováckého dialektu, subdialektů a interdialektu, humorných úslaví a přísloví, výrazové i významové posunutých, autor text doplňuje kapitolami ze současnosti jako by se s textem nedokázal rozloučit. Jeho nastavení o tzv. apendixy, jak je autor nazývá, svědčí však především o silném rodovém ukotvení rodů Filů a Kovandů, tentokrát až v Americe, daleko za humny rodných stavení, kde je tak spolehlivě slyšet zvukový doprovod zabijaček a jiných rodinných setkání.

Dalibor Malina

VZPOMÍNÁME

Památce mého otce Františka B. Dadáka

Břetislav Dadák

Tak jsem si nedávno listoval v publikaci, kterou jsem si vloni koupil, „Kdo byl a kdo je na východní Moravě (A - F)“. Co jsem tam našel známých jmen, ba celých klanů! Potěšilo mne, že mnohé uvedené jsem znal, vážil jsem si jich a měl je rád. Překvapilo mě, že jsem se dozvěděl i o svém strýci Karlovi, profesorovi na Průmyslové škole v Prostějově, který zahynul při osvobozování Brna bombami Rudé armády špatně mířenými.

Co jsem nenašel, bylo jméno mého otce Františka Břetislava Dadáka, narozeného před sto lety, 27. června 1911, který zahynul pod nacistickou gilotinou ve svých 32 letech. Byl velmi výtvarně nadán. Nejprve pracoval u svého strýce Arnošta Dadáka ve Valašském Meziříčí, kde dělal reklamu jeho firmě. Zde také vystudoval

reálku. V roce 1933 měl už svůj ateliér ve Zlině. Po mém narození v květnu 1936 jsme se odstěhovali do Bratislavy, kde už pracoval s předními architekty. V roce 1939, kdy došlo k osamostatnění Slovenska, jsme museli Slovensko opustit a přes Kroměříž a Prahu se na nabídku v novinách stal spolunajímatelem továrny na hračky v Rousovicích u Mělníka. Zde začal vytvářet jeden model za druhým. Stal se také vedoucím odbojové buňky „Obrana národa“, za to pak po prozrazení byl v Berlíně odsouzen, vězněn na Pankráci a v Terezíně – Malé pevnosti a posléze 16. 7. 1943 stát ve Vratislavi.

Nebudu znova vzpomínat na detaily, které už jsou zveřejněny ve Valašsku, vlastivědné revui č. 6, 2001/1, s. 14 – 17. O tom, jak pomáhal Cyrilu Machovi z Hutiska přes hranice protektorátu u Mělníka, či jak kamarádil s Tomíkem Baťou. Naštěstí jsem doma našel ještě několik památek na svého otce. Např. program slavností na oslavu 20. výročí republiky v L'ubietové na Slovensku, kde strýc hrál Jánošíka a otec dělal výpravu. A také jeden z dopisů, který mi poslal v 60. letech z Washingtonu JUDr. Bohuslav Horák, manžel Milady Horákové:

Pamětní odznak druhého národního odboje

„Břetislav Dadák byl v kriminále mým nejlepším přítelem. Mnohé si již nepamatuji, ale vzpomínám, že tehdy, roku 1942, když přišel do Terezína z Pankráce a ocitl se v dílnách u Sternkopfa jako kreslič a návrhář, očekávali kamarádi, že mezi námi dojde k nějakému konkurenčnímu střetnutí, poněvadž já jsem jako kreslič již od jara roku 1942 v dílnách pracoval. Poměry se však vyvinuly opačně, byli jsme si hned s počátkem oba blízcí a na konec nejbližší. Dadák pracoval hojně v hlavní dílenské budově, já v knihárně vzadu v hradbách, ale poněvadž jsme měli mnoho práce společné, bylo nám dovoleno se i v pracovní době stýkat.

Dadák byl umělec. A při tom byl nesmírně dobrým a ušlechtilým člověkem. Jeho práce byla vesměs kvalitní. Do dílen přinesl mnoho nových nápadů, z nichž některé hodlal využít ve svém oboru, až se vrátí domů. Pracovali jsme společně v knihárně terezínské pevnosti po celé dny. Byli jsme k sobě navzájem naprosto upřímní a otevření. Často jsme se střetli v názorech na výtvarnou stránku naší práce. Ačkoli na začátku byl bachaří pronásledován (vzpomínám si, jak jednou musil kleknout on, 190 cm měřící člověk před bachařem a odříkávat nadiktovaná prohlášení – byl tak trestán za to, že kouřil), žil nakonec v Terezíně dosti obstojně jako jeden z „kunstmalerů“, o kterých kromě ředitele Joeckela (Pindi) věděli všichni bachaří. Nejintenzivněji vzpomínal o vánocích 1942, kdy se o Štědrém večeru skryl na hodinu pod pokrývkami na svém lůžku a nepřál si být nikým rušen. Cítil blízkost smrti, ale nechtěl o tom mluvit a udržoval se jako všichni ostatní důvěrou v brzký konec války.

Rozloučili jsme se, tuším, 6. ledna 1943 a byl jsem jeden ze sedmi, který mi v stísněné náladě terezínského prostředí při odchodu dal políbení. Ač byl nesmírně dobrý ke každému, skutečné přátelství měl jen pro nejbližší srdce. Po návštěvě své ženy věřil, že se v Budyšině dočká svobody a ještě dnes vidím jeho vysokou přímou postavu, jak opouští náš dvůr, pevný a statečný, zanechávaje za sebou všechno, co měl rád.

Věřil jsem pevně i já, že se po válce s Dadákem sejdu, měli jsme i některé společné plány. Bohužel, již v roce 1944 jsem se dověděl o jeho tragickém konci.

Byl to jeden z nejlepších lidí, které jsem v životě potkal.“

B. Bohuslav Horák

Bohumil Zbránek – Ještě jsem tady (15. 3. 1951 – 9. 11. 2010)

Dalibor Malina

(z úvodního slova k autorské výstavě, zámek Vsetín 13. 2. 2011)

Předčasně úmrtí vsetínského výtvarníka Boba Zbránka počátkem listopadu loňského roku zarmoutilo nejen jeho přátele; jeho smrt je ztrátou pro výtvarnou obec a milovníky výtvarné tvorby v celém širokém okolí.

16. března letošního roku by se dožil 60 let. Bob Zbránek se na oslavu životního jubilea těšil, pilně pracoval, aby ho výstava, kterou k jubileu připravoval, reprezentovala co možná nejlépe, aby vytvořil co nejširší obraz o svých zájmech přetavených v motivy a kompozice zprostředkávající vlastní vidění světa, přibližující zdroje a prameny, které rozevírají pestré vějíře nápadů a jejich realizaci. Myslel především na své přátele a sympatizanty s tvorbou a výtvarnou technikou, která mu učarovala. Na ty, kteří mu byli nejbližší a se kterými vedl neustálý dialog o smyslu vlastní práce. Chtěl je překvapit a výtrysky své imaginační a novými osvěžujícími dojmy zasytit všednost a monotónnost, jež často provázají naše dny.

Autorova posmrtná výstava ve vsetínské Zámecké galerii (Ještě jsem tady..., 13. 2. - 1. 5. 2011) vnesla do eruptivního Zbránkovy projevu s neobvyklou šíří motivů jistý řád. Instalace prezentovala jeho životní dílo jako logicky rozvíjený obraz s přirozenou následností tematicky relativně uzavřených souborů jeho prací: poetických evokací dokonalosti ženské krásy, portrétů blízkých i nejbližších, snových a fantazijních vizí, kompozic s technickými objekty, s obdivovanými soudobými motocykly a automobily či objekty domyšlenými v duchu kdysi dávno v dětství objeveného a trvale inspirativního Julese Vernea. Současně s těmito volnými pracemi pak kurátorka představuje autorovu užitou tvorbu, loga, značky a znaky, návrhy k potiskům textilií, v nichž vystavující autor zúročuje uvolněnou fantazii, neotřelost a cit pro uměřenost pohybu v komerční sféře.

Charakter a kvalita Zbránkovy tvorby je výsledkem jeho zhruba desetiletého zájmu o techniku práce s počítačem v kombinaci s klasickými kresebnými, malířskými a jinými výtvarnými postupy (zvláštění místo zde má například koláž). Prozrazuje ale také poměrně silně zažitou dlouhodobou obecnou orientaci na kulturu a umění, kterou podporují a trvale oživují zážitky z dětství, rodinné klima, vztahy k rodičům a sourozencům. V tomto kontextu má zvláštní místo především

vliv otce, který byl vojenským pilotem, rád maloval a psal. (Dokonce později, po skončení aktivní vojenské služby, vydal v Brně sbírku humorných povídek z Valašska: Portlová, Ludmila – Zbránek, Bohumil: Z valašských kopců, chalup a strání. Blok, Brno 1981).

Bob Zbránek, po otci Bohumil, žil zpočátku s rodinou v Praze, pak v Příboře a v Prostějově. Vystudoval Střední průmyslovou školu elektrotechnickou ve Frenštátě a poté začal pracovat v MEZu Vsetín jako zkušební technik. V roce 1998 onemocněl a byl nucen přejít do invalidního důchodu. Jeho vůle a životní energie se přelily přednostně do oblastí umění. Režbářství, kterému se do té doby zájmově věnoval (tady ho zajímala hlavně figura a reliéf) také vzhledem k fyzické náročnosti práce, vystřídal kombinovanou techniku odrážející soudobé tendence hyperbolizující výkony elektroniky a završující se ve využití počítačových postupů a jejich schopností celostní syntézy propracovaných detailů a motivů. Bob Zbránek svou kombinovanou techniku, jejíž kroky zůstávají zčásti zahaleny tajemstvím, označil v jednom z novinových rozhovorů jako xerografiku či grafickou koláž. A z postupu naznačil (citují): „Vytvořím si námět a pak pomocí tenkého fixu zpracuji detail. Potom různým kopírováním a překládáním vytvářím kompozici“. A připomíná, že námět zůstává dlouho otevřený, rozumějme otevřený improvizaci, ale i herním projevům, v nichž hrají roli riziko i náhoda, očekávání i překvapení. Bob Zbránek staví vedle sebe postavy i věci, zvířata i stěží identifikovatelné, tedy fantazijní předměty. Ve svérázně, jednou jednoduché, jindy přesycené kompozici vzniká mezi prvky, částmi obrazu zvláštní napětí, propojuje se drsnost s erotickou vyzývavostí vedle lyrického a poetického zjemnění či ironie, podtržené začasť a názvem díla. Jmenujme například Matiné pro Jezinky, Rusalky se přáteli se zvěři, Krotitelé hadů v Grandu, Ženský pluk na překážkové dráze aj. V tomto zvláštním světě není výjimkou postava nebo jen tvář autora, jednou jako tvrdého hipster v odlesku módních strojů, jednou jako bezradného klauna. Autor sám jako by tu stál v dnešním jevově brutálním světě ve všech možných rolích, které toho navenek nabízejí až příliš, uvnitř, v křehkém prostoru osamocené lidské duše jako by však zůstávaly otázky i pochybnosti. Bohumil Zbránek vytvořil více než 500 takových obrazů, volných prací i součástí výtvarných kalendářů. V poslední době si získávaly stále větší oblibu, po jejich zveřejnění na internetu se stále častěji začali ohlašovat i zájemci ze zahraničí a zcela proti autorovu očekávání až z daleké Latinské Ameriky.

V posledních letech se v tvorbě Boba Zbránka začínala prosazovat také inspirace literární, z jednotlivých grafických listů vznikaly soubory, celky se zřetelnými duchovními, ba filozofickými východisky prozrazujícími prohlubující se smysl a zaměření jeho výtvarné práce. Zcela mimořádné místo tak v kontextu jeho snah získalo připravované, bohužel ne zcela dokončené portfolio, soubor grafik, jakýchsi ohlasů na okouzlení poezií německého básníka Christiana Morgensterna (1871 - 1914), předchůdce dadaismu, surrealismu, ale i absurdního dramatu, konkrétní poezie i moderního černého humoru. Jeho Šibeniční písně, mistrovsky přeložené Josefem Hiršalem, jsou produktem ničím neohrazené hry představa a fantazie zacílené k pokusu využít jazyka a

experimentu s ním k přiblížení se podstatě existence člověka v plné její otevřenosti a k živým a nefalšovaným dotykům s realitou. První část Šibeničních písní Morgenstern uvádí mottem z filozofa Friedricha Nietzscheho: „V pravém muži je skryto dítě, chce si hrát.“ Jak musela být tato věta blízká Bobovi Zbránkovi, který svět viděl jako mozaiku inspirovanou hrou, kombinovanou z věcí, postav, náznaků a materializovaných abstrakt, jako drama něhy a agrese, smyslnosti a duchovní a fantazijní exaltace. Jak mu muselo být blízké Morgensternovo ožívování věcí, jeho nikdy neviděné, leda ve vnitřním světě jeho nekonečné imaginace existující bytostí a groteskně fantastické příšery, kterými rozšiřoval obraz a slovník fauny: například o chacháju potoční, štika'd samici, lenostojie čtyřprstého a jiné, kterých se grafik s velkou iniciativou chopil a transponoval je do vizuální podoby s akcenty ohlašujícími vlastní životní zkušenost a sílu představivosti. Morgenstern pomáhal autorovi z Valašska ujasňovat si jeho vlastní cestu, důsledněji a jemněji užívat ironii a nadhled, překonávat bariéry konvencí v duchu Morgensternova nasazení a odporu proti měšťáctví a konvencím. Při práci na cyklu listů inspirovaných německým básníkem se Bob Zbránek také kontaktoval s českou spisovatelkou a překladatelkou, družkou Josefa Hiršala Bohumilou Grögrovou, která s Hiršalem na překladech Morgensternových básní pracovala. A tak se tady ve Vsetíně následně rodila představa o dopracování portfolia s přesahem do tvaru významové a umělecky doposud nevyzkoušeného a opravdu originálního.

Vědomá byla snaha Boba Zbránka hledat podněty u velkých osobností umění, nesmíme zapomenout na největšího kreslíře českého komiksu – Káju Saudka. S ním se Bob Zbránek setkal na Saudkově vůbec první vsetínské výstavě v lednu roku 2006 v galerii V Poschodí. Od suverénního kreslíře se Bobovi a jeho kompozicím dostalo povzbudivého uznání. A následovalo od Káji Saudka upřímné pozvání do Prahy. V Saudkově pražském ateliéru, kde se asi po dvou měsících oba setkali, při dvoudenních obsažných a inspirativních hovorech už odpadly všechny zdvořilostní bariéry, překryla je otevřená vyznání a ze strany pražského umělce přišly rady především technického rázu, které ve Zbránkovi posílily doposud latentně přítomné představy o nových a zásadnějších realizacích. Slibně se rozvíjející kontakty definitivně přerušila známá tragická událost, která předčasně ukončila Saudkovu uměleckou práci.

Saudkova někdejší energie však našla zčásti ve vsetínském autorovi svého nového nositele. Přes pokračující nemoc s opravdu intenzivně a bolestně prožívanými fázemi Bob Zbránek kreslí, výtvarně komponuje, vytváří nové syntézy dílčích fantazijních obrazů, buduje kompozice zaujat vřavými a neodbytnými myšlenkami, zobecňuje své zkušenosti, svá vidění. Přechází i na pole užitého umění, objevují se první ilustrace, grafická řešení katalogů, realizace znaků a logoznaků pro firmy, sportovní kluby a sdružení, každoročně připravuje kalendáře, které byly zejména jeho přáteli netrpělivě očekávány. A vystavuje. Uvážlivě, s rozmyslem, s touhou ve sledu výstav zachytit vlastní vývoj a jeho proměny. Ve Vsetíně pořádá výstavu ve foyeru kina Vatra a galerii Pohoda, s přítelem fotografem Františkem Hamanem se představují na zámku v Kravařích

či v Bystřici pod Hostýnem. Práce Boba Zbránka se stávají součástí výtvarného obrazu kultury rodící se na Valašsku.

Jedním z Bobových posledních děl byl kalendář, symbol času, který přijde, času očekávání a příslibů, který potenciálně obsahuje. Času, který se už bohužel otvírá pro jiné, který už nebude naplněn novými, svěžími Bobovými obrázky. Ti jiní, ti ostatní, ti blízcí, kterým je dáno prožívat dny, odkryté Bobovým kalendářem, nesou s sebou i velký kus jeho času, který je vtělen do jeho práce a prostřednictvím níž jakoby k nám promlouval: „Ano, ještě jsem tady...“ Kalendář na rok 2011 rozdával svým přátelům už v říjnu minulého roku. Chtěl se v klidu připravovat na chystanou zámečkovou výstavu a události spojené se svým životním jubileem. 9. listopadu 2010 zemřel.

Za Pavlem Dorčákem

Josef Kramář

V srpnu loňského roku jsme se naposledy rozloučili s Pavlem Dorčákem, který řadu let vyvíjel aktivní společenskou činnost v oblasti poznávání regionální historie Valašskomeziříčska.

Narodil se 21.9.1948 v Ostravě, ale celý život prožil ve Valašském Meziříčí. Zde také v roce 1966 maturoval na bývalé střední všeobecně vzdělávací škole (dnešním gymnáziu). V roce 1973 úspěšně ukončil studium na Universitě Palackého v Olomouci. Získal vysokoškolskou kvalifikaci v oboru dějepis a německý jazyk, a to učitelství pro školy II. cyklu. Po absolvování vojenské služby začal od roku 1974 učit na Gymnasiu v Novém Jičíně a působil zde až do roku 1993. Pak ještě učil jeden rok na Obchodní akademii ve Valašském Meziříčí a dva roky na Integrované střední škole sklářské v témže městě. Již od roku 1991 začal pracovat jako živnostník v oboru německé překlady a tlumočení, v roce 1994 byl jmenován soudním tlumočnickem z jazyka německého.

Jeho profesní zájem o historii se promítl i do veřejné činnosti. Brzy po společenských změnách se v roce 1991 rozhodujícím způsobem podílel na založení, vlastně obnovení činnosti Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, a to na základě původních historických stanov. Pavel Dorčák se stal jejím prvním předsedou. Činnosti organizace musel ale vtisknout novou náplň. Organizoval přednášky o významných osobnostech spojených s dějinami města (namátkou T.G.Masaryk, Jan Bohuslav Kraicz, Alois Mikyška, Eduard Domluvil) nebo o zajímavých objektech ve městě (Konvikt, zámek Kinských a jeho park). Velmi oblíbené byly jím organizo-

vané zájezdy pod hlavičkou muzejní společnosti (Waldviertel, Weinviertel, Burgenland v Rakousku, střední Pováží, Bratislava – Modra, Krakov – Lvov – Bardejov a jiné). Koncipoval je většinou tak, aby některé dílčí cíle zájezdů měly souvislost s minulostí Valašského Meziříčí. Tuto práci mu ulehčovala samozřejmě jeho aktivní znalost německého jazyka. Funkci předsedy muzejní společnosti vykonával až do roku 2009.

Působil v několika volebních obdobích i v komisi pro památkovou zónu při Městském úřadě ve Valašském Meziříčí. V roce 2008 velmi aktivně pracoval na problematice čestných hrobů na hřbitově ve Valašském Meziříčí a dokončil tak práci, kterou původně v této komisi započali prof. Jiří Demel s ing. Pavlem Hromádkou.

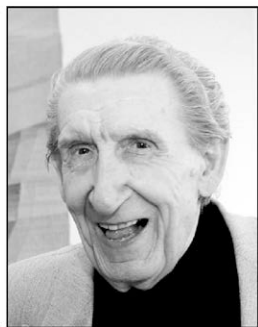
Nutno zmínit i jeho činnost publikační. S autorem této stati napsali společně řadu článků z dějin Valašského Meziříčí pro dnes již zaniklý časopis Šipinky vydávaný Městským úřadem ve Valašském Meziříčí a dále pro časopis Valaško, vlastivědná revue. V roce 1998 vydali publikaci „Zámek Kinských ve Valašském Meziříčí – Krásně“. V době svého onemocnění v roce 2010 připravoval kalendářium významných osob a událostí z dějin města pro webové stránky valašskomeziříčské městské knihovny.

Po dlouhé a těžké nemoci zemřel 22. srpna 2010. Je pohřben v rodinné hrobce na hřbitově ve Valašském Meziříčí.

Pavle, za všechno Ti moc děkujeme a nezapomeneme.

Odchody českých fotografů krátká vzpomínka na Milana Borovičku a Miloslava Stibora

Prvé čtvrtletí tohoto roku přineslo naší fotografii několik smutných událostí. Nejdříve to byl odchod Milana Borovičky, 7. března jej následoval PaedDr. Miloslav Stibor, AFIAP a o týden později prof. Ludvík Baran, DrSc., AFIAP. Odcházejí tak významné osobnosti československé fotografie, které měly i značný vliv na tvorbu mnoha současných fotografů.

Milan Borovička, AFIAP (12. 9. 1925 – 1. 2. 2011)

Skupina Setkání (založena v r. 1976 a propojující profesionální a amatérské fotografy Čech a Moravy) je parta přátel, kteří se po celých patnáct let intenzivně skupinově činnosti, která trvala zhruba do roku 1990, nikdy nepohádali, ani spolu neměli vážnější spory nebo konflikty. Milan Borovička byl jedním z těch, kdo spolehlivě přivázeli dobrou náladu a pohodu, kamarád milý, povídavý a přátelský, navíc plný podnětů a organizačních

Milan Borovička na vernisáži své výstavy v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí

Foto Josef Knápek

nápadů. Těšili jsme se na jeho společnost a také na jeho skvělé fotografie, které pilně a pravidelně vozil na naše srazy společně s valašskými frgály. Jeho portréty a poloakty krásných žen, které vytvářel většinou v improvizovaném ateliérovém prostředí a v přirozeném osvětlení, nás okouzlovaly svoji graciézností, kultivovaností gest, dokonalou vyladěností obrazu a především charakteristickým autorským rukopisem. Borovička se prostě pozná na první pohled a to ve fotografickém světě moc znamená. Kam chodil na ty půvabné a fotogenické ženy a dívky? Možná jich je na Valašsku víc než kdekoli jinde, anebo spíš pomáhalo kouzlo osobnosti a kumštýřské renomé. Také která z dam by nechtěla mít na zdi sebe samu od Borovičky...

Po celou dobu, co jsem sledoval jeho tvorbu, nevybočil ze svého osvědčeného tematického koridoru a dalo by se proto očekávat, že by se jeho fotografie mohly námětově vyčerpat. Nedošlo k tomu a naopak nás Milan stále znovu udivoval novými a novými nečekanými variacemi a výtvarnými nápady. Takováto monotematická tvorba je pro autora velkou výhodou, protože ho jednoznačně definuje a spolehlivě zařazuje do příslušného šuplíku v historii české fotografie, ve které Milan zanechal výraznou stopu. Po Tarasu Kuščynském a Mirku Bílkovi nás, naši skupinu Setkání a celou českou fotografii opustila další výrazná osobnost, která nás svojí lidskostí a tvorbou obohatila.

Petr Baliček vzpomíná na Milana Borovičku na www.fotorevue.org/stranky/202.html (Chadimova fotorevue č. 202 z 15. 3. 2011)

Miloslav Stibor, AFIAP (11. 7. 1927 – 7. 3. 2011)

Vždy jsem byl perfekcionista. Chtěl jsem mít pod kontrolou vše od práce s modelem přes zvětšování v komoře až po závěrečnou adjustáž. Tento styl práce však padl s nástupem digitálních technologií. Podstatná není cesta k fotografii, ale pouze výsledek autorovy práce. Tvrdím, že fotografii musí člověk vidět ve své mysli dřív, než stiskne spoušť. V archivu mám uschované staré notýsky, ve kterých mám schematicky načrtnuté představy o jednotlivých záběrech. Rekvizity jsem modelkám půjčoval domů, aby si práci s nimi nacvičily. Hodně jsme o fotografovaném záměru mluvili a ony dobře věděly, co potřebuji. Má cesta k současné tvorbě nebyla náhodná. Vždy jsem si vytyčil cíl, jehož jsem se snažil dosáhnout

vhodnými fotografickými postupy a prostředky. O fotografii jsem přemýšlel a neustále konfrontoval už dosažené výsledky se svým zadáním.

Oblast tvůrčí fotografie není deskriptivní geometrie a neexistují tu neměnné zákonitosti a hranice. Ty jsou v neustálém pohybu a proměňují se tak, jak se přetváří naše společnost. Co bylo dříve kýčem, to je dnes často uměním a co v minulosti lidé vnímali jako kumšt, to v současnosti může působit trapně. Podle mě je současný kýč provázaný zejména s reklamou. Nahá dívka na zahradním traktůrku nesejí z uměleckých nebo praktických důvodů, ale protože slouží jako podbízivý tahák pro zákazníkovo oko.

Moje umělecká tvorba má dvě plnohodnotné odnože – tělo a kámen. Velmi jsem si oblíbil jednoduchou krajinu Arménie nebo tureckého Kurdistanu. V této oblasti se přirozeně vyskytují prvky, které ve fotografii upřednostňuji – vysoký kontrast, tvarová jednoduchost a přehlednost.

Lidé u nás často zaměňují slova amatér a diletant. Celý život jsem byl amatérem v tom pravém slova smyslu, tj. vytvářel jsem fotografie bez zakázky a jen pro své potěšení a naplnění svých snů a ideálů. Profesionál musí fotografovat i to, co mu není blízké, k čemu nemá vztah. Amatér (latinsky amare = milovat) má volnost celým svým srdcem tíhnout k tomu, co mu dodává náplň plnohodnotného života.

Miloslav Stibor v rozhovoru s Petrem Vilgusem na www.digiarena.e15.cz/miloslav-stibor-fotograf-tela-a-kamene_3 (E15 DIGIarena .cz z 25. 9. 2010)

Více o M. Borovičkovi ve Valašsku, vlastivědné revue č. 8, 2002/1, s. 3 obálky.

Více o M. Stiborovi ve Valašsku, vlastivědné revue č. 3, 1999/2, s. 3, č. 19, 2007/2, s. 44 a v č. 20, 2008/1, s. 3 obálky.

-red-

Odešla nám Vanda Kolmačková (24. 12. 1942 – 14. 3. 2011)

Zcela nečekaně, po nešťastném úrazu v domácím prostředí, zemřela 14. března 2011 ve věku 68 let vsetínská historička umění Vanda Kolmačková, roz. Sovadinová. Absolventka Filozofické fakulty UJEP v Brně, oboru dějiny umění a filosofie, nastoupila do vsetínského muzea v r. 1974 po dvouleté učitelské praxi na SVVŠ v Novém Hrozenkově a tříleté kamenické praxi ve Valašském Meziříčí jako historik umění a kurátor uměleckohistorických sbírek. Do plného invalidního důchodu odešla po 21 letech práce v muzeu v lednu 1995.

K uctění její památky uvádíme osobní vzpomínky dvou jejích kolegů – muzejníků a výběrovou bibliografii.

Můj první kontakt s kolegyní Kolmačkovou na muzejním pracovišti působil tak trochu rozpačitě. Setkala jsem se totiž s dámou, která byla stále tak trochu „nad věcí“. Mne, jako praktickou, věcnou a akční „naplaveninu z Ostravy“, dráždila košatost myšlenek Vandy Kolmačkové a rozvleklost jejich interpretace, na které jsem si však postupně začala zvykat. Osvěžoval je totiž velmi specifický a inteligentní humor.

Celý její profesní život provázel zájem o umění a historii, zvláště tu regionální. Často vyhledávala pamětníky, aby je dokázala pěkně „z gruntu“ vyzpovídat. A oni jí bezmezně důvěřovali – byla přece „echt“ vsetínskou rodačkou a navíc dcerou všeobecně uznávaného lékaře, pana doktora Sovadiny! S uměleckohistorickými sbírkami se dokázala přímo mazlit a v úzké spolupráci s restaurátorem panem Jiříčkem je i náležitě opečovávala. Tak se podařilo zachránit a uvést do původního stavu i časem a nešetřeným chováním poválečných národních správců poškozený mobiliář Kinských ze zámku Lešná u Valašského Meziříčí a realizovat myšlenku expozice lapidária kamenných a dřevěných plastik v kostelíku Nejsv. Trojice ve Valašském Meziříčí.

Příprava společných výstav či expozic s Vandou přinášela vždy vzájemnou inspiraci a radost z díla. A nechyběla při tom samozřejmě ani legrace. Stejně jako při dalších akcích, jakými byly „nedobrovolné dobrovolné“ brigády na zvelebení muzejních pracovišť, objektů a parků, společné oslavy životních jubileí, dokonce i toho dnes tolik zatracovaného Mezinárodního dne žen, či poznávací zájezdy muzejníků, které svým, někdy až sarkastickým ostrovtipem dokázala naše kolegyně vždy zpestřit. Dodnes se někteří z nás mohou potěšit rýmovačkami s blahopřáními, které s chutí vymýšlela pro své přátele. Stejně jako se ráda smála, tak milovala i sladkosti všeho druhu, pejsky, květiny a dobré pokouření (Vanda bez cigaret by byla pouhým abstraktem). Své osobní starosti však pečlivě a hrdě skrývala. Nadevšecko ctěla život v lůně přírody, daleko od ruchu civilizace. To se jí však nakonec stalo osudným... **Hana Jabůrková**

S Vandou Kolmačkovou jsem se ve vsetínském muzeu setkal nejprve nepřímo. Když jsem po necelém desetiletí práce v Oblastní galerii výtvarného umění v tehdejší Gottwaldově uhýbal před hrozící příliš růžovou budouc-

ností, byl jsem při svém nástupu v lednu 1985 posazen právě k jejímu stolu a postupně jsem přejímal její úkoly i svěřené sbírkové fondy. Byla tehdy na své druhé mateřské, evidentně však počítala s brzkým návratem, a tak jsem ji při návštěvě na pracovišti musel požádat o společné řešení. Byla trochu zaskočena touto pro ni nemilou situací, ale vyřešila to s nadhledem a humorem. Ostatně, byla ubezpečena, že se s ní i nadále počítá, protože se ještě musíme podílet o odborné zpracování fondů ve Valašském Meziříčí.

Znali jsme se trochu již z fakulty, a tak jsme měli mnoho styčných bodů pro vzájemné porozumění. Na univerzitě jsme se však příliš nepotkávali. Vanda studovala o ročník výš než já, navíc její cesta ke vzdělání přes dvě maturity a dvojí zaměstnání trvala poněkud déle než má, byť také ne zcela přímočará. Byla tedy o něco starší, měla jiný okruh přátel a s trochou závistí musím ještě říci, že měla proto větší možnost setkávat se déle s výraznými osobnostmi našeho oboru, kteří nás učili a kteří se v důsledku rozvíjející se normalizace ztráceli – od katedry, z fakulty a někteří bohužel i ze života.

Po Vandině návratu z mateřské jsem se skutečně z větší části přesunul do Valašského Meziříčí, kde se připravovalo znovuotevření muzea i celkové stěhování sbírek zpět do zámku Kinských. Tady mi byly dobrou pomocí výsledky Vandiny badatelské práce a aktuální znalost regionu, i její přehled o muzejním fondu na obou pracovištích a pečlivost při manipulaci se sbírkovými předměty. Brzy jsem se stal jejím nadřízeným a občas jsem se (příznávám, že asi poněkud hloupě) snažil nalézt řešení jejich těžkostí. Začala mi vadit její odevzdanost osudu, rozčilovala mne svou nechtívá řešit svá trápení, zahrávat své bolesti do autu. Pozdě jsem pochopil, že jí život často naložil větší břemeno, než mohla její křehká tělesná schránka unést. Neuhýbala a chtěla se se svými radostmi i trápeními vyrovnat čestně, bez falešných tónů.

Myslím, že v dobrém budeme na Vandu vzpomínat všichni, kteří jsme s ní ve vsetínském muzeu spolupracovali. A její ztrápené duši přejeme milosrdný pokoj a věčný mír.

Tomáš Mikulaščík

Výběrová bibliografie:

- Sovadinová, V.: Jan Kobzář (1901 – 1959), Kresby ze sbírek Vlastivědného ústavu Vsetín, Katalog výstavy, Vsetín, VÚ 1976, nestr.
- Josef Hapka, Výstava k umělcovým 65. narozeninám, Katalog výstavy, Vsetín, VÚ 1977, nestr.
- Kornelie Němečková, Zdeněk Němeček. Vystřihovánky, tapiserie, koláže, sochy, Katalog výstavy, Vsetín, VÚ 1977, nestr.
- Kolmačková, V.: Lapidarium Trojice ve Valašském Meziříčí. Průvodce. Vsetín, OVM 1980, Skládačka.
- Kolmačková, V., Volfová, J.: 120 let sklárny Karolinka, Katalog výstavy, Vsetín, OVM 1981, 22 s.
- Kolmačková, V., Urbachová, E.: Louče, petrolejky, moderní svítidla, Katalog výstavy, Vsetín, OVM 1983, nestr.
- Kolmačková, V., Malina, D.: Mladí umělci dneška, Katalog výstavy, Vsetín, OVM 1988, 19 s.
- Kolmačková, V.: 120 let sklárny ve Vsetíně. Vsetín, Zpravodaj OVM 1988, s. 18 – 22.
- Umění a umělecká řemesla, Katalog výstavy, Vsetín, OVM Vsetín 1990, nestr.
- 6 + 10 + 2 = židle č. 1 [Michael Thonet, tvůrce ohýbaného nábytku], Tvorba, 1990, č. 14, s. 10–11.
- František Hlavica (životopisná črta), Vsetín, Zpravodaj OVM 1992, s. 14 – 20.
- K pozůstalosti Františka Hlavici, Vsetín, Zpravodaj OVM 1992, s. 24 – 26.
- Vsetínský zámek ve vzpomínkách pamětníků, Vsetín, Zpravodaj OVM 1992, s. 63 – 66.
- Kolmačková, V., Piperek, L. F., Vyškovská, J.: Hlavicevé, OS „Mládež v tísni“ a OVM Vsetín, Vsetín 1999, 54 s.

NAŠI JUBILANTI

K osmdesátinám Karla Pavlištika

Alena Prudká

Osmdesátiny bývají jistě příležitostí k velkému životnímu bilančování. V případě PhDr. Karla Pavlištika, CSc., etnografa, folkloristy, choreografa a muzejníka je však jakékoliv shrnující hodnocení předčasné.

Karel Pavlištík se narodil 12. března 1931 v Uherském Brodě. Po gymnaziálních studiích a absolvování Obchodní akademie v Uherském Hradišti v roce 1951 následovalo krátké zaměstnání v Letu Kunovice a po něm od roku 1952 základní vojenská služba. Už za středškolského studia začala jeho kariéra tanečníka v hradištském slováckém krúžku – předchůdci Hradišťanu. V letech 1954–1962 pak působil jako tanečník, sólista a choreograf Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého. V letech 1956 až 1960 vystudoval externě etnografii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jeho učiteli byli naši přední etnografové: Otakar Per-

told, Otakar Nahodil, Karel Dvořák, Karel Chotek, Drahomíra Stránská, Jaromír Jech, Antonín Robek, Soňa Švecová a Jaroslav Šťastný. A zatímco jiní do Prahy obvykle za svou kariérou přicházejí, Karel Pavlišťik s manželkou Boženou, s níž jej spojoval i profesní zájem, odešli tu svou budovat do Zlína.

V roce 1962, když nastoupil jako etnograf do Oblastního muzea v Gottwaldově, začala muzejnická dráha Karla Pavlišťika. Věnoval se především tvorbě etnografické sbírky a terénní výzkumné a dokumentační práci v poměrně rozsáhlém regionu působnosti muzea, v přechodové oblasti Podřevnicka, jižního Valašska, luhačovického Zálesí a východní Hané. O intenzitě jeho terénní badatelské práce svědčí mimořádný nárůst sbírkového a dokumentačního etnografického fondu muzea v šedesátých letech 20. století. Přednost měl sice výzkum domáckého zpracování dřeva, opomíjeny ale nezůstaly ani další projevy a doklady lidové kultury regionu. Stačí nahlédnout do muzejního fotoarchivu a vidíme, jak široké bylo jeho sledování zvyklo-slovných aktivit v obcích. V těchto výzkumech pokračoval i po roce 1990 a výsledky své práce shrnul v kapitolách *Výroční a rodinné obyčejy a obřady a Zaměstnání obyvatel* v monografii *Zlínsko* vydané v r. 1995.

Brzy po svém prvním nástupu do muzea vytvořil Karel Pavlišťik novou národopisnou expozici ve vizovickém zámku zaměřenou na prezentaci doplňkových zaměstnání *Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku*. Sloužila veřejnosti od svého otevření v roce 1964 až do roku 1996. Nové autorské i výtvarné podoby se v roce 2004 dočkala v prostorách malenovického hradu. Tam už byla rozšířena o téma domáckého zpracování proutí a slámy a nazvaná *Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě*. Tuto novou expozici ocenila Česká národopisná společnost titulem *Nejvýznamnější počin v oboru etnografie za rok 2004*.

V roce 1966 vytvořil Karel Pavlišťik v luhačovické vile Lipová expozici s názvem *Lidové umění na luhačovickém Zálesí*, která zachytila přínos prof. Antonína Václavíka a jeho bratra Františka k poznání a zachráně lidové kultury tohoto pozoruhodného etnografického regionu a která představila unikátní luhačovickou sbírku.

Od prvních chvil svého působení ve zlínském muzeu věnoval Karel Pavlišťik velkou pozornost osobnosti a dílu *Františka Bartoše*. K Bartošově počtě u příležitosti 60. výročí jeho úmrtí inicioval v roce 1966 konání konference s mezinárodní účastí. Vytvořil expozici o jeho životě a díle, která byla z Mladcové přenesena do prostoru zlínského zámku. A po roce 1990 byl iniciátorem vybudování *Studijně-dokumentálního střediska Františka Bartoše* jako specifického pracoviště Muzea jihovýchodní Moravy, které se věnuje soustavné dokumentaci Bartošova života a díla.

Zaslouhou Karla Pavlišťika odstartovala již v 60. letech 20. století také spolupráce se školami. Bohatě využil nadšení školáků při terénních sběrech v okolních obcích, postavil však práci se školami i na odborný základ. Ve Zlíně byla díky jeho iniciativě uspořádána první konference *Muzeum a škola*, na niž úspěšně navázaly jeho mladé kolegyně - následovnice při pořá-

dání bienálních konferencí v prvním desetiletí nového milénia. A ještě jeden počin je třeba připomenout. V šedesátých letech dal Karel Pavlišťik podnět k založení historického kroužku při muzeu; jeho členové, žáci zlínských škol, v něm prožili několik neopakovatelných let, ať už jako "spolupracovníci" muzea, či na letních táborech. A někteří z nich zůstali muzejní práci věrní i ve svých profesích.

I při své velké pracovní vytíženosti se Karel Pavlišťik vždy angažoval společensky. Aktivně se účastnil společenského a politického dění konce 60. let. Počátky normalizace pro něj přinesly tvrdé postihy, které se citelně dotkly i jeho rodiny. Počátkem roku 1971 dostal výpověď z Oblastního muzea jv. Moravy a byla mu zakázána práce v oblasti kultury. Erudovaný etnograf a muzejník, choreograf s dlouholetými pedagogickými zkušenostmi vystřídal několik dělnických profesí. Až v roce 1979, díky přirozené slušnosti a odvaze lidí „z terénu“, dostal v JZD v Kašavě (později sloučené družstvo Podhoran Lukov) možnost oklikou se vrátit k jedné ze svých profesí: jako choreograf a dramaturg dovedl spolu se svou ženou folklorní soubor Kašava mezi nejlepší soubory v republice. Vedle Kašavy spolupracoval s dalšími folklorními soubory, mimo jiné s bojkovickým Světlovanem, s nímž jej váží pracovní i osobní vazby stále.

Na návrat do zlínského muzea musel čekat Karel Pavlišťik až do roku 1990. Po dvaceti letech uzavřel nedobrovolně přerušenu externí aspiranturu na katedře etnografie a folkloristiky Univerzity Karlovy v Praze obhajobou disertační práce *Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku*, kterou MJVM s pomocí sponzorů vydalo knižně v roce 1993; v roce 2005 byla vydána v rozšířené podobě.

Díky osobním kontaktům s inženýry Hanzelkou a Zikmundem stál Karel Pavlišťik za jejich rozhodnutím věnovat rozsáhlý osobní archiv Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Vytvořil potom námět a scénář expozice s názvem *S inženýry Hanzelkou a Zikmundem pěti světadílů*, která spolu s doprovodnými projekty přispěla k výrazné odborné i společenské profilaci zlínského muzea v devadesátých letech 20. století.

Samostatnou kapitolu v životě Karla Pavlišťika představuje práce pro Mezinárodní folklorní festival Strážnice. Kromě dlouholeté činnosti v programové radě a senátu festivalu je zároveň autorem řady úspěšných pořadů, které nejenže získaly mnohá festivalová ocenění, ale staly se

i vzorem pro jeho následovatele. Byl i jedním z iniciátorů strážnického projektu videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, k problematice ručního zpracování dřeva se vrátil účastí na realizaci videokazety a zpracováním textu doprovodné publikace *Práce ze dřeva III*, kterou jako součást videodokumentárního cyklu *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice* vydal v roce 1998 Ústav lidové kultury ve Strážnici. A k mimořádným projektům, u jejichž zrodu Karel Pavlišťik stál, patří *Slovácký verbuňk*, který se stal první oceněnou nemateriální památkou České republiky a zařadil se mezi devadesát vybraných fenoménů z celého světa: v listopadu 2005 byl prohlášen UNESCEM za *Mistrovské dílo ústního a nemateriálního dědictví lidstva*.

Práce Karla Pavlišťika byla mnohokrát oceněna, a to nejen v oboru etnografie a folkloristiky. Dostalo se mu zasloužených poct i za jeho společenskou práci a angažovanost. Jmenujme alespoň některé: v roce 1995 mu byla udělena Cena města Zlína za veřejnou práci pro město; v roce svých sedmdesátin byl za celoživotní činnost v oboru etnografie a za zásluhy na vzniku expozice H+Z a archivu obou cestovatelů poctěn cenou KANTUTA, udílenou společností pro geografickou dokumentaci Camera incognita; v roce 2001 mu byla udělena Cena Ministerstva kultury ČR za celoživotní přínos pro rozvoj tradiční lidové kultury a folkloru a jejich umělecké využívání; v roce 2004 byl jmenován čestným členem České národopisné společnosti; v roce 2005 převzal od Zlínského kraje cenu Pro Amicis Musae za významný a podstatný přínos kulturnímu rozvoji regionu; v roce 2008 byl oceněn za aktivní činnost v hudebním a tanečním folkloru a folklorismu cenou FOSKAR.

Bylo by marné pokoušet se o objektivní výčet pracovních počinů Karla Pavlišťika, nestačil by vymezený prostor. Můžeme jen litovat jeho dvacetileté nedobrovolné absence v muzejnictví a v etnografii, přerušeni rozpracovaných výzkumů. Položil však dobrý základ, z něž těžili a budou těžit další etnografové, folkloristé i muzejníci.

A přidám ještě osobní zkušenost. Doktor Karel Pavlišťik patří k těm vzácným lidem, kteří nikdy neodmítnou pomoc a radu kolegům, byť to jsou třeba studenti či začátečníci.

Tak hodně sil a chuti do dalších roků, pane doktore!

Oslavenec se svými redakčními kolegy časopisu *Valašsko*, vlastivědná revue

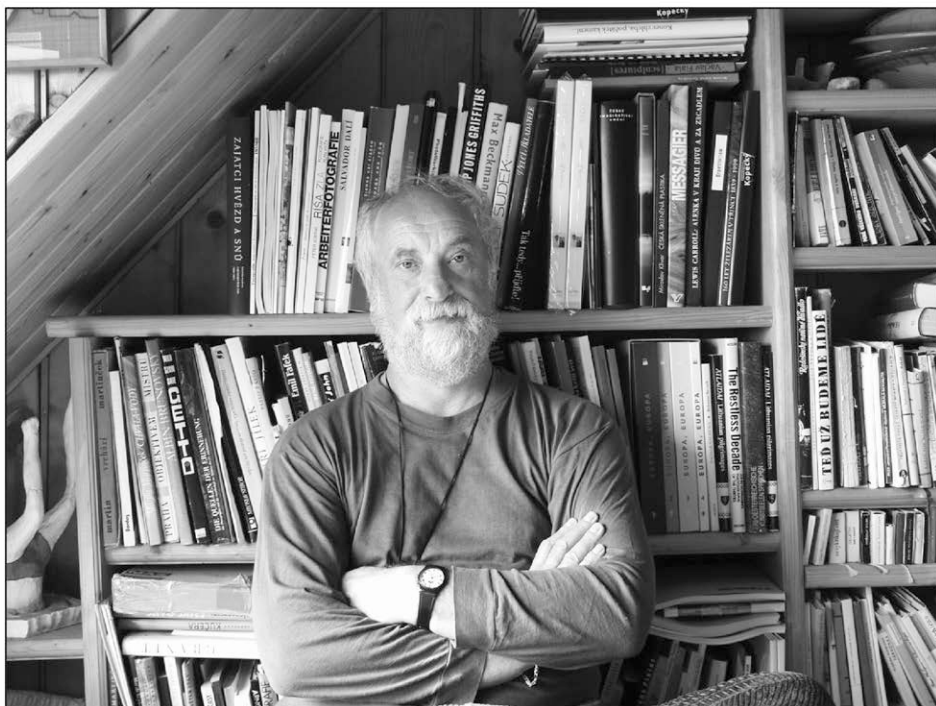

Foto P. Rozsival

„Stále je co objevovat...“

rozhovor s fotografem a pedagogem Jindřichem Štreitem

Renomovaný fotograf ze Sovince a pedagog na Institutu tvůrčí fotografie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě Doc. Mgr. Jindřich Štreit vystavoval v jarních měsících letošního roku ve výstavních síních vsetinského zámku originální cyklus velkoformátových fotografií, mapujících „abnormální“ život v době normalizace (1969 -1989) v obcích a městech na severu Moravy. Název „(Ab)normalizace“ dal výstavě spisovatel Ludvík Vaculík. Jindřichu Štreitovi (nar. 5. 9. 1946 ve Vsetině) jsme při této příležitosti položili několik otázek, vztahujících se k jeho práci a zároveň i celoživotnímu koníčku.

V r. 2006 Vám byla na Pražském hradech prezidentem republiky udělena medaile Za zásluhy o stát v oblasti kultury a umění. Považujete toto vysoké státní ocenění za vrchol své společenské a umělecké kariéry?

Vyznamenání za zásluhy o stát v oblasti kultury a umění, které jsem obdržel od prezidenta republiky Václava Klause, si velice vážím. Považuji je za uznání své dlouholeté pedagogické a tvůrčí činnosti. V umění nelze mluvit o kariéře, protože jde o poslání.

Jako odvážný a svobodný člověk jste se kvůli svému uměleckému názoru (oficiálně za hanobení republiky a jejího představitele) dostal v r. 1982 na čtyři měsíce i do vězeňské vazby. Věříte tomu, že současná demokracie definitivně odstranila normalizační a totalitní zlořády?

Každá demokracie bojuje o odstranění totalitních zlořádů. Do jaké míry se to daří, je otázkou.

Myslíte si, že je národ schopný poučit se z chyb a nešvarů minulosti, nebo musí stále znovu a opakovaně prožívat morální marasmus společnosti na vlastní kůži?

Člověku není dáno neopakovat chyby, i když má velkou snahu.

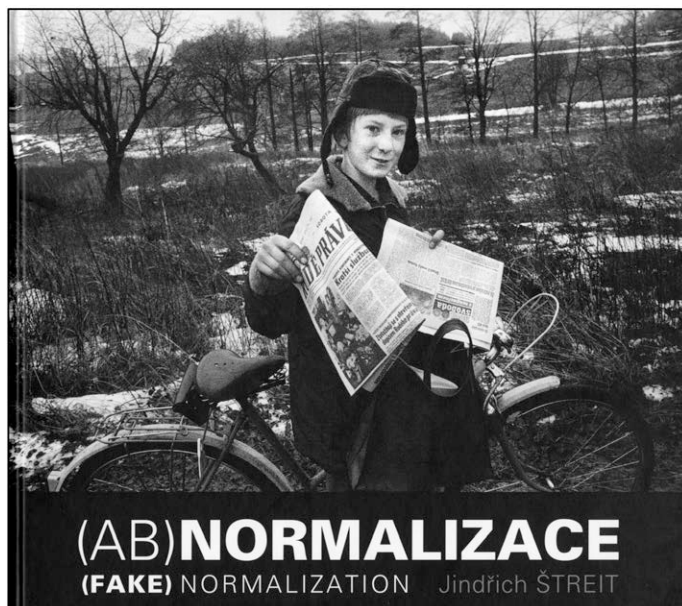
Prostřednictvím své tvorby a předrevolučních výstav jste vlastně vždy proti něčemu protestoval a na absurditu doby poukazyval specifickou řečí fotografie. Jak k současnému dokumentu doby přistupujete dnes?

Jako dokumentarista jsem vnímal nutnost zachytit dobu co nejpravdivěji, i když i tento pohled může být subjektivní. V současné době se věnuji sociálnímu dokumentu. Fotografuji téma menšin, starých lidí, handicapovaných a postižených. Zajímá mě prostředí továren a těžká práce lidí.

Vystavujete po celém světě. Většina Vašich fotografií je sociálním dokumentem země, z níž pocházíte. Jak vnímají českou realitu zachycenou ve fotografii zahraniční diváci? Mohou se vůbec vcítit, pochopit a vnímat ti, kteří žili a žijí v úplně odlišných společenských a politických podmínkách?

Nefotografuji sociální dokument jen v naší zemi, ale také v mnoha zemích světa (Japonsko, Čína, Moldávie, Rusko, Maďarsko, Rumunsko, Rakousko, Německo, Anglie atd.). Snažím se, ať fotografuji v kterékoliv zemi, hledat zobecnění problému. Proto českým fotografiím rozumí i diváci na výstavě v New Yorku či Sao Paulu. Naopak zase u nás nacházejí porozumění moje fotografie z jiných zemí.

V práci fotografa často zdůrazňujete význam navázání osobního kontaktu s fotografovaným objektem. To musí být hodně časově náročné. Na druhou stranu dává tato práce možnost vytvářet nové vztahy. Vyčetl Vám někdy někdo nebo přímo odmítl Váš zájem o jeho soukromí?

Obálka knihy vydané ke 20. výročí události listopadu 1989 u příležitosti výstavy (AB)NORMALIZACE, Kroměříž 2009

Dokumentární fotografie je postavena především na čase, který věnují přibližování se a poznání prostředí a v něm žijících lidí. Je to opravdu náročné, ale jinak to asi nejde, pokud chcete získat jejich důvěru. Nikdy nefotografuji člověka, který si to nepřeje. Tím předcházím konfliktům.

Jsou v krajině Vašeho celoživotního zájmu – oblasti Jesenicka – ještě nějaká neprobádaná místa pro novou tvorbu?

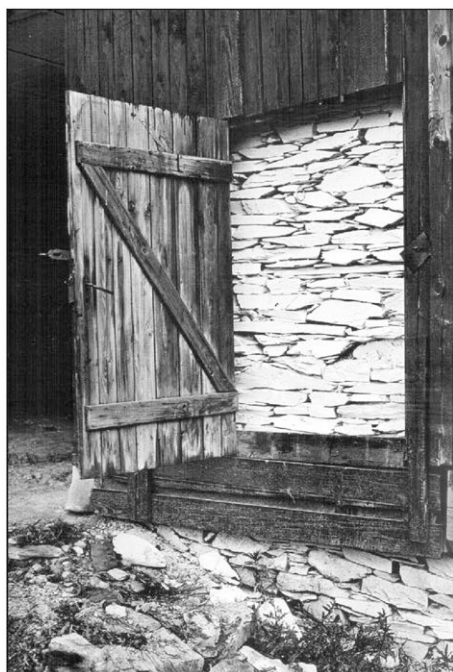
S Muzeem v Bruntále jsem v posledních letech realizoval dva velké projekty Lidé mého kraje. I nadále pokračuji v dokumentování života tohoto kraje. V prosinci jsem vydal po dvou letech další knihu Lidé Vítkovska. Stále je co objevovat.

Těší Vás dnes více volná fotografická tvorba nebo pedagogická činnost, jejímž prostřednictvím můžete své zkušenosti ještě více zúročit?

J. Štreit se svými studenty

z archivu J. Štreita

J. Štreit: Hutov, 1979 (z cyklu (Ab)normalizace)

J. Štreit s akad. sochařem Olborem Zoubkem

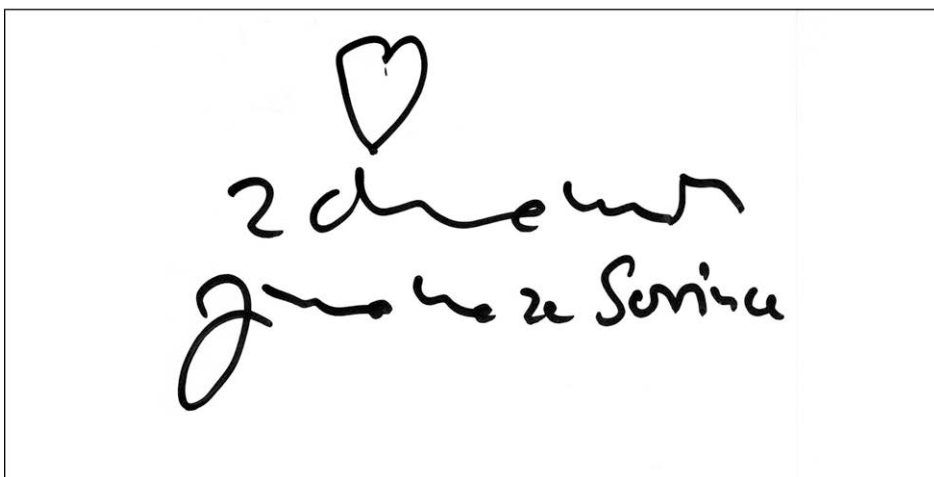
z archivu J. Štreita

Obě činnosti se vzájemně doplňují. Jsem velice rád v kontaktu s mladými lidmi, ale konkrétní projekty mě udržují v tvůrčí aktivitě.

Seznam Vašich autorských výstav a publikací je velmi dlouhý, stejně tak i výčet studentských fotografických projektů, které máte osobně pod odborným dohledem. Neobsahují však téma Valašsko. Nenastal ještě čas věnovat pozornost i svému rodnému kraji a krajině svého dětství?

Samozřejmě je to téma, které bych velmi rád zpracoval. Těším se na nabídku.

Děkuji za rozhovor. HJ

Historický kaleidoskop Boba Zbránka

Mírně odlehčit zaběhlý způsob prezentace regionální historie se rozhodly v souvislosti s instalací nové muzejní expozice „V tom vsetínském zámku“ v květnu 2010 její autorky Hana Jabůrková a Olga Mehešová. Pro myšlenku vytvoření jakéhosi němého filmu opatřeného titulky pak nadchly i vsetínského výtvarníka Bohumila Zbránka. Výsledkem je pásmo nazvané Historický kaleidoskop aneb fakta a fikce z minulosti vsetínského panství, tvořené 31 černobílými diapozi-tivy v osmi obrazech.

prezentovali skutečné postavy z minulosti Vsetína, které však staví do více či méně fiktivních situací, vycházejících ze starých kronikářských záznamů a údajů regionálních dějepisců. Výsledek samozřejmě dokresluje především umělecká invence a fantazie autora kreseb.

V duchu osvěžující myšlenky „historie hrou a život s humorem“ vzdáváme ukázkou několika filmových obrazů hold vloni předčasně zesnulému kolegovi a kamarádovi Bobu Zbránkovi. Zemřel 9. listopadu 2010 ve věku 59 let.

-HJ-

Autoři se inspirovali skutečnými dějinnými událostmi a

Dochované zprávy ze 14. stol. hovoří o existenci hlučné cesty „hradské“ přes Vsetín z Polska do Uher. K ochraně obchodních cest slouží strážní hrady a tvrze.

Po smrti vladky Arkleba z Víckova uvažuje majitelka rozsáhlého majetku a nově postaveného zámku na Vsetíně Lukrecie Nekšovna z Landeku na Prusinovicích, Vsetíně, Lukově a Rymicích o novém sňatku.

„Oppidum Wsetin et munitio“ (= městečko a tvrz) se v listinách připomíná r. 1464 a v r. 1481 jako tvrz Vsetín a zboží vsetínské.

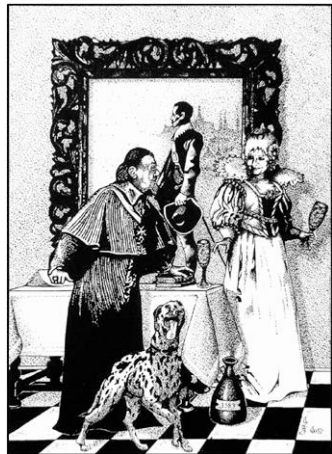
Přesvědčena jezuiti, Lukrecie nakonec přijímá ruku Albrechta z Valdštejna.

V 1. třetině 20. stol. (od roku 1891) patřil zámek Thonetům - velkovýrobcům nábytku z ohýbaného dřeva a majitelům rozsáhlého lesního velkostatku.

Vdova po zlínském výrobcí obuvi Marie Baťová vlastnila vsetínský zámek v letech 1937 - 1948. Paní Baťová na Vsetín zajížděla se svými hosty nebo na prohlídku zdejšího polesí.

„Peníze nebo život!“
„Ale vždyť vám tu modré zlato roste přímo na stromech!“

„Šestadvacet let? No, to je dosti dobrý ročník!“

„Když se kácí les, nelétají jenom třísky!“

S baťovkami do celého světa – občas i na Valaško!

PROČITÁNÍ (ROZEVÍRÁNÍ), 2008, glazovaná pálená hlina, v. 40 cm (ze sbírek MRV, 29/08)

Foto Milan Ošádal

DOTEK NADĚJE, 2008, syrový kameninový stěp, v. 48 cm

Foto Olga Mehešová a archiv L. Machalové

V ATELIÉRU

VĚTVOVÍ, 2008, glazovaná pálená hlina, v. 44 cm

OSAMĚLÝ STROM, 2008, glazovaná pálená hlina, v. 46 cm

PROBUZENÍ DO DNE, 2008, glazovaná pálená hlina, v. 45 cm

STROM ZA SOUMRAKU, 2008, glazovaná pálená hlina, v. 33 cm

PODZIMNÍ SILUETY, 2008, glazovaná pálená hlina, v. 44 cm, v. 36 cm, v. 33 cm (P1670111)

Keramická výtvarnice Ladislava MACHALOVÁ se narodila 4. 3. 1954 ve Zlíně. Vystudovala Střední uměleckopřemyslovou školu v Uherském Hradišti, obor výtvarného zpracování keramiky u S. Mikulášika a V. Groše (1969 - 1973). Po absolutoriu pracovala nejprve jako návrhářka hraček ve výrobním družstvu Lipta a poté jako grafička a výtvarnice animovaného filmu ve zlínských filmových ateliérech. V roce 1980 se přestěhovala do Vsetína. Krátce působila v zájmových výtvarných a keramických kroužcích. Od 80. let se věnuje komorní keramické tvorbě, a to užitě i volně. Po třicet let pracuje v ústraní, v domácí dílně, kde vzniká jednotlivé výtvarné kultivované a formálně vyčištěné keramické dílo, pro něž je příznačná poetičnost, intimita autorčiny zpovědi i romantizující pojetí skutečnosti. Vystavuje zřídka; naposledy svou tvorbu představila ve vsetínské Galerii Stará radnice v roce 2008, a to spolu s malířským dílem svých rodičů (*1927) a Zdeňka Rozkopalových (1924 - 2002). Výtvarně ji formovalo zejména umělecky inspirativní rodinné zázemí.

Ladko, vedle stolní, nápojové a dekorativní užitě keramiky tvoříš keramické plastiky - objekty. Tvé dílo je doslova monotematické. Dotýkáš se tématu kolektivního i individuálního žití stromu a zároveň do něj promítáš své vlastní pocity, duševní rozpoložení a nálady. V Tvém díle se setkáme zejména s kulisovitě formovaným stromem-objektem. Některé z plastik (např. Stromy za soumraku) se doslova „tváří“, stávají se oduševněnými bytostmi. Plochu mnohdy členíš větvovím, tu je více pojednáno vegetabilně, onde stylizováno do vidlicového tvaru. Větve se vzpínají jako ruce v modlitbě, jsou vydány pomyslnému větru napospas - tu uvolněné a svobodně vlají jako rozpuštěné vlasy, jinde jsou strhnuty víchem a dramaticky rozčísnuj, či splývají tíhou smutku a mlčení v bezvětví. Splet' větví jako žilní síť oživuje povrch objektů a v kresebném provedení se uplatňuje i na užitkových kusech. Kromě stromů - objektů tvoříš i „reliéfní“, avšak prostorově instalované výseky krajiny s náznaky stromů, větví, perforované kotoučem slunce či měsíce nebo pokreslené křehkými bílými obrysovými liniemi siluet stromů vystupujících z monochromatického pozadí. Svou tvorbou vzdáváš chválu stromu...

Mou věčnou inspirací je les. Vnímám ho jako tajuplný prostor, okouzlující mě neustálými proměnami tvarů, prolínáním linií, rytmem vlnění, pronikáním světla. Je to prostor nasycený chvěním snových odstinů barev, vzlínajících vůní, prostoupený rozlévajícím se melodiemi, vibracemi zvuků, někdy však až slyšitelně pulsujícím tichem. V lese mne pohlcuje mlčení tajemných zákoutí, ozvěny siluet, doteky stínů. Ocítám se uprostřed skrytých, neuchopitelných jevů a dějů, jež vnímám, spíš však tuším, neschopna je zcela zachytit či vyjádřit.

Jako bys toužila zachytit fluidum lesa a jeho esenci. Ale keramická hlína má své limity, i výrazové...

Už v době svých studií jsem tihla u keramické formy k určité dematerializaci, odhmotnění. Experimentuji s hraničními možnostmi hlíny, která je svou podstatou spjata se zemí. Např. u kulisovitých stromů se pokouším vytvářet co nejtenčí pláty, vytáhnout je do maximální výšky a perforovat co nejvíce celistvou hmotu. A dílo se mnohdy samozřejmě zborbí... Mou ideální představou je modelovat stromy tak, jak jsou formovány pilíře a žebroví gotických chrámů, a rozechvět tvary světelnou vibrací.

Přeji Ti, aby se Tvé představy a sny naplnily.

Olga Mehešová

LABYRINT ŠTĚSTÍ, autoři AAGroup, barvená hovězí kůže, dřevo, 88x78 cm
(ze sbírek MRV, Vsetín)

LABYRONT, autoři TRILAB, hrací deska společenské stolní hry, mořená překližka,
www.aagroup.cz, www.labyront.cz, www.kadlub.net

Reliéfní kožený obraz **Labyrint štěstí** získalo Muzeum regionu Valašsko do muzejních sbírek z hmatové výstavy *Labyrintem věčné tmy*, kterou v roce 2009 uspořádalo ve spolupráci se skupinou AAGroup a občanským sdružením Kadlub. Jednalo se ve Vsetíně o první veřejnou prezentaci jedinečného a experimentálního projektu reliéfních obrazů (nejen) pro nevidomé od trojice vsetínských výtvarníků - Petra Tomašíka, Aleše Halamíčka a Aleše Vaculíka.

Prostřednictvím hmatových reliéfů z kůže se autoři pokusili nabídnout zrakově postiženým další možnosti rozvíjení jejich osobitého estetického citění. Zároveň umožnili běžnému divákovi (bez zrakového handicapu) překročit hranice stereotypního a pouze vizuálního vnímání obrazových děl, a to zapojením hmatu a následným prožitkem krásy a dobrodružství doteku. Smyslový a estetický zážitek umocňovali u vybraných exponátů automaticky se spouštějící doprovodnou melodií a výhledově si autoři pohrávali i s myšlenkou parfémování obrazů.

Unikátní počín skupiny AAGroup tvořit jak pro nevidomé, tak pro vidoucí, zapůsobil podnětně i na tvůrce magické stolní hry **Labyront**. Volné autorské seskupení TRILAB ze Vsetína doposud zrealizovalo několik verzí certifikované klasické i reliéfní stolní hry. V součinnosti se vsetínskou SPŠS experimentuje s výrobou rozměrného a mechanicky ovládaného prototypu tzv. Mega Labyrontu a ve vývoji je i PC hra.

Oba artefakty - *Labyrint štěstí* a *Labyront* - poji dobrodružné putování pomyslným labyrintem. U reliéfního obrazu pomocí prstu tápajícího tmou světem ztajených tvarů a hledajícího ve zvlněném a vytlačěném povrchu díla cestu do nitra labyrintu, jež se stává cestou meditace, symbolickou cestou ke štěstí... U Labyrontu lze putování, podmíněné štěstím ve vrhu kostkou, sdílet se spoluhráči a zažívat hravé zápolení o prvenství v cíli, kde v centru pohádkového bludiště čeká na vítěze kýžený poklad.

Olga Mehešová